د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

پښتو – یوولسم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډیټ ډیپارټمنټ غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزير پيغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته يې ژوند رابښلی، او د لوست او ليک له نعمت څخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پيغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پيغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونيز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراګانې د هېواد د پوهنيز نظام شپږګوني بنسټيز عناصر بلل کيږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونيز نظام کې د ودې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونيز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړيتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځيو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونيزو تأسيساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور يو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنيو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونيز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مديرانو څخه په درناوي هيله کوم، چې د هېواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدريس، او د محتوا په لېږدولو کې، هيڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د يوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤليت په درک سره، په دې نيت لوست پيل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د يوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدريس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونيز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له درباره څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بريا غواړم.

د معياري او پرمختللي ښوونيز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزير

دکتور محمد ميرويس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېره	سرلیکونه	مخ
لومړی لوست	مناجات	۱
دو یم لوست	سیرت النبيﷺ	۵
دریم لوست	د سولې ارزښت	۱۱
څلورم لوست	ټولنه او نوی نسل	۱۵
پنځم لوست	تشبیه (د بیان علم)	۱۹
شپږم لوست	پیغله ملالۍ	۲۷
اووم لوست	ډرامه څه ته وایي؟	۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	سرليکونه	مخ
اتم لوست	بايزيد روښان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهير	٤٩
لسم لوست	ترکيب او له جملې سره د هغه توپير	٥٧
يوولسم لوست	پښتو قصيده ((شيخ اسعد سوري))	٦٣
دولسم لوست	چاپېريال ساتنه	٧١
ديارلسم لوست	د پښتو ادبياتو دويمه تاريخي دوره	٧٥
څوارلسم لوست	په ټولنيز ژوند کې د ښځو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: يوه روزنيزه کيسه	٩٧
شپاړسم لوست	د پښتو ليکنښو سمه کارونه	١٠٣
اووه لسم لوست	قيام الدين خادم	١١١
اتلسم لوست	پښتو ادبي سبکونه	١١٩
نولسم لوست	لور ته د چارلي چاپلين ليک	١٢٥
شلم لوست	نشه يي توکي (هيروين)	١٣١
يو ويشتم لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ويشتم لوست	ارزاني خويشکی	١٤٥
درويشتم لوست	د معلوليت عوامل	١٥٣
څلور ويشتم لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ويشتم لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپږ ويشتم لوست	يوهان ولفګاګ فون ګويته	١٧٧
اووه ويشتم لوست	د بشري حقونو تاريخچه	١٨٥
اته ويشتم لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	وييپانګه	٢٠١
	اخځليکونه	٢١١

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات

په مخکنیو ټولګیو کې مو د کتاب پیل په شعري ژبه د خدایﷻ په حمد اوستاینه کاوه. په دې ټولګي کې غواړو دا کتاب خدایﷻ ته پر مناجاتو پیل کړو.

مُناجات د میم په پېښن لوستل کېږي. له خدایﷻ ځخه، د هغه له ستاینې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسېدو او د اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه ده. په دې معنا چې له خدایﷻ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات په اسلام کې خپل ځانګړی ځای او اوږده مخینه لري. پر خدای جل جلاله مینو صوفیانو او فقیرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نیاز خبرې کړي او له هغه ذات څخه يې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوښتنې کړي دي. په دې هکله زیاتې بېلګې شته. د بيټ نیکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بيټ نیکه به ویل:

((لويه خدايه، لويه خدايه!
ستا په مينه په هر ځايه،
غر ولاړ دی درناوی کې،
تول ژوي په زاری کې،
دلته دي د غرو لمنې،
زمونږ کېږدی دي پکې پلنې،
دا وګړي ډېر کړې خدايه!
لويه خدايه، لويه خدايه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واورئ، څه شی در په زړه کېږي؟

لاندې متن د مُناجات یوه بېلګه ده:

الهي، زه څه نه لرم چې تاته يې وړاندې کړم، لاسونه مې تش او سترګې مې تيتې دي. د ګناهونو پېټی مې پر اوږو لا پسې درنديږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونيسه او له دې ډاروونکي او خطرناك ګړنګه مې راوباسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډېوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښيه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لارې لاروی مې کړه، له ځانه مې پردی او خپل ځانته مې نژدې کړه.
الهي، کومه ژبه به ستا ثنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړای شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابري وکړای شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لايق ستا عبادت وکړای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربه، ای له ما څخه ماته نژدې او له ما څخه پر ما باندې مهربانه! ... ما وبخښه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه ګوره، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما ترمخه دې پر نورو اچولی وو.(*) زما له شان سره برابره معامله راسره وکړه، زما کړه پرما تاوان او ستا کرم پر ما احسان!

الهي! ته زموږ حال وینې، زموږ بې وسي هم وینې. بې له تا چاته مخ واړوو؟ بې له تا چاته فریاد وکړو او له چا مرسته وغواړو؟ ته مو عرض واخلې او ته مو حال سم کړې!

الهي! موږ ګنهکار یو، موږ شرمسار یو، چاته ورشو؟ له هر باطله بېزار یو. تاته ژاړو، سر په اذکار یو، نه په یو ځلې، بل په وار، وار یو، په سل، سل ځلې، په زړ، زړ وار یو!

الهي! ته مو د رحمت پر اوبو پرېمنځه. الهي! ته مو د غفلت له خوبه راويښ کړه. الهي، که ويښ يو ته مو په سد کړه. الهي! که په سد يو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښيار کړه!

الهي! که ګنهکار يو، ستا ګنهکار يو، ستا رحمت ته سترګې په لار يو، له نورو دروازو بېزار يو!

الهي! موږ ژوندي يو، خو په ژوند نه پوهېږو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند ښاد کړه، ته مو وجدان او ضمير ويښ کړه. ته مو د عقل سترګې بينا کړه. پر ښو او بدو مو ته آګاه کړه!

الهي ستا دربار ته بيا راغلم، بيا راځم او بيا به راځم، خو لاسونه مې تش دي، په تشو لاسونو راځم. ته مې تش لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډيز:

مُناجات د خدایﷻ ياد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شريکول دي. له هغه لوی ذات څخه د خپلو اړتياوو د پوره کولو غوښتل دي. هغه ته خپله بېوسي څرګندول دي. هغه ته دا ويل دي، چې: ((لاحول و لا قوة الا بالله)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرګندوني

* د بقرې د سورت وروستيو آيتونو: ((لاتَحْمِلْ عَلينا اِصْراً كما حَمَلْتَهُ...)) ته اشاره ده.

** لاحول و لا قوة الا بالله، د الله ﷻ (له مرستې پرته) د (ښو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هېڅ وس نه لرم. يعنې د الله ﷻ له مرستې پرته له ګناه څخه د مخ ګرځولو او د نيکو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

فعاليتونه

١_ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې خرګندونې وکړي.
٢_ زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته يوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې څرګنده او د هغو يو تن استازی دې مهم ټکي وليکي او په ټولګي کې دې يې ولولي.
٣_ درې تنه زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه پورته مُناجات په خوږه ژبه د نورو په وړاندې ديکلمه کړي.
٤_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ژمي رخصتي يې څنګه تېره کړې ده.
٥_ څلور تنه نور زده کوونکي دې د روان نوي تعليمي کال په اړه پر خپلو پلانونو وغږېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر څو کرښې مُناجات وليکي او په بله ورځ دې يې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ستر پيغمبر ﷺ سيرت

د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ سيرت د راتلونکو نسلونو روزنې ته خورا مهم دی، مسلمانان د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدې اخلاقو کې ويني. د پيغمبر ﷺ اخلاقو ته ډېر ژور پام هغه راز رابرسېره کوي چې د تاريخ د بدلون لامل شو. که څوک د حضرت پيغمبر ﷺ سيرت او اخلاقو ته پام وکړي، نو د هغه په دې وينا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسې يو امت روزم چې راتلونکی تاريخ په لاس کې واخلي.)) حضرت پيغمبر ﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق ټينګار او د نړۍ له لوړو او ژورو سره د مخامخ کېدو پر مهال په استقامت داړ او اطمينان کې ساری نه درلود. په زړه سوي، نرمۍ او بزرګوارۍ کې يې په دې نړۍ کې له موجودو مفاهيمو لوړ ځای درلود. هغه د دې لپاره پيدا شوی و چې پر پېښو او حوادثو بريمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون ورکړي؛ انسانانو ته د يوه او واحد خدای جل جلاله د عبادت بلنه ورکړي او خلک سمې لارې ته راوبولي. له دې امله حضرت محمد ﷺ تل د بشر په تاريخ کې د الهام منبع او سرچينه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد مصطفیﷺ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه نمونه وه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپېڅلی دین د نړۍ په گوټ گوټ کې خپور شو. نن د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې له یو نیم ملیارد څخه زیات مسلمانان ژوند کوي او ورځ په ورځ دا لړۍ لا پسې پراخېږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو داسې یوه ممتازه څېره وه چې په لیک کې نه ځایېږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوۍ ډک دي او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولي؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتي.

حضرت محمد مصطفیﷺ یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهربان شخصیت و. حضرت باري تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلي دي: ((وَ اِنَّکَ لَعَلٰی خُلُقٍ عظیم.)) په رښتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمدﷺ فرمایلي دي: ((بعثت لاتمم مکارم الاخلاق))، یعنې زه د دې لپاره گومارل شوی یم چې نېک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیرة النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دي. ((نوراني څېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او ښکلی سړی و. سترگې یې ډېرې تورې، بانه یې لوړ، وروځې یې کږې او نښتې وې. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار ښرگند و. که خبرې به یې کولې، نو د سترتوب نښې به پکې ښرگندېدې. خوږ ژبی و، ډېرې خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېره لوړه او نه ډېره ټیټه وه. ملگرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پر مهال به ورته ټولو غوږ نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل څخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له ځانه تېرېدل. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندی تریو و او نه به یې د چا عیب لټولو. بښونکی، له زغمه ډک او رښتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې ترټولو مخکښ و. په لومړۍ لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم ښرگندیده. چا چې به ورسره خبرې کولې، نو په مینه به یې ورسره پیدا کېده... .))

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرمﷺ ډېره فصیحه او بلیغه ژبه درلوده. ډېرې څرګندې، معنا لرونکې او بې تکلفه خبرې یې کولې. د عربي ژبې په ټولو ګړدودونو پوهېده او له هر چاسره به یې د هغه په ګړدود خبرې کولې. په کلموکې یې رڼایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کارکې د هغه مرستندویه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کړاوونو په وړاندې صبر، هغه صفتونه وو چې خدایﷻ هغه ته ورکړي وو؛ ځکه سره له دې چې حضرت رسول اکرمﷺ ډېر کړاوونه ولیدل، خو بې صبره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وړاندې یې له حلم او نرمۍ پرته هېڅکله بل کار و نه کړ.

هر وخت به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به یې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې ګناه به پکې نغښتې نه وه. هېڅکله یې له چا څخه غچ نه اخیست، مګر داچې شریعت به تر پښو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وایي له رسول اکرمﷺ څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه یې په وړاندې ((نه)) ویلي وي. ګران پیغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرایطوکې حاضرېده.

هغسې چې دوستانو او دښمنانو پرې اعتراف کړی دی، حضرت محمدﷺ بخښونکی، پاك لمنی، رښتینی او امین شخصیت و. له پیغمبرۍ د مخه د امین لقب ورکړ شوی و. له اسلام د مخه د جاهلیت په دورې کې د عدل لپاره له هغه څخه مرسته غوښتل کېده. حضرت محمدﷺ تر ټولو متواضع او له لوېي لیرې و. هغه نه غوښتل د پاچاهانو په څېر یې مخې ته خلك پورته شي. له خپلو اصحابو سره د یوه عادي شخص په توګه کښیناسته. خپل شخصي کارونه به یې په خپله کول؛ جامې به یې په لاس ګنډلې او پیوندولې؛ خپلې میږې یې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل یې له زړه سوي کار اخیست. په معاشرت، ادب او نیکو اخلاقو کې تر ټولو د مخه و. پیغمبر اکرمﷺ بده ژبه نه کاروله، پر چا یې لعنت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایه. په بازار او لاروکې یې په لوړ غږ خبرې نه کولې. بدۍ ته یې په بدۍ ځواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او بخښنې به یې ځوابوله. هېڅکله یې څوك نه پرېښودل چې د درناوي په نامه یې شاته روان شي. په خوړو او جاموکې یې له خپلو خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپیر نه درلود. له اړتیا پرته یې خبرې نه کولې. د هرقوم مشر یې د هغه قوم مشرګاڼه او د هماغه قوم پر مشرۍ یې ګومارلو. د نیکۍ قدر یې کاوه او پر هغې یې ټینګار کاوه. له بدۍ یې کرکه کوله. کار یې په ډېر اعتدال سر ته رساوه، اختلاف او مجادله یې نه کوله. نژدې یاران یې تر ټولو غوره خلك وو. هغه ته تر ټولو ګران هغه څوك و چې تر نورو زیات له خدایه وېرېده. د هغه چا منزلت یې لوړ ګاڼه چې تر نورو یې له خلکو سره زیاته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې یې د ځان لپاره کوم ځانګړی ځای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په یوه خالي ځای کې کښېناسته. ټولو ناستو خلکو ته به یې یو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وایي تر هغه ورته بل سړی غوره دی. پیغمبرﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصیت و. لاس او پښې یې هرې خوا ته نه غځولې. خندا یې یوازې یوه موسکا وه. خبرې یې له اندازې لږې او ډېرې نه وې.

حضرت پیغمبرﷺ په ډېرو بې نظیرو صفتونو او کمالونو ښکلی شوی و، خدای ښه ادب ورکړی او خطاب یې ورته کړی و: ((و انک لعلی خلق عظیم))

دې اخلاقي ځانګړتیاوو د خلکو زړونه حضرت پیغمبرﷺ ته داسې نژدې کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې یو لارښود ترې جوړ شو چې د قوم سرکشي او غرور یې په نرمۍ بدل او ډلې، ډلې د خدای په دین مشرف شول او نن پېړۍ پېړۍ وروسته د هغه مینه، محبت او درناوی د هر مسلمان په زړه کې ځپې وهي. (صلی الله علیه وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

نبوي اخلاق په حقیقت کې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه عبارت دي چې هغه یې د وینا، کړنې او تګلارو له لارې بشري ټولنې ته وړاندې او په پایله کې یې د ژوند معیارونه بدل کړل. نیکي او ښه چلند یې د بدی او ناوړه چلند پر ځای دود کړ. خلک یې له ظلمت او تیارې څخه رڼایی ته رهنمایي کړل؛ بنده ګان یې د بنده د بنده ګی پرځای د واحد خدای بنده ګی ته راوبلل. د تاریخ تګلوری یې برابر او سمې لارې ته سیخ کړ او په بشري نړۍ کې یې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهیدل له دې پرته شوني نه دي، تر هغه چې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه د د مخه وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت څخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمدﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقیقې وینا وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دین د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرمﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندنې دې تنظیم کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پرې آزاد بحث وکړي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو ځایونو کې وکاروي او نورو ته دې واوروي.

ګناه، ستر، غوره، زړور، پراته، غچ ، آسان، وسه ، تر پښو لاندې ، ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضرېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... وو، نو ډېر .... به یې ترې ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هېڅکله یې له چا څخه ... نه اخیست، مگر داچې شریعت به ...... شوی و. د خدای رسول له قهر او.... ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا ... ورته نه رسېده. ... پیغمبر تر ټولو... و او تل به سختو شرایطو کې .....

٤_ د محمدﷺ وینا او عمل ته څه وایې؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

٥_ که د زده کوونکو په ډله کې د کوم یو نعت یاد وي، د ټولگي په وړاندې دې په خواږه آواز ولولي.

٦_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه گونې یاگانې ولټوي او د هغوی اړوندې کلمې دې نورو ټولگیوالو ته ولولي. بل زده کوونکی دې په متن کې ساده بیانیه جملې او دریم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په گوته کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د رسول اکرمﷺ د اخلاقو په اړه لس کرښې مقاله ولیکي او په بله ورځ دې ټولگي ته راوړي.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هېواد سره مینه د ایمان له نښو نښانو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سړی که ژوندی هم وي، په مړو شمار دی. ژوند او کار یو د بل لازم او ملزوم دي. چېرته چې ژوند وي، هلته کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلته ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلئ. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تریخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کېږي. که سوله نه وي، ژوند به څه ارزښت ولري؟ د سولې ارزښت هغه مهال ډېر څرګند دی چې یو ولس په جګړې کې ښکېل وي. د هوسایۍ په ارزښت هغه مهال انسان پوهېږي چې په کړاو اخته شي.

د یوه سوله ییز ژوند ارزښت په څه شي کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ډېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنګ او خوند ورکوي، خو دا رنګ او خوند هغه مهال سړي ته څرګندېږي چې سوله نه وي. سوله له دوو تنو څخه نيولې، بيا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د يوه هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغيز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر يوه شي خوابدي شي، نو اړيکي يې شلېږي؛ که په يوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو يا د اولادونو په خپلمنځي اړيکو کې تاوتريخوالی راشي، ژوند يې تريخېږي.

که يو ولس په خپل منځ کې يو تر بله په جنګ جګړو بوخت وي، يا پر يوه خپلواک هېواد باندې پردي، بريد او يرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړيکي يې شلېږي او ژوند يې له ستونزو سره مخامخ کېږي.

په پورته ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالی ورځنی ژوند له خنډونو سره مخامخ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه يې نيسي. د جګړې په شرايطو کې د ژوند څرخ په ټپه درېږي. خلك وژل کېږي؛ ټپي کېږي؛ نيول کېږي؛ اسيران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالۍ ته اړايستل کېږي؛ کورونه او ښارونه په کنډوالو اوړي؛ کرنيزې ځمکې شاړېږي؛ د اوبه خور بندونه ويجاړېږي؛ ښوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاړه په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو اوټپيانو ته نشي رسېدای. همداسې بې شمېره نورې ناخوالې درواخلئ.

وګورئ، په جګړې کې ښکيلېدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له خومره ستر ناتار او کړاو سره مخامخ کوي. کله چې خولې وتړل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر ځای يې يو او بل د ټوپك د شپېليو په خولو خبرې پيل کړي، نو ناخوالې زيږي او رڼا پر تورتم بدلېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشته چې په خبرو حل نشي، خو که د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي پر پوهې برلاسې نشي، ځانې ګټې پر ملي ګټو لوړې ونه ګڼل شي، که د ځان تر څنګ نور هم ومنل شي، که زغم او ځان تېرېدنې ته د يوه بنيادي اصل په سترګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل شي، نو داسې کومه ستونزه او ربړه نه پاتې کېږي چې حل او هواره نشي.
سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرګنو چې ځان تر نورو لوړ نه ګڼي، د هر چا پوله او برید پېژني؛ سوله پر تاوتریخوالي، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې ربړې او ستونزې د جرګو پر ټغر هواروي.

د متن لنډیز:

سوله انساني اړتیا ده. سوله ژوند ته وایي. که سوله نه وي، ژوند تریخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو سره لرغونې بلدتیا لري. خپل ټول تاوتریخوالی په خبرو لېرې کوي. پوهان او هوښیاران د ټوپک د شپېلیو پر ځای په خولو خبرې کوي. د لاس غوټه په لاس پرانیزي. خپلو اولادونو او ماشومانو ته نیک او خوږ میراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته ګرانه وي. خپلو ځانونو او خپلو هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي. هڅه کوي، خپل هېواد د سیمې او نړۍ د هېوادونو په لیکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنۍ او تربګنۍ شاته پرېښودل شي او ټول په دې وینا عمل وکړي چې:
که زه وایم چې زه یم او ته وایې چې زه یم؛نه به ته یې نه به زه یم.
خو که زه وایم چې ته یې او ته وایې چې ته یې؛ هم به ته یې هم به زه یم.

فعالیتونه

۱ــ پنځه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.
۲ ــ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوله څنګه ټینګیږي؟
- د سولې په ټینګولو کې کومو اصولو ته باید پام وشي؟
- د سولې په اړه د خبرو اترو اساسي ټکي کوم دي؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپل نظر ولیکي او د هرې ډلې یو تن استازی دې په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي او له خپلو نظریو څخه دې دفاع وکړي.

۳ـ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړیکې، شلیږي، ژوند، ترخیږي.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د سولې په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

۵ـ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د لاس غوټه په خولې پرانیستل؛ د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول؛ د ژوند خرخ په ټپه دربدل، لاس په سر کېدل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په هېواد کې د سولې او امنیت د ټینګولو په اړه خپل وړاندیزونه او نظریې ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر يو يې پر خپل، خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې مېندې او پلرونه دي. هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتيا لري. هغوی د خامې اوسپنې په څېر دي. هره بڼه چې مو زړه وي، هغه ترې جوړولای شئ. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. که سم وروزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله يې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د يوې ټولنې بنسټ ټينګولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغلې او ځوانان د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي. رګونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وینه له زړه څخه د بدن ټولو ځایونو ته رسوي او په بدل کې یې کارېدلې وینه د تصفیې لپاره زړه ته لېږدوي.

پېغلې او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پوړکی دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي؛ څومره چې یې روزنه او تربیه رغنده او سالمه وي؛ څومره چې د ټولنې د خواخوږۍ احساس ورسره وي؛ په هماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوی ارزښت او اهمیت زیات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نیکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په یوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې تو‌پیره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت راټیټوي.

پېغلې او ځوانان په یوې ټولنه کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري ټولنه سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنه کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له یو لړ ناوړو دودونو سره لاس او ګرېوان ده؛ پېغلې په بدو کې ورکول کېږي؛ پېغلې اوځوانان له خپلې خوښې پرته یو بل ته ودیږي؛ د غم او ښادۍ په مراسمو کې ملاماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسیږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلې او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوړه دودونه واړوي، کولای شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کښېنې او له هغوی سره د دې دودونو د منفي او ناوړو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې نننۍ ټولنه هاغه د پېړيو، پېړيو پخوانۍ ټولنه نه ده، بلکې نننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي.

اوس نړۍ د یو کلي بڼه غوره کړې ده. د یوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په یوې لارې نه په یوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه یي توکو په کارونې کې یو شمېر ځوانان بې توپیره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونیسي اوېرې نړدي چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

د يوې ټولنې په جوړښت کې پېغلې او ځوانان تر ټولو ډېر او مهمه اغېزه لري. په دې معنا، همدا پېغلې اوځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټينګوي يې. ځوانان او پېغلې بايد ډېر سم وروزل شي، د هر شي ارزښت او اهميت ورته په ګوته شي او خپل مسووليتونه او دندې وپېژني، ترڅو په راتلونکي کې دوى هم خپل مسووليتونه په سمه توګه سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړين دي چې د بامسؤوليته ځوان نسل د سالمې روزنې لپاره لا له هماغه کوچنيوالي او ماشومتوب څخه د هغوى سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسووليت وروزل شي، که نه نو خداى مه کړه، بيا به وخت تېر وي او د لاسونو موښل به د ټولنې له شلېدو پرته بل څه لاس ته را نه وړي.

فعاليتونه

د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړي. نور زده کوونکي کولاى شي، پر موضوع ازاد بحث وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له ځوان نسل څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه وليکي او د هغوى يو تن استازى دې يې د نورو په وړاندې ولولي.

۳ـ د نشه يي توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لارې کومې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور تنه زده کوونکې دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

٤ـ کورنۍ تربیه او روزنه د ځوانانو پر ژوند څه اغېز لري؟ آیا یوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ یو تن زده کوونکی دې د پورته پوښتنې په اړوند له نورو ټولګیوالو سره خبرې وکړي او پایله دې پر تختې ولیکي.

کورنۍ دنده

ځوانانو ته څه کول په کار دي؟ هغوی څنګه کولای شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن واقع شي؟ د ځوان نسل رول د یوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې څه دی؟ زده کوونکي دې په دې هکله لس کرښې مقاله ولیکي او ټولګي ته دې یې راوړي. هڅه دې وکړې چې لیکنه یې ادبي رنګ ولري.

زده کوونکي دې لاندې څلوریزه ولولي او خوند دې ترې واخلي:

چې یې عرش او کرسی لاندې تر قدم دي
بالاتر دی هسې شان قدم د زړه
د خلیل تر کعبې دا کعبه ده لویه
که آباد کا څوک ویران حرم د زړه

عبدالرحمٰن بابا

زغم لویه زړورتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

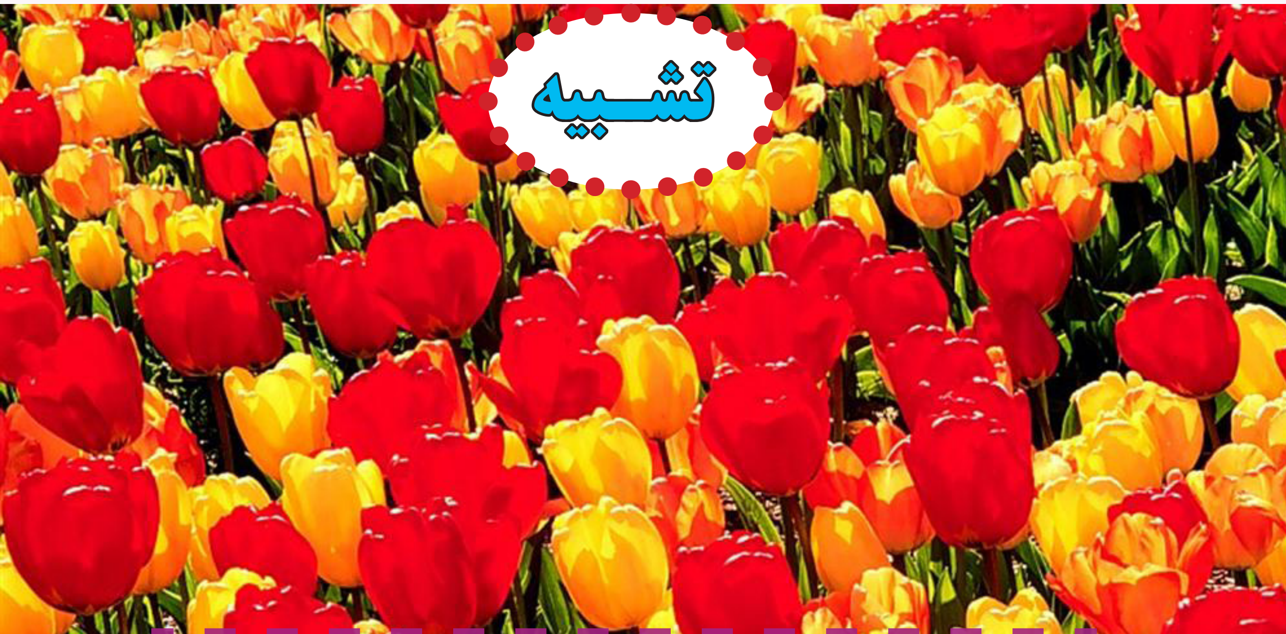

تشبیه

عربي خورا بډايه ژبه ده، شعر او شاعري پکې اوج ته رسيدلې. شعرونه يې خپل اوزان لري. همدا شان د بديع او بيان په ګاڼو سينګار شوې ده. لومړنی شخص چې په اسلامي دوره کې يې د بيان د علومو يا ادبي فنونو تتبع او څېړنه وکړه، ابو عبيده مثنی (۲۱۱ هـ .کال مړ) و. د بيان فن عبدالله بن معتز (۳۹۶ هـ. مړ) وضع کړ او بيا ډېرو اديبانو پر دې فن کار وکړ. په ګران هېواد کې د اسلام له راتګ سره سم د مذهبي ژبې په توګه د عربي ژبې نفوذ پر پښتو او دري ادبياتو خپلې وزرې وغوړولې. زموږ ملي ادبياتو ځان په دې بهير کې ورګډ کړ. د هغوی لاريې خپله کړه او د عربي ژبې پر اوزانو برابر د نظم او شعر ويل پيل شول.

په ادبي فنونو کې معاني، بيان او بديع شامل دي. په بيان کې له تشبيه، استعارې، کنايې او مجاز څخه بحث کېږي. د بديع علم د وينا يا کلام لفظي او معنوي ارزښتونه يا لفظي او معنوي ادبي صنعتونه راپېژني او په معاني کې د وينا بيان او مطلب د ښې افادې لارو چارو ته پاملرنه کېږي او په بنسټيزه توګه له فصاحت او بلاغت څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان څرګندولو ته وايي او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته یې یوه یا څو معناوې په داسې بېلا بېلو لارو ادا شي چې د څرګندتیا او ابهام له مخې ښکاره توپیر ولري.

تشبیه ورته والي ته وايي. دا ورته والی به یا په بڼه کې وي یا به په معنا کې وي؛ یعنې که دوه شیان یا دوه حالته څو ګډ صفتونه، وجهې او مشابهتونه سره ولري، تشبیه بلل کېږي. په ادب کې دا ورته والی په حقیقي معنا نه را اخیستل کېږي، بلکې یو شی له بل شي سره پرتله کېږي. د بېلګې په توګه: مخ له ګل سره تشبیه کول. ګل ښایسته وي، سور او سپین وي، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له ګل سره ورته کوي.دویم دا چې ښکلا او صفت له لومړي (مشبه) نه په دویم (مشبه به) کې زیات وي. که وواېو حمید د جمیل په څېر تکړه دی. نو دا مازې تشابه شوه، خو که وواېو ګلالۍ د ګل په څېر ښایسته ده. دلته ګلالۍ له ګل سره تشبیه شوې ده.

ادبپوهانو په واقعیت کې تشبیه د معنا د بیانولو ډېره لومړنۍ او اسانه لاره چاره بللې ده. څرنګه چې انسان د ډېرو کارونو او شیانو له ماهیت او حقیقت څخه خبر نه دی او هغه شیان نشي تعریفولای، نو له هغو شیانو سره چې ښه یې پېژني او ورسره آشنا دي، تشبیه کوي یې.

تشبیه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبیه وجه، د تشبیه توري، د تشبیه غرض.

۱ - مشبه، هغه ته وايي چې له بل شي سره ورته یا تشبیه کېږي. لکه، د مخ ورته کول له ګل سره.

بېلګې:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په دې بیت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبیه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بيت ته وګورئ:

چې ريبې مې بې صرفې د زړګي ولې
کرېږي وروځې دي د يار که لور دی دا

په پورته دويم نيم بيتي کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروځو او لور" ترمنځ "کوږوالی" وجه شبه ده.

۲ - مشبه به، هغه ته وايي چې د بل شي ورته والی او تشبيه يې ورسره کېږي، لکه مخ چې له ګل سره تشبيه شوی دی. وګورئ په لاندې بيت کې:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په دې بيت کې "محبت" له "اور" سره تشبيه شوی دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به دی.

۳ – د تشبيه وجه، هغه يو يا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود وي، د تشبيه وجه يې بولي. لکه په دې لاندې بيت کې:

د بادام په څېر مې زړه سوری سوری شي
چې راپورته په غمزه سترګو بانه کړي

په پورته بيت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په څېر" د تشبېه کلمه، "سوری سوری کېدل" يې د مشترک صفت يا تشبيه وجه ده. د تشبيه وجه ښايي په مشبه به کې تر مشبه زياته، قوي او څرګنده وي.

٤ - د تشبيه توري يا کلمې: هغه توري يا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تړي، د تشبيه توري ورته وايي، لکه: په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، لکه، په دود، په څېر، ...

آينې غوندې خوله پټه سوال جواب کړه
مناسب نه دی اشنا ته رسوا عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي گـــــلونـــه گـــورم   ماته د گل په شان جانان رایادوینه

په دې لنډۍ کې "جانان" مشبه "گل" مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

۵ - د تشبیه غرض: هغه مقصد اومطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کېږي، د تشبیه غرض ورته وايي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کېږي.

د تشبیه ډولونه

تشبیه د بېلابېلو خواوو او څرنگوالي په اعتبار زیات ډولونه لري. دلته یې دا لاندې ډولونه درپېژنو.

الف: د طرفینو د موقعیت له مخې په دوه ډوله ده.

اول: مفروقه تشبیه چې په یو بیت یا نیم بیتي کې د هرې مشبه ترڅنگه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دې شونډې، غاښ مرغلرې
خوله دې غونچه قند دې خبرې
کامگار گدای شه ستا په در کې
چېرې یـې نـه کـا رقیبان لرې

د پورته شعر لومړي نیم بیتي کې "شونډې" مشبه، "لال" مشبه به، غاښ" مشبه، "مرغلرې" مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "خوله" مشبه، "غونچه"مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دی. څرنگه چې مشبه له هرې مشبه به سره نژدې واقع شوې ده، نو مفروقه یا جلا جلا تشبیه یې بولي.

اوښکې در، رنگ کهربا، زړه لکه لال
جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلرو"، "رنگ" له "کهربا" او "زړه " له"لال" سره تشبیه شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله غونچه، سترګې نرګس، زلفې سنبل دي
خط ریحان دی څه ګـلــزار په لاس راکـېوت

په دې بیت کې "خوله" له "غونچې"، "سترګې" له "نرګس"، "زلفې" له "سنبل" سره تشبیه شوي دي. د طرفینو د موقعیت له مخې مفروقه تشبیه بلل کېږي.

مخ دې څـــراغ سینه دې باغ دی　　خدایه پتنګ شم که بورا وربانديې شمه
زلفې سنبل مخې دې ګلاب دی　　زنه دې سیب د سمرقند در دې غاښونه

دویم: ملفوفه (نغاړلې یا په لفافه کې) تشبیه

دا هغه تشبیه ده چې په یوه مسره یا بیت کې مشبه او په بله مسره یا بیت کې یې مشبه به راغلي وي. لاندې بیت ته وګورئ:

تـورو زلـفـو تـه یـې ګـوره ښایسته دواړه رخساره
د جهان په باغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بیت کې "زلفې" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی. ګورو چې دواړه مشبه په یو نیم بیتي او مشبه به په دویم نیم بیتي کې راغلي دي. یعنې مشبه به له مشبه سره نژدې نه ده راغلې. له دې امله یې ملفوفه (نغاړلې) تشبیه بولي.

نورې بېلګې:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی
څه سنبل، څه ګلاب، څه نسترن دی

*　*　*

تـورې زلفې شنه خالونه سره رخسار
شنه توتیان دي سره ګلونه تور ښامار

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې "زلفې"، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "سنبل"، "ګلاب" او "نسترن" مشبه به دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "زلفې"، "خالونه" او "رخسار" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "توتیان"، "ګلونه" او "ښامار" مشبه به دي.

څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې نه دي راغلي، نو ملفوفه تشبیه ورته وایي.

ب:د ابتذال او ندرت له مخې تشبیه په دوه ډوله ده.

نادره تشبیه، مبتذله تشبیه

۱ - نادره تشبیه هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې لږ استعمال ولري او یاکوم شاعر نوې پیدا کړې وي. لکه په دې بیت کې:

لکه خس د سیلاب خلاص له ګمراهی یم
پر اوږو د رهبر سپور یم تر منزله

* * *

چې یې خال په مخ کې وینم حیرانیږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یوګام

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې د "یم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمیر دی مشبه او "خس" یې مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "رهبر" مشبه او د لومړي نیم بیتي"سیلاب" مشبه به دی. د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "خال" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "عاصي" مشبه به دی. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دی. څرنګه چې دغسې تشبیهات شاعرانو لږ کارولي دي، نو نادره تشبیه بلل کیږي.

۲ - مبتذله تشبیه، هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې خورا زیات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه ګل صنم زلفې دې سنبل صنم

په پورته بیت کې "مخ" له "ګل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبیه شوي دي. څرنګه چې هر شاعر دغسې تشبیهات کاروي، نو ځکه ورته مبتذله تشبیه ویل کیږي.

تشبیه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم یې همدغه وو چې دلته دروپېژندل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته وروپېژني.

۲ ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې یې وښيي.

۳ـ یو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د موقعیت له مخې دې د تشبیه ډولونه ووايي.

٤ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفوفي تشبیه بېلګې ووايي.

٥ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د ندرت او ابتذال د تشبیه توپیر څرګند کړي او بل تن دې هغه په بېلګو کې وښيي.

٦ ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د غرض له مخې تشبیه څرګنده او بېلګې دې ووايي.

۷ـ ټولګی دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د یوې تشبیه څو مثالونه پیدا او د ډلې یو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشریح کړي.

۸ـ همدا پورته ډلې دې په ګډه په یو کاغذ کې تشبیه او د هغې ډولونه په یوه ګراف کې څرګند کړي او د هرې ډلې یو غړی دې هغه د ټولګي په وړاندې نورو ته تشریح کړي.

۹ـ یو، یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپل وار دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه توري او د تشبیه غرض ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دې یاقوت دې مرغلري سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
ګویا پاځېده بلا د قیامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه رېګ د بیابان
چې یې خال په مخ کې وینم حیرانېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت کې ولې ږدي عاصي يو ګام
لکه پټ سپاره د جنګ نېزې پرغاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا
دادې کمخې په لېچو بلوسي
که دې ماران په لېچو دوه ساتلې دينه
دا څه قد دی دا څه سترګې دا څه مخ دی
داڅه سروه څه نرګس دا څه ګلشن دی
لکه باد صبا راشي ژر ګذر کا
ما خوشحال چې ازمېيلی دی ميثاق ستا
که د زلفو مار يې وخوري عاشق ګرم دی
چې يې لاس په اژدها باندې کښېښن
ښاپېرۍ چې ليده نشي سبب دادی
مخ دا ستا له شرمه نغاړي په حجاب
څو ګلرنګه چهرې راغلې په جهان
بيا فنا شوې لکه ګل د ګلستان
نرګس کوزګوري له شرمه
ستا د سترګو په خواب
د جنت حورې که ګوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه وګوري او په هغو کې دې د تشبيه او د هغې بېلګې پيدا او په کتابچو کې دې وليکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغله ملالۍ

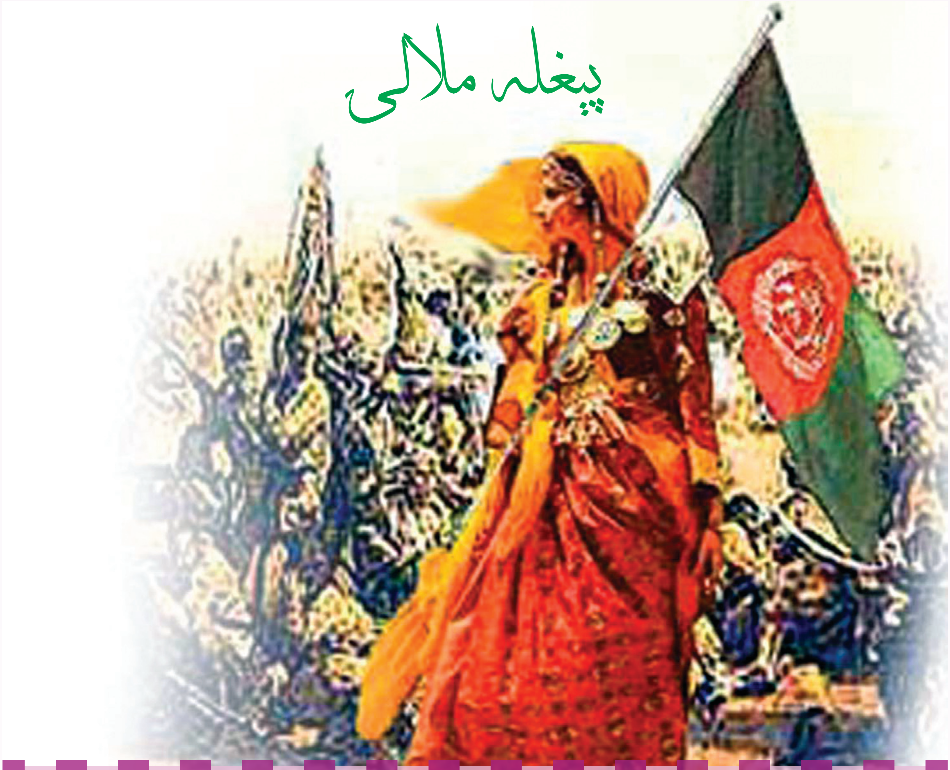

د افغانستان تاریخ له اتلولیو او مېړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه یوازې نارینه برخه لري، بلکې مېرمنو هم د خپلو نارینه ورونو ترڅنګ زیاتې اتلولۍ او مېړانې ښودلې دي. دا هره یوه یې داسې ښېره ده چې کارنامې او مېړانې یې، سربېره پردې چې زموږ د ویاړ او افتخار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لارې او پله حیثیت لري.

موږ د بېلا بېلو ټولګیو د پښتو ژبې په درسي کتابونو کې پښتنې نارینه او ښځینه ښېرې پېژندلې دي. ښایي د هغوی کارنامې د خپلې لارې مشال کړو او د هغوی د پښو پر پل، پل کښېږدو. دلته د مېوند د اتلې، پېغلې ملالۍ په اړه لنډ معلومات لولو.

ـ د ملالۍ نوم ولې د هرچا په خولو کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملالۍ د ژوند د پېښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موږ سره د هغې د ځای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته څرګنده ده چې دا پېغله څوک، د چا لور او د کومې سیمې او کلي وه. د میوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې ددغې نومیالۍ پېغلې نقش لکه د لمر په څېر هرچاته څرګند دی. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاریخي شواهد لږ و ډېر یوه خوله دي. د وینا په ډېر لږ توپیر او بدلون د میوند په فتحه کې د هغې غوځ او ټاکونکی نقش تاییدوي.

د "پښتنې مېرمنې" د کتاب لیکوال، عبدالروف بینوا لیکي: ((د ۱۲۹۷ هـ. ق کال د برات د میاشتې پر اووه لسمه د دوشنبې په ورځ افغاني زلمیانو د خپل وطن د ساتنې په نیت سرونه پر میدان ایښي او د میوند ډګر ته د سرښندنې لپاره حاضرشوي وو. ټکنده غرمه وه. غازیان تږي او ستړي ستومانه وو. د میوند په دښته کې هیڅ اوبه هم نه وې. نژدې وه چې افغاني لښکر د تندې له امله ماتې وخوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بیرغچي هم سخت زخمي شو او بیرغ یې له لاسه ولوېد، یوه پیغله راغله، بیرغ یې په سرو منګولو واخیست، ناره یې کړه:

خـــال به د یار لــه وینــو کـــښېږدم
چې شینکي باغ کې ګل ګلاب وشرموینه
کــه پــه میونــد کــې شــهید نــه شــوې
خدایــږو لالیه بــې ننګۍ ته دې ســاتینه

ددې پېغلې دا غږ یو آسماني غږ و. د افغاني زلمیانو وینې یې په جوش راوستې او د (الله اکبر) په ناره یې پرغلیم یرغل وکړ. دښمنان یې تار په تار او خپله پاکه خاوره یې د هغوی له ناپاکو قدمونو څخه وژغورله. دا پېغله ملاله نومېدله.))

په نورو ځایونو کې پورتنۍ مفهوم د الفاظو په لږو ډېر بدلون سره داسې راغلی دی: ((یوې خواته د میوند پر دښته پراته د پېرنګي پوځونه په هر ډول وسلو او امکاناتو سمبال وو. بله خوا افغانان په تش لاس، خو د ایمان او عقیدې په وسله سمبال، د هغوی مقابلې ته راوتلي وو. هغوی په دې نیت او تکل وو چې دغه لښکرې له خپلې خاورې څخه وباسي او هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی له ناولو منګولو څخه آزاد کړي. له افغاني غازیانو سره په دغه جګړه کې افغاني مېرمنې هم شاملې وې. ځینو یې غازیانو ته خواړه، اوبه او باروت رسول او ځینې له خپلو پلرونو، ورونو او مېړونو سره اوږه پر اوږه د دښمن مقابلې ته ولاړې وې. د دغو نومیالیو په ډله کې یوه هم ملاله وه.))

د "افغانستان درمسیر تاریخ" لیکوال د هغه وخت د یو نومیالي مؤرخ، میرزا یعقوب علي خوافي د کتاب په حواله لیکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګریزي پوځ، عسکرو او صاحب منصبانو څخه د جګړې له ډګره یوازې (۲۵) تنه ژوندي په تیښته بریالي شول. د "زمور غازیان" لیکوال، محمد ولي ځلمی د "نفتو لا خالفین" د کتاب (شیپور هایی پیروزی میوند) له مخې لیکي: "کله چې د زیاتې کلکې ژوبلې په نتیجه کې میوند فتح او افغاني غازیان د خپلو شهیدانو د ښخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ایوب خان پوښتنه وکړه، دغه نجلی څوک ده چې په یو داسې نازک حالت کې یې په خپلو ملي لنډیو افغاني لښکر په ننګ او غورځنګ راوست؟ ځواب ورکړ شو چې دا د یو شپون لور، ملاله او د میوند د (کشک نخود) اوسېدونکې ده. بل ورته وویل، دا ډېره زړوره وه. د غازیانو تر څنګ یې باید ښخه کړو. ایوب خان وویل ښه وایاست. ملایانو او ملي مجاهدینو د بخښنې دعا ورته وکړه او هم هلته یې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه میر غلام محمد غبار په (افغانستان درمسیر تاریخ) او لویس دوپري په خپل اثر (افغانستان) کې د ملالی سربښندنه او ننګیالیتوب ستایلې او تاییدوي یې.

له پورته څرګندونو دا ښکاري چې ملاله د میوند په همدې تاریخي جګړه کې د شهادت مقام ته رسیدلې او تلپاتې نوم یې په برخه شوی دی. دغه ستره وياړلې کارنامه یې زمور د هیواد په تاریخ کې په زرینو کرښو لیکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هېرېږي او په ډېر درناوي به لمانځل کېږي. د دې نومیالۍ او ننګیالۍ پېغلې قبر په میوند کې معلوم او ډېر خلک یې زیارت ته ورځي.

روح دې تل ښاد او یاد وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

هغسې چې وويل شول، زموږ تاريخ له نوميالیو آغلو او ښاغلو ډک دی. هغوی یا د خپل قوم په مشرۍ خلکو ته خدمت کړی، یا یې د توري او قلم په زور د خاورې غليمان ځپلي او تېښتې ته اړيستلي، یا یې د پوهنې او علم بيرغ اوچت کړی او یا یې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ويده ورونه او خويندې راويښ کړي دي. دا هر يو په خپل ځای د درناوی او ستاينې وړ دي. پيغله ملاله د دې سلګونو پيغلو او شاه زلمو له ډلې څخه يوه ده چې په خپل ښېښتني غيرت یې خپل ورونه له حتمي ماتې څخه ژغورلي او دښمن یې تار په تار کړی دی. د دوی ټول ژوند زموږ د اوسني او راتلونکي نسل لپاره يو لوست دی. بايد هغه په ډېر ځير او غور ولولو. هڅه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلوړۍ نښه شي.

فعاليتونه

۱_ پنځه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقيقې دې د ښېښتني شهامت په اړه خبرې وکړي.

۲_ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- آزادي څه مفهوم لري؟
- د آزادۍ تر لاسه کول آسان دي او که ساتل يې؟ څنګه؟ بيان يې کړئ.
- د يوه هېواد د آزادۍ د ساتلو لپاره تر ټولو اړين شی کوم دی؟ ولې؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظريې وليکي. بيا دې د هرې ډلې استازی په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظريو څخه دې دفاع وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي.

مېوند، ملاله، جګړې، شهادت، تلپاتې، ویاړ، تاریخ، کرښو، په ډېر درناوي، نومیالی او ننګیالی، پېغلې، د مېوند د شهیدانو په، او ډېر خلک یې زیارت ته ورځي.

روح دې ښاد او یاد دې تل تاند او تازه وي!

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

٥ـ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د شړومبو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اوبو ځګ ته لاس اچول، په شا تلل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد تېر تاریخ ته نظر واچوي او په هغه بهیر کې دې د پېغلې ملالې په اتلولۍ یوه مقاله ولیکي او بله ورځ دې یې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله یې سرته و نه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ، پر مفهوم يې ځان پوه او خوند ترې واخلئ:

په آزار د مظلومانو حايل مه شه
له لوګي د سويو زړونو غافل مه شه
د ټوپک د تورې غوخ به ښبتن روغ کا
مسلمان د آه په غشي ګايل مه شه
که آزار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب يې تر قيامته حاصل مه شه
هسې خوی کوه چې نور عالم دې ستايي
ته په خپله د خپل ځان په ستايل مه شه
په جهان بده خواري نشته تر سواله
که دې زده د خپله پلاره سايل مه شه
ستا د حسن ياد زما په زړه کې ليک شول
دغه نقش مې له خاطره زايل مه شه
څو دې روح په تن کې شته دی اې کامګاره
يو ساعت د دين له چارو کاهل مه شه
«کامګارختټک»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه څه ته وايي؟

د يوې ژبې ادبيات، که ليکلي وي او يا شفاهي، د ولس د مخينې، فرهنګ، ټولنيز او سياسي شعور ښکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د يوې ټولنې د مخکښو او لارښود حيثيت لري. ټولنه هغه خواته بيايي چې وخت او شرايط يې غوښتنه کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنيزې ناخوالې خلکو ته بيانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته ښيي. کيسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبي ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسونو د پخوانيو، اوسنيو او يا راتلونکو پېښو او ژوند هينداره ده.

په لسم ټولګي کې مو د لنډې کيسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته په لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلی وي. ستاسو په اند ډرامه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه یا ننداره د یوناني ژبې له "ډراو" څخه جوړه شوې او معنا یې فعل او عمل دی. ډرامه او عمل له یو بل سره نه شلیدونکي اړیکې لري. پر دې بنسټ ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. د یوې موخې د څرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري.

۱ـ د سټیج ډرامه، ۲ـ راډیویي ډرامه، ۳ـ تلویزیوني ډارمه. (فلمونه او نندارې په کې راځي.) هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.

د منځپانګې له مخې ډرامه په دوو ډولونو ده.

۱ـ تراژیکه یا تراژیدي ډرامه، ۲ـ کومیکه یاخندني ډرامه

تراژیدي هغې ډارمې ته وایي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پېښې پکې راغلې وي. د کومیډي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کېږي چې خوښي، خندا او نیکمرغي پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنسټیز توکي.

۱ـ کیسه: هره ډارمه باید یوه خوندوره کیسه ولري. کیسه چې څومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدې وي، هغومره ډرامه ښکلې وي.

۲ـ ترتیب (پلاټ) یا اډانه. په کیسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وایي. ډارمه پر دغه اډانې ولاړه ده. اډانه یا پلاټ دومره یو له بل سره تړلې او راکښلې وي چې د یوې کلمې له ایستو سره ورانیږي. په دې توګه په اډانه کې لنډیز، پرله پسیوالی او نظم لوی ارزښت لري.

۳ـ پیل، اوج او پای: د ډرامې پیل ښایي داسې وي چې لوستونکي، اورېدونکي او لیدونکي له ځان سره یوسي. د کیسې پیل د کیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکټرونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډارمې څوکه یا اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې ایله کېږي. د ډرامې پای باید منطقي وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا لیدونکي زړه ته پربوځي چې د داسې پېښو پایله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته ښایي چې ډرامه په تصادفي او ناڅاپه ډول پای ته ونه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي (کرکټرونه): د ډرامې لوبغاړي ښايي د ډرامې پېښو ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ يوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو يا ليدونکو ژور اغېز و ښندي او دا هله شونې ده چې لوبغاړي د خپلې ټولنې رښتيني استازيتوب وکړای شي.

ډيالوگ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو يا ليدونکو زړه په موټي کې کلک ونيسي او خوند ورکړي. هر لوبغاړي ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزگر او ډاکټر توپير ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته ځانگړی پام اړول کېږي:

۱_ وخت: داسې چې بايد ډرامه او ژبه يې د يو مهال وي. يعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاريخي وي او ژبه يې او سنۍ وي او نه داچې يو ځوان ته د زاړه سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲_ ځای: د ډرامې پېښه چې په کوم ځا ی کې پېښېږي، بايد تصويرونه يې هم د همغه ځای وي؛ يعنې داسې نه وي چې پېښه په افغانستان او تصويرونه يې د نورې پرمختللې نړۍ وي.

۳_ عمل: دې ټکي ته پام په کار دی چې عمل او ژستونه له پېښې سره تړاو ولري؛ يعنې داسې نه وي چې مړی شوی وي او لوبغاړي خاندي.

د ډرامې پيل له لرغوني يونانه شوی دی. په لرغوني يونان کې شاعري ډېره غوړېدلې او ډرامه د يوناني ادب ارزښتناکه څانگه وه. په لرغوني مصر کې هم د يوې ډرامې څرک لگېدلی چې نوم يې "ايپي ډوس" و او د يوه واکمن "اوسي رس" په مړينې ښودل شوې وه. بيا يې انگريزي ادب ته لار پيدا کړه. وروسته د هندي او عربي له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې يتيمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ ميلادي کال کې ليکل شوې او روزنيزه بڼه يې درلوده. دا ډرامه د اتمانزيو د لېسې په کلنۍ غونډې کې ننداري ته وړاندې شوې وه. د هند د نيمې وچې تر وېش د مخه زياتره ډرامې د پيرنگي استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاتړ ليکل شوې دي. په پښتو کې پر ډرامه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو برابره ډرامه اسلم خټک لیکلې ده چې د "وینو جام" نومیږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډیو نه خپره شوه. د پښتو زیاتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځ ته شوې دي او افغانستان د اړینو وسایلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پاتې شوی دی. په کوزه پښتونخوا کې لاندې کسانو پښتو ډرامې لیکلي دي:

عبدالله جان اسیر، عبدالخالق خلیق، عبدالکریم مظلوم، امیر حمزه شینواری، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، میا سید رسول رسا، یوسف ورکزی، عبدالله جان مغموم، رضا مهمندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاکا خیل، ایاز داود زي، مراد شینواری، اشرف مفتون، رشید دهقان، اشرف دراني، خیال بخاري، ولي محمد خلیل، عمر ناصر، ډاکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد امید، گل افضل خان، نثار محمد خان، همایون هما، عابد شاه عابد، نورالبشر نوید، ساحر اپریدی، محب الله شوق، همایون همدرد، فریدالله احساس او . . .

پښتو ژبې ته له نورو ژبو څخه هم ډرامې را ژباړل شوې دي چې د لطیف وهمي له اردو نه ژباړلې ډرامه "د قرطبې قاضي" او د سراج خټک له انگریزي نه ژباړلې ډرامې "د وینز سوداگر" او "مکبث" د ستاینې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا لیکوال د یادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبیبي، عبدالرؤوف بېنوا، ف. فضلي، عبدالمنان ملگری، عبدالروف قتیل، بسم الله کمکی، سیدجان ملال او یو شمېر نور.

د متن لنډیز:

د ډرامې کلمه له یوناني ژبې "ډ راو" نه راوتلې ده. فعل او عمل ته وایي. ډرامه او عمل یو له بل سره نه شلېدونکې اړیکې لري. په دې توگه ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. هره ډرامه باید یوه خوندوره کیسه او اډانه ولري.

ډرامه درې برخې ، پیل، اوج او پای لري. پیل یې باید داسې وي چې لوستونکي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورېدونکي یا لیدونکي له ځان سره یوسي. د کیسې پیل د کیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلابېلو لوبغاړو (کرکټرونو) ترمنځ ټکر یا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې پرانیستل کېږي.

د ډرامې لوبغاړي باید ډرامې ته سا ورکړي او داسې یې پر مخ یوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو او لیدونکو ژور اغېز واچوي. په ډرامه کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو او یا لیدونکو زړه په موټې کې کلک ونیسي او خوند ورکړي. په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "دري یتیمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال یې لیکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې یو شمېرلیکوالو د ډرامې لیکلو ته مخه کړې ده. د سټیج، راډیو او تلویزون لپاره ګڼې ډرامې یا ننداري لیکل شوي دي.

د ډرامې بېلګه:

د کلو رنځور

(پرده پورته کېږي.)

د پښتونخوا غرونه چې ځای پر ځای یې پر سر لړه واوره ښکاري، دومره هسک دي چې ته به وایې آسمان یې د ښکلولو لپاره راټیټ شوی دی. د شنو درو، پاکې فضا، رڼو اوبو منظره هومره ښکلې ده چې د انسان روح تازه کوي. د زرکو اوازونه او د کوهسار نسیم سړی په نڅا راولي. هغه بل پلو ته ارت او لوی دښتونه په نظر راځي او د غاټولو په ګلونو داسې ښکاري، ته به وایې چې د خپلواکۍ جګړه یې نن خلاصه شوې او پښتنو زلمیانو دا ځمکه د دښمن په وینو لړلې ده. خو چې سړی لږ ډېر ځیر شي، د دې غرونو په لمنو کې به ووینې چې "پښتون" رنځور پروت او له رنګه یې معلومېږي چې د کلو رنځور دی. مړ لا نه دی، خو د ده او د مرګ ترمنځ هېڅ هم پاتې نه دي. کله کله سترګې روښې کړي، مګر ژر د بېهوشۍ چپه پرې راشي. . .

سر ته یې"خیرات خور"، پښو ته یې "دمګر"، یو اړخ ته یې "خان" بل ته یې"ملک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناست دی. څلور سره د رنځور د رنځ په شاوخوا کې خبرې کوي.

خان په قهر: اوه، لا په لاس کې یې قوت شته! عجبه رنځورا؟ زما په خیال ټګي کوي.

ملک: باید بې مالګې ډوډۍ ورکړ شي... د رنځور داسې لاس غورځول خطر ناک وي!!

دمګر: تاسې بېغمه اوسئ. ما داسې دم نه دی "پو" کړی چې دی بیا سر راپورته کړي... خو دا یې په وجود پیری ننوتی دی. یوه "دودکه" به هم غواړي.

خان: په هر صورت باید لاسونه یې وتړل شي.

خیرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بیا څه خوسی لرې؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلای.

خیرات خور: توبه، توبه ... یه، یه ... زه او شفاعت!

تاسې ما مه ګنهګاروئ... خو، خو یوڅه... (په ګوته د رنځور واسکټ ته اشاره کوي.)

ملک: (خاندي) هه، هه، هه ... واسکټ غواړې؟

خیرات خور: هو، د خدای په جات ... اوس همدا یو واسکټ کفایت کوي.

خان: واخله، واخله، ... ستا خو هېڅ مړېده نشته!

(د رنځور واسکټ کاږي او ملک یې لاسونه تړي، دمګر یې څپلیو ته لاس اچوي او وایي:)

دمګر: زه نو تر چا پاته یم ... دا یې هم زما!

(رنځور سترګې رونوي، په ډېر قهر شاوخوا ګوري.)

دمګر: فضل، فضل، فضل؟ ملک کاکا د رنځور پیری سترګو ته راغلی ...؟!

خیرات خور: هو، هو سترګې یې بدې سرې شوې ... څه نورې بلاوې په سترګو ویني.

ملک: چاره یې څه ده؟

خان: باید سترګې یې هم وتړل شي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملک: ښه دې وویل ... د رنځورحال بد دی، باید هېڅ شي ته ونه ګوري... د رنځور لپاره استراحت ضرور دی. موږ باید خپل رنځور څو مو توان وي، همداسې ویده وساتو، ویښوالی یې خطرناک دی!!

ټول په ګډه: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم ترې. رنځور لږ لږ په هوښ راځي.)

رنځور: څه کوئ؟ څه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د ځمکې غلې او نور نعمتونه تاسې وخوړل. زه مو په وچه ډوډۍ وغولولم. ... ویني مو راوچې کړې، بې واکه شوم، په رنځ اخته شوم ... بیا لا هم په دې حال کې راڅخه ویرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس یوازې دا کتل مو هم راباندې پیروزو نه دي؟ ولې ظالمانو؟

خیرات خور: الله توبه، پرتې او چټیات یې شروع کړل. ما ویل چې خیرات وکړئ، خیرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چټیات نه دي، رښتیا وایم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وینې راوچې کړې. زه مو سترې ستومانه کړم. کلونه کلونه کېږي چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلئ. جامې مې رانه کاږئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې لپاره په بستر کې اچولی یم. کوم وخت چې زما هر څه خلاص شي، بیا به نو ما پرېږدئ او تاسو به... (دلته خیرات خور په خوله لاس ږدي او دمګر سر ښوروي.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلی له شیطانه وساتي. ... دا د شیطان خبرې او ډېر بد شګون دی. ... لکه چې پیری یې خولې ته راغی. باید ژر یې خوله وتړله شي چې نور څوک یې دا پرتې وانه وري.

ټول په ګډه: بېشکه!!

ملک: هو، یو رنځور باید دومره ونه ویرېږي.

خان: ژر یې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رنځور خوله هم تړي. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د ويښو زلميانو ډله لېدل کېږي چې د رنځور خواته راروانه ده او د ويښوالي ترانه وايي. *)

(*) د عبدالرؤف بېنوا ليکنه

فعاليتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په خپل وار لاندې درې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

الف: د جوړښت له مخې ډرامه څو ډولونه لري؟ نمونه يې واخلئ.

ب: د منځپانګې له مخې ډرامه په څو ډولونو ده؟ هر يوه يې څه شي څرګندوي؟

ج: يوه ډرامه څو بنسټيز توکي لري؟ نمونه يې واخلئ.

۲ـ د زده کوونکو شپږ دوه کسيزې ډلې دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لومړۍ دوه کسيزې ډلې دې په خپل وار يوه تراژيدي او دويمه درې کسيزه ډله دې يوه کميډي ننداره د حرکاتو له لارې تمثيل کړي.

۳ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ډرامې د بيان ژبه ښايي څنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.

٤ـ يو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې يوه کميډې ډرامه خپل پيغام څنګه ليدونکو ته وړاندې کوي.

٥ـ ټول زده کوونکي دې سوچ وکړي چې په ډرامه کې وخت، ځای او عمل څه معنا لري. د هغوی له ډلې څخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي په خپلو کورنو کې يوه لنډه ډرامه وليکي. موضوع دې پخپله وټاکي او په بله ورځ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان

د روښانیانو غورځنګ د تېري او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې یو روښانه فصل دی او په افغاني تاریخ کې یو ښکارند او روښانه دریځ لري. د روښاني غورځنګ یوه ستره ځانګړتیا داده چې د خلکو د تنویر او د ټولنیز عدالت د تبلیغ لپاره یو پیغام هم لري. د روښانیانو ایدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفي بڼه لري، خو د محتوا په لحاظ یو ملي ازادي بښونکی غورځنګ دی. د دې غورځنګ په سر کې بایزید روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او لیکوالو په لړ کې چې په تېرو ټولګیو کې مو وپېژندل، دلته بایزید روښان دروپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښان چې اصلي نوم يې بايزيد دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زېږېدلی دی. پلار يې شيخ عبدالله نوميده. شيخ عبدالله په اصل کې د کندهار اورمړ و.
له کندهاره د وزيرستان کاڼي ګورم ته (د وزيرستان د بدر په وادۍ کې د غره لمنې ته يو ځای دی چې په پښتنو کې شهرت لري.) لاړل او هلته ميشت شول. روښان وايي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوی و. کورنۍ مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوی کې عبدالله په فضيلت مشهور و او قاضي توب يې کاوه. د محمد بل زوی خدايداد نوميد چې زوی يې خواجه اسمعيل د عبدالله ورا‌ره و. دغه سړي ته بايزيد عقيدت درلود. د مخزن الاسلام ليکوال، اخوند درويزه وايي، د وزيرستان په کاڼي ګورم کې د پښتنو ځو قبيلې سکونت لري چې اورمړ او انصاري هم له دغو قبيلو څخه ګڼل کېږي. مياروښان له انصاري قبيلې څخه دی چې دغه قبيله په علم، صلاح او تقوا کې مشهوره ده. درويزه ليکي: "يوه شه ای زويه چې د کاڼي ګورم د سيمې په اورمړ افغانانو کې د عبدالله په نامه يو سړی و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې څخه و. د قضا له مخې د هغه د بايزيد په نامه يو زوی پيدا شو... ." بل ځای ليکي: "د بايزيد پلار او نيکه دواړه د اورمړ عالمان وو. هم رښتيني وو په دين کې."
بايزيد روښان په داسې يوې کورنۍ کې لوی شو. د خپل عصر ديني علوم، فقه، تفسير، حديث، اخلاق او تصوف يې لوستي وو. بايزيد يو رياضت کوونکی او د روحانيت پلوي و. پياوړی مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله يې په کور کې په رياضت تېرکړل. په دې ډول د بايزيد نافذ شخصيت او اغېزمن تبليغي قوت او د مشرتابه وړتيا د څېړلو او پلټلو وړ خواوې دي. پر خلکو د ده شخصيت اغېزه کوله او د ده خبرې به يې په عقيدت او اخلاص اورېدې.
روښان په څلورو ژبو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهيده او په دغو څلورو ژبو يې ليکل او لوستل هم کول. په پښتو ليکنه کې يو خاص سبک لري چې ترده د مخه يې په پښتو کې نورې بېلګې ليدل شوې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ده د مخه د پټې خزانې منظومې لرغونې ټوټې او د سلیمان ماکو د تذکرې منثورې نمونې (٦١٢ هـ. ١٢١٥ م.) لرو چې د پښتو ژبې د نظم او وینا له سمون سره برابرې دي؛ یعنې هغه ډول چې خلک پښتو وایي، لیکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم لیکي. په عربي ادب کې اته سوه کاله د مخه یو راز فني نثر هم باب شوی و چې جملو به یې سجع درلوده. لیکوال به داسې مسجع جملې سره جوړولې چې د پای کلمې به سره یو رنګه او موزونې وې.

روښان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول لیکلی دی. خپله روښان ددغه سبک غوره کول یو الهامي غړ بولي چې ورته وویل شو:

"او بایزیده، وکښه خیرالبیان، په هغسې الحان چې یې به لوست سورة رحمن."

خیرالبیان د پښتو یو پخوانی پېژندل شوی کتاب دی چې ترموږ رارسېدلی دی. خیرالبیان د پښتو ځانګړو تورو لپاره ځانته بڼې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند درویزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (١٠١٥ هـ_ ١٦٠٥م.) شاوخوا ولیکه چې د موضوع له پلوه له خیرالبیان او روښان سره مخالفت ښیي، خو د سبک او انشاء له مخې د روښان پیروي او تقلید کوي. تر دې وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او ټولو د پیر روښان د سبک پیروي کړې ده.

د روښان لاندې تالیفات موږ ته څرګند دي:

١ - خیرالبیان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژبولیکل شوی دی،

٢ - مقصودالمؤمنین، په عربي ژبه لیکل شوی،

٣ - صراط التوحید، په فارسي ژبه لیکل شوی دی،

٤ – فخرالطالبین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان د یو پوه سړي په توګه د وخت د ښکېلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ څخه جګړه پیل کړه. روښاني غورځنګ د یوې ملي ایدیالوژۍ په پیروۍ رااوچت شو. ده په ډاګه ویل، هرڅوک چې خپل ځان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روښان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیایي اعتبار څه اهمیت نه لري.

کله چې بایزید د پیرورښان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې ځپل شوي وو. د روښان تعلیمات چې سربېره پر مذهبي هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هېڅ‌ا له هغه څخه سر نشو غړولای.

د روښاني غورځنګ ایدیالوژیکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مریدوانو ته یې له مذهبي تعلیم سره توره هم په لاس ورکړه. د ګورګاني دربار پلویانو چې هر څومره زور ولګاوه، د روښاني غورځنګ څراغ یې مړ نه کړای شو. روښان ځان د پښتنو مشر باله او د ده زوی جلال الدین هم ځان د پښتنو پاچا ګاڼه. دوی خزانه او تشکیلات درلودل او د جګړو شکل یې ګوریلایي و. روښان په پای کې جل وواهه او په ۹۸۵م. کال کې مړ شو. د روښان ملي مبارزې تقریبا ۱۶۰ کاله دوام وکړ او له کندهارڅخه تر سواته او له اباسین څخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرځولې وه.

د خیرالبیان موضوع:

د خیرالبیان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظیم آیتونه او ځینې حدیثونه یا عربي مقولې د دلیل په ډول راوړل شوي دي. د قرآني آیاتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشیه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې ځینې جملې هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیرالبیان مضامین ټول شرعي احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دي، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهې له کتابونو څخه رااخیستل شوي دي، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

په خپله روښان خیرالبیان داسې معرفي کوي:

"کړی مې دی، خیرالبیان، په څلور ژبې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان د کړ و نکړ د هر مقام. (د خیرالبیان خطي نسخه)"

دا کتاب له لومړۍ پاڼې څخه په حمد و نعت شروع کېږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقي تبلیغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت څېړنې راغلې دي. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روژه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راوړل شوی او د کامل پیر د متابعت په اړه څرګندونې شوي دي. د توحید مسئله یې ډېره څېړلې او په آسانه پښتو ژبه یې بیان کړې ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوړې دي.

خیرالبیان له فقهي احکامو څخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړې او دغه احکام یې له حنفي مذهبه رااخیستي دي. د خیرالبیان بله برخه اخلاق دي. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دي. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړې ده.

د خیرالبیان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف څه شی نشته. له دې امله پر ده او د ده پر لارویانو د الحاد لګېدلي تورونه ځای نه لري. د خیرالبیان ټول مضامین او بحثونه د فقهي عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې د مخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دي.

د روښاني غورځنګ لنډه پېژندګلوي:

روښاني غورځنګ د روښان پیر له خوا پیل شو . د دې غورځنګ سیاسي مبارزې یوه پېړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی ، عبدالقادر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حداد زوی او کریمداد د جلال الدین زوی تر مهاله پاینښت وموند. د سیاسي خپلواکۍ غوښتلو دا غورځنګ د روښان پیر او جلال الدین اکبر د واکمنی پر مهال پیل اود دې غورځنګ وروستی سیاسي لاربښود، کریمداد و چې د هندي واکمن شاه جهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلی و.

له عرفاني او ادبي پلوه د روښاني غورځنګ اغیزې یوازې په هغو پیړیو او د روښاني واکمنۍ په سیمو کې محدودې پاتې نه شوې. روښان پیر د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختیا او ودې لپاره ځانګړې هلې ځلې پیل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتیا درلوده. د روښان پیر په زیار د خیر البیان لیکل شوی کتاب ، نه یوازې دا چې د هغه پیر د نصایحو او لاربښوونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبي نثر د تر ټولو پخوانۍ بیلګې په توګه خورا مهم ګڼل کېږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفي اړخه زیات دی. د دې نهضت لارویان له هماغه پیله بیا تر اوسه د عبادت او ریاضت ځانګړې لارې او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سیمه کې د تصوف له بېلا بېلو ټولګیو څخه یو مهم ټولګی همدا روښاني طریقه ده چې ریاضت او عبادت یې د نورو صوفیانه طریقو په څېر د اعتدال خوښوونکي او له هر ډول بنسټپالنې او سخت دریځۍ څخه پرهېز کوي.

روښاني نهضت د همدې ځانګړنو پر بنسټ د زیاتو څېړونکو او محققینو د پام وړ ګرځېدلی او د څېړلو لپاره یې زیاتو بهرنیو او کورنیو څېړونکو زیار ایستلی دی. د ناروې، فرانسې ، پخواني شوروي اتحاد، هند، پاکستان او زیات شمېر نورو هېوادونو لیکوالو له خپلو لیدلورو سره سم د دې نهضت څېړنه او پلټنه کړې ده. ځینو دا نهضت یو تصوفي او عرفاني خوځښت ګڼلی، ځینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورځنګ په توګه یاد کړی او یو شمېر یې د اصلاحي او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پیر روښان په میا روښان، بایزید انصاري او بایزید مسکین مشهور و. هغه د عبدالله زوی او د شیخ محمد لمسی دی. په ۹۲٦ هجري کال د پنجاب د (جلندر) د اورمړو د کلي (برکي) په یوې متوسطې کورنۍ کې سترګې پرانستي دي. دا کورنۍ (اورمړ) تراوسه د وزیرستان په (کاڼي ګورم) کې استوګنه لري. پیر روښان له کوچنیوالي څخه د تصوف له مسلک سره پوره مینه درلوده، هڅه یې کوله چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر یو کامل پیر پیدا کړي.

په لسمې او یوولسمې پېړۍ کې بایزید روښان، د ده کورنۍ، پیروانو او یو شمېر معاصرینو د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطن پالنې د پاك احساس له مخې نه ستړي کېدونکې مبارزې کړي او په دې لاره کې یې خپل سرونه قربان کړي دي. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې یې ډېر پښتانه د خپلواکۍ په روحیه روزلي او هم یې په پښتو ادبیاتو کې د خپلو خلکو د ویښولو په خاطر له ارزښت څخه ډکه پانګه زیاته کړې ده. سره له دې دښمنانو هڅې کولې چې د روښانیانو د ژوند کارنامې او مبارزې پټې کړي او پیر روښان د (پیر تاریك) په نوم ونوموي؛ خو دغو کارونو دښمنو ډلو ته د امید لار نه ده پرانستلې؛ بلکې د پیر روښان د ژوند او مبارزې په هکله یې د کورنیو لیکوالو په څنګ کې ډېرو ناروېژانو، انګرېزانو، ایټالویانو، فرانسویانو، جرمنیانو او (پخواني شوروي اتحاد) یو شمېر ختیځ پېژندونکو هم ددغه ملي غورځنګ په هکله لیکنې کړې دي. روښانیانو د بایزید په لارښوونه د هندي مغولي واکمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخواني برم د بیا تر لاسه کولو په خاطر داسې تحریك رامنځ ته کړ چې د پښتنو په تاریخ او ادب کې د (روښاني غورځنګ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنګ له یوې خوا په افغانانو کې سیاسي شعور را ژوندی کړ، له بلې خوا یې دوی د هېواد د آزادولو لپاره د هند د مغولي واکمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱- یو تن زده کوونکی دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پیرروښان ولې په پښتو ادبیاتو کې لوړ دریځ لري؟ نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۲ – په پورته متن کې د پیر روښان د لیکنو له مخې څه ویلای شئ چې په هغې کې د څه شي تله درنه ده. یو تن زده کوونکی دې د نورو په استازیتوب څرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ور زیات دې یې کړي.

۳ - روښاني غورځنګ ته ولې سیاسي بڼه ورکول کېږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پرې رڼا واچوي.

٤ – پیر روښان ولې په مسجع ډول خپل نثر لیکلی دی؟ لامل یې څه شی دی، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

٥ – د پیر روښان د ژوند په دوران کې د پښتنو ټولنیز او سیاسي دریځ څنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پرې وکړي.

کورنۍ دنده

د پیر روښان د لیکنې ځانګړتیا او په هغې کې د مذهبي رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په یوې څېړنیزې مقالې کې ولیکئ. د ښوونکي لارښوونو ته غوږ کښېږدئ.

د زده کړې په لار کې د ننني کړاو ګالل د سبا لپاره
د نېکمرغۍ زېرمه کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر

صفحهٔ ۱ | سال اول | نمبر ۲

نگران
بذات اقدس ملکی حضور اعلیحضرت همایونی
مدیر و سر محرر
محمود طرزی
ادارهٔ خانهٔ مطبع
در ماشین خانهٔ دار السلطنه کابل
همه امور تحریریه به اداره به نام مدیر فرستاده میشود
تاریخ عربی یکم ذی القعده ۱۳۲۹

سراج الاخبار
۱۳۲۹
این اخبار از جلب الله میباشد

قیمت سالیانه
در دار السلطنه کابل ۸ روپیه کابلی
در اطراف مملکت با اخراجات ڈاک ۱۴ روپیه کابلی
در خارج مملکت با اخراجات ڈاک نیم پوند انگریزی
قیمت یک نسخهٔ آن در کابل یک عباسی
هر پانزده روز یکبار نشر میشود
تاریخ شمسی ۳۱ میزان ۱۲۹۰

در این اخبار از حوادث داخلیه و خارجیه و بسی مقالات مفیده درج میشود

رسنۍ یا مطبوعات د بشري ټولنو تر ټولو ارزښتمن او اړین رکن دی. هرڅومره چې په یوې ټولنې کې رسنۍ پرمختللې، آزادې او ناپلوې وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابرۍ پر ستنو ولاړه او له ظلم، تېري او تعصب څخه خلاصه وي. رسنۍ په یوې ټولنې کې مخکښ رول لوبوي او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي. دولت درې رکنه لري چې له اجرایوي، عدلي او تقنیني څواکونو څخه عبارت دي، خو رسنیو د خپل ارزښت او اهمیت له مخې د دولت په دې چوکاټ کې ځان ځای کړی او تر ټولو لوړ ځای یې خپل کړی دی. رسنۍ د دې په څنګ کې چې په یوې ټولنې کې ناخوالو ته ګوته نیسي، د هغې لاملونه په ګوته کوي، د ټولنې تګلورې هم ټاکي اومرسته ورسره کوي. رسنۍ راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنګ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې رسنۍ په پرتله یېز ډول اوږد تاریخ لري او تر ننه یې د پراختیا بېلا بېل پړاوونه وهلي دي.

ـ ستاسو په فکر په یوې ټولنې کې د رسنیو او مطبوعاتو ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنی د ټولنیزو اړیکو د وسایلو په نامه یادیږي. په رسنیو کې خبري آژانسونه، ورځپاڼې، جریدې، مجلې، راډیو، تلویزیون او انټرنیټ شامل دي. څومره چې په یوه ټولنه کې د رسنیو شمیر زیاتیږي، په همغه کچه پر عامه ذهنیت زیات اغیز اچوي. د سراج الاخبار خپرونې د خپلې لومړنی سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په یوې برخې کې لیکلي: "... دا څرګنده خبره ده چې "اخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژبې په توګه ګڼل شوي دي. په اوسني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هیڅ یو دولت یا قوم نشته چې اخبار و نه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضد یې بې خبري ده."

چاپخونې یا مطبعې د رسنیو ډیر مهم جزء بللی شي. اوس په کمپیوټرونو کې د انټرنیټ له لارې سرې ډیر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنیزو او تخنیکي بریاوو، تازه خبرونو او نورو موضوع ګانو څخه نیغ په نیغه خبریږي. د معلوماتي ټکنالوژۍ له منځ ته راتګ د مخه دا کار شونی نه و. د دې ټولو موضوع ګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتیا وه. یعنې د خلکو غوږونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي ځل لپاره د امیر شیرعلي خان د دویمې پاچهۍ (۱۲۵۲ – ۱۲۵۷ هـ ش) په پیر کې رامنځ ته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وې. دوه یې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وې. بله یې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جریده چاپیده. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي دریواړو چاپخونو چاپ په ډیرینه توګه سرته رسیده. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پیلامه له همدې دریو مطبعو څخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډیر لږ ظرفیت سره ترسره کیده، خو بیا هم د افغانستان د ژورنالیزم په تاریخ کې یې ډیر روښان او څرګند بنسټونه ایښې دي.

دمخه مو وویل چې مطبعه د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په دویم پیر کې رامنځ ته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورځپاڼه هم د لومړي ځل لپاره د دې علم دوسته پاچا د پاچهۍ پرمهال منځ ته راغله. د دې ورځپاڼې د خپرو شوو لیکنو له مخې په دې وخت کې په کابل یا د هیواد په نورو برخو کې بله خپرونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې یوځل او کله په پنځلسو ورځو کې یو ځل خپرېده.
داسې بریښي چې شمس النهار به تر ٤٠ گڼو زیات چاپ شوی نه وي.
وروسته بیا د امیرحبیب الله خان په وخت کې (١٩٠٦م، ١٢٨٥ هـ ش) د مولوي عبدالرووف خاکي کندهاري په مسوولیت د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه یوه جریده خپره شوه. له بده مرغه خپرونو یې دوام و نه کړ او لومړۍ گڼه یې وروستۍ گڼه شوه. بیا (١٩١١– ١٩١٨م) د "سراج الاخبار افغانیه" په نوم خپرونه رامنځته شوه. دا خپرونه په افغانستان کې د دوامداره ژورنالیزم پیلامه ده. د دې خپرونې بنسټ د هېواد پیاوړي شخصیت او تکړه ژورنالیست، علامه محمود طرزي د ١٢٩٠ هـ ش کال د تلې د میاشتې په ١٦ (اکتوبر١٩١١) کېښود. محمود طرزي غوښتل د دې خپرونې له لارې افغانان د ملت پالنې له روحیې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکۍ غوښتنه ور زده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښیي. سراج الاخبار لومړی په ډبرینه مطبعه کې چاپېده چې وروسته بیا په حروفي بڼه چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونیو کې یوځل چاپېده. د دې خپرونې مسوول چلوونکی له پیله تر پایه محمود طرزي و. په سراج الاخبار کې ادبي او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونونه خپرېدل. علامه محمود طرزي په سراج‌الاخبار کې د پښتو لیکل دودکړل چې د مولوي صالح محمد هوتک، غلام محی الدین افغان او نورو پښتنو لیکوالو له خوا لیکل کېدل.
تر شمس النهار او سراج الاخبار افغانیه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پیل وکړ چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه شوې وه. امان افغان په ١٢٩٨ لمریز کال کې د وري د میاشتې په ٢٢ نېټه په خپرونو پیل کړی دی. دا اخبار تر نهم خپرنیز کال پورې په اوونیز ډول خپرېده. وروسته د ١٣٠٧ لمریز کال د لیندۍ د میاشتې په پنځلسمه ورځپاڼې ته لوړ شو. قطع او صحافت یې هم ښه شو او په معیاري بڼه خپرېده. په امان افغان کې خبرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحلیلي موضوع گانې، تبصرې، سیاسي تفسیرونه، ویناوې او بیانیې، موعظې، تفریحي مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی مسوول چلوونکی عبدالهادي داوي و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امان افغان پسې د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لومړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په رښتینې معنا د ورځپاڼې په بڼه خپرېدله. په ځینو ځایونو کې هغه خپرونه چې په اوونۍ کې دوه یا درې ځله خپرېږي، هم د ورځپاڼې په نامه یادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمریز کال د چنګاښ په ۱٤ (۱۹۱۹م) په خپرېدا پیل وکړ. په دې ورځپاڼې کې کورني او بهرني خبرونه، اخلاقي، علمي او تفریحي موضوع ګانې خپرېدې. مسوول چلوونکی یې محمد جعفر کندهاری و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغی. نوموړې خپرونه هم د ورځپاڼې په بڼه خپرېده. ابلاغ د ۱۳۰۰ لمریز کال د تلې میاشتې په لومړۍ نېټه په خپرونو پیل وکړ. دا خپرونه به په یوې پاڼې کې چاپ او پر دېوالونو او د ګڼې ګوڼې په ځایونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره ځړول کېده. د دې ورځپاڼې لومړنی مسوول چلوونکی مدیر میرزا محمد اکبرخان و.

په دې موده کې د ابلاغ، حقیقت او اتحاد مشرقي ورځپاڼې او د غازي، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بیدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونیزې خپرېدې. ارشادالنسوان لومړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د ښځو لپاره خپرېده. دا اوونیزه په ۱۲۹۹ لمریز کال کې د محمود طرزي د مېرمنې، اسما اسمیه له خوا رامنځ ته شوه. دې اوونیزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتاژونه او په ښځو پورې اړوند مسایل خپرول.

له کورني اړودوړ څخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ – ۱۳٤۳ لمریز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورځپاڼو په سر کې د "اصلاح" ورځپاڼه یو ځل بیا رامنځته شوه چې لومړی ځل په ۱۳۰۰ لمریز کال کې د بشیر احمد او بیا وروسته د حافظ فیض محمد تر مشرۍ لاندې چاپېده. وروسته د انیس (۱۳۰٦لمریز)، هېواد (۱۳۲٦لمریز)، کابل ټایمز (۱۳٤۰ لمریز) او جمهوریت په نومونو ورځپاڼې خپرېدې. همدارنګه په یو شمېر ولایتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بیدار، اتحاد، وړانګه، ستوری، بدخشان، نیمروز، هلمند، سنایي او کندوز په نومونو خپرونې خپرېدې. په دې موده کې یو زیات شمېر مجلې او جرېدې هم خپرېدې چې هرې یوې یې خپل لوستونکي درلودل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زړه پورې موضوع ګانې یې خپرولې. د افغانستان راډیو د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۸ لمریزکال کې خپرونې پیل او بیلا بیل پړاوونه یې ووهل چې اوسني حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلویزیون دستګاه د ۱۳۵۷ کال په لومړیو کې ازمېښتي خپرونې پیل کړې. د وخت په تېرېدو یې ورو، ورو خپرونې د ورځې څو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورځ د نړیوالې شبکې په مرسته خپرونې کوي او د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې یې مینه وال ننداره کوي. د ورځپاڼو، مجلو او جریدو ترڅنګ د څرګندې اړتیا له مخې په ۱۳۱۹هـ. ش. کال کې "باختر آژانس" رامنځ ته او په فعالیت یې پیل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبریالانو په واسطه له کابل او ولایتونو څخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره یې راډیوګانواو ګڼو نورو خپرونو ته ورکول.

که څه هم په افغانستان کې د آزادو مطبوعاتو پیلامه د امیر امان الله خان د واکمنۍ مهال ته منسوبه ده، خو په حقیقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر د مخه د محمود طرزي په وسیله په "سراج الاخبار افغانیه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانیه د محمود طرزي د ازادۍ غوښتنې او پالنې ډېر څرګند ثبوت دی چې په بیلابیلو تدبیرونو یې خپل دغه ارمان ترلاسه کړی دی. د دې ادعا د ثبوت لپاره په نوموړې خپرونې کې د "حی علی الفلاح" په نامه د یو مضمون خپرول و چې په هغې کې یې د دربار د هیلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې یې ۲٤ زره کابلۍ روپۍ جریمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه. د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د "انیس" په نامه د یوې خپرونې پیل د مطبوعاتو له ازادۍ سره وتړل شو. انیس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښې په توګه په (۱۳۰٦ لمریز) کال کې چاپ شو. انیس د وخت د پولیسو رژیم "د سرخ پوشو" غلو او جوارګرو په نامه تر نیوکو لاندې ونیو. په پایله کې یې د انیس اداره وتړل شوه او چلوونکی یې محاکمې ته وړاندې کړای شو. د انیس مسوول چلوونکي د خپلې منطقي او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بیان او مطبوعاتو د آزادۍ د پلي کولو د اتل په توګه یې زموږ د خلکو له خوا تود هرکلی وشو. همدا راز د نسیم سحر، ندای خلق، انګار، وطن، ولس، نیلاب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

... په نامه ازادو خپرونو فعالیت کاوه. د دې ترځنګ د ۱۳٤۱ - ۱۳۵۲ کلونو ترمنځ په هېواد کې شاوخوا ۳۰ ازادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې یوې خپله تګلاره او نشراتي مشي لرله.
پر ۱۳۸۱ لمریز کال په هېواد کې د موقتې او وروسته د انتقالي ادارې له راتګ وروسته د بیان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمین شوه. په دې بهیر کې زیات شمېر خپرونې، خبري رسنۍ، راډیو ګانې، تلویزیونونه او نورې وسیلې رامنځ ته شوې. د مطبوعاتو نوی قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصویب شو او په دې توګه یې د بیان او د مطبوعاتو آزادۍ ته لار هواره کړه. نن په هېواد کې شاوخوا پنځه سوه خپرونې، زیات شمېر راډیوګانې او شخصي تلویزیونونه او همدارنګه د لسو په شاوخوا کې خبري رسنۍ په فعالیت بوختې دي.

د متن لنډیز
مطبوعات د یو ولس د ویښتیا او بیدارۍ نښه ده. د ربښتینو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم څخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپیر دی؛ ښه ته ښه او بدو ته بد ویل دي چې پرمختللي هېوادونه پرې د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پوړیو ته رسیدلي دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتله یېزه توګه اوږده مخینه لري. سید جمال الدین افغان له هېواده د وتلو پرمهال امیرشېرعلي خان ته د یو شمېر سلا مشورو په لړ کې د شمس النهار په نامه د یوې خپرونې د رامنځ ته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختیایي بهیر پیل کړ. د امیر شېر علي خان د واکمنۍ پر مهال د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه خپرونې په خپرېدو پیل کوي. د مطبوعاتو بهیر په هېواد کې کله غړند او کله هم د یو زور او قوت په څېر راڅرګند شو. په بېلابېلو رژیمونو کې یې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې د بیان او مطبوعاتو ازادي تضمین شوې ده. زیات شمېر خپرونې، راډیوګانې، تلویزیونونه، خبري رسنۍ، برېښنایي رسنۍ، انټرنیټ او ویب پاڼې فعالیت کوي او د خلکو ارمانونه او هیلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپروي. د يادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات بايد ټولنه يو سالم لوري ته رهنمايي کړي؛ د هېواد او ولس ملي ګټو ته وفادارې وي او د پردي کلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني کلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعاليتونه

١ – لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د رسنيو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

٢ - يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او دې پوښتنې ته چې ولې رسنيو ته د يو دولت د څلورم رکن په سترګه کتل کېږي؟ ځواب ووايي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.

٣ – ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوی تګلوری" تر نامه لاندې په آزاد بحث کې برخه واخلي. لومړی دې د رسنيو رسالت او دنده څرګنده کړي او وروسته دې د هغو رسنيو په اړه خبرې وکړي چې پېژني يې. يو تن دې د غونډې د منشي په توګه د بحث عمده ټکي او پايلې له ځانه سره وليکي او خپل رپوټ دې چمتو کړي.

٤ – يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د بيان د آزادۍ د اړتيا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکی دې د بيان د آزادۍ په اړه خپل نظر څرګند کړي چې آيا د بيان آزادي څه محدوديت هم لري او که نه؟

٥ – څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنيو د تاريخي بهير او پراختيا په اړه خبرې وکړي.

٦ – څو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې د يوې جريدې د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د ښوونکي په لارښوونه دې په عملي اقدام لاس پورې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسنيو رسنيو په اړه يو مخ ليکنه وکړي.
پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونيسي. په بله ورځ دې د پښتو په درسي ساعت کې
ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

هر ملخی د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندي پتنګ دی
لا تر اوسه يې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لړزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې ګوري هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر ايښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خيبر کړ
ځای ځای يې پښتانه وته قلنګ دی

«خوشحال خان خټک»

نېکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه
نوې تجربه تر لاسه کړي.

((سقراط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر

په مخکنیو ټولګیو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژبې د جوړښت د نظام علمي شرحې ته ویل کېږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژبې د کلمو، جملو د رغاونې او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او څېړي یا د ژبې صرفي او نحوي جوړښت او ساختمان تر کتنې او څېړنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژبې د کلمو د تغییر او بدلون بڼې او د هغوی ترکیب ، د جملو جوړښت او څرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې په ترکیب باندې خبرې کېږي.

تاسو د ترکیب په اړه څه پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې د مخه چې ترکیب وپېژنو، ښه به وي جمله وپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوې پېژندلو ته اړ یو. نحوه هغه پوهنه ده چې د جملو، فقرو، عبارتونواو ترکیبونو د جوړښت له قاعدو څخه غږېږي. د جملې د اجزاوو قاعدې پکې بیان او څرگندیږي. په نحوه کې نحوي ترکیبونه او جملې د معنا او جوړښت له مخې په پام کې نیول کېږي. جمله یوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ویل کېږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وایي.

نحوه په ټاکلې ژبې کې د گرامر د یوې برخې په توگه او په یوې جملې کې د کلمو د گرامري ترکیب د یوځای کېدو طریقه، ترتیب او معنوي رابطه څېړي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جوړښت او معنوي رابطه او ځانگړتیاوې څېړي. ترکیب د دوو یا زیاتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له یوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا یې یو له بله سره ارتباط ولري.

څنگه چې د نحوې څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توگه د کلمو ترکیب هم د جملو په جوړښت کې یو توکی یا یوه برخه گڼل کېږي. لکه "هلك ولوېد." دا یوه ساده جمله ده چې له دوو اساسي برخو څخه جوړه شوې ده. لومړۍ برخه یې "هلك" د جملې مبتدا (فاعل - مسند الیه) او دویمه برخه یې "ولوېد" د جملې خبر (فعل- مسند) دی. که چېرته په همدې جملې کې د جملې له فاعل "هلك" سره ځینې کلمې چې نحوي رابطه سره ولري، یوځای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلك" له خپلو اړوندو برخو سره یو ترکیب جوړوي. لکه:

ښه هلك، یو ډېر هوښیار هلك، یو غښتلی تکړه هلك ... دا ډله کلمې له یو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنۍ جمله کې له "هلك" سره د مبتدا په توگه راځي. دې ته "ترکیب، غونډ یا عبارت" وایي. همدارنگه له "ولوېد" سره چې د جملې "خبر، فعل یا مسند" دی، یو شمېرنورې کلمې یوځای شي او نحوي رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولوېد. په زوره ولوېد. وران ولوېد. بې ځایه ولوېد." د جملې دویمه اساسي برخه (خبر) جوړوي.

په پورته اسمي ترکیب کې گورو چې "هلك" د ترکیب اصلي جزء دی او له خپلو اړوندو کلمو سره یو اسمي غونډ بلل کېږي. په دویمه برخه کې "ولوېد" د فعلي ترکیب اساسي برخه ده؛ نو ځکه فعلي ترکیب (غونډ) ورته وایي. اسمي او فعلي دواړه ترکیبونه په ځانگړې توگه بشپړ مطلب نشي رسولای. یوازې د یو غونډ په راوړلو معنا نیمگړې پاتې کېږي. ترکیب د معنا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت له مخې بېل ډولونه لري.

ترکیبونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره یو شی ګډ کېږي، مګر توپیر یې دا دی چې ترکیبونه مرکب مفهومونه څرګندوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زیاته ټاکلې او مشخصه بڼه ورکوي. په دې توګه ویلای شو.

- ترکیب له دوو یا زیاتو خپلواکو یا ناخپلواکو کلمو څخه جوړېږي،
- په ترکیب کې یوه کلمه د بلې تابع ګرځي،
- په ترکیب کې د کلمو تر منځ نحوي رابطه ټینګیږي،
- ترکیب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم څرګندوي،
- د جملې او ترکیب تر منځ توپیر او بېلوالی اړین دی.

د جملې او ترکیب تر منځ توپیر

د جملې او ترکیب تر منځ خاص توپیر شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جوړښت کې موجوده ده، په ترکیب کې نه لیدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر څخه جوړه ده. د یوې جملې مبتدا یا خبر هر یو له (اسمي یا فعلي) ترکیبونو څخه جوړېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جمله کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوی اړوندې برخې ځای لري، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمګړې وي.

په پښتو کې ترکیبونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګیو وېشل کېږي.

اسمي ترکیبونه: دا هغه ترکیبونه دي چې د ترکیب اصلي او اساسي برخه یې نوم وي. دا اسمي ترکیبونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راځي.

اسمي ترکیبونه په اضافي ترکیب، توصیفي ترکیب، عددي ترکیب اونورو وېشل شوي دي.

فعلي ترکیبونه، هغه ترکیبونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راځي.

اصطلاح له ترکیب سره توپیر لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبیرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپلو دودونو، اخلاقو او روحیاتو په چوکاټ کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اترو کې استعمالیږي، بلکې په لیکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاح ګانې که له یوې خوا نه د ژبې د لغوي برخې بشپړوونکي دي، له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا یو ادبي خوند او رنگ هم لري. په ژبه کې دا ترکیبونه ځانته جلا او بېلې ځانګړتیاوې لري، یعنې نحوي ترکیبونه او ژبنی اصطلاح ګانې یو تر بله توپیر لري.
اصطلاح ګانې یو ډول ژبني ترکیبونه دي چې د ژبې خاص عنصر او ژبني خاص ډول څرګندونو ته ویل کېږي. اصطلاح ګانې د زمانې په اوږدو کې د خلکو له خوا منځته راغلي او په ژبه کې ثابت لغوي ترکیبونه دي. ددغو ترکیبونو برخې دومره ثابتې او ټینګې اړیکې سره لري چې بېلول یې ګران کار دی.
اصطلاح ګانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جوړېږي چې د کوم ټاکلي مطلب د څرګندولو لپاره ورځنې کار واخیستل شي، بلکې په جوړ شوي ډول د ژبې د ویونکو په حافظه کې ساتل کېږي او د اړتیا پرمهال د جوړ شوي ترکیب په توګه کارول کېږي. په خپله دغه ترکیب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، خو مجازي معنا ترې اخیستل کېږي. لکه:
لور په لوټه تېره کول، اوښ په بډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، ژبه کول، پښه نیول، زړه خوړل، له خوشحالۍ نه په جامو کې نه ځاییدل، تر بوسو لاندې اوبه تېرول، جګ لو کول، سر ټکول، سر تندی وهل، خوا سړول، سور او شین اوښتل، زړه تشول، غم خوړل، لاس اخیستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او ورۍ، د لستوني مار، د غاړې غوړ، د شړومبو مچ.

اصطلاح ګانې د معنا او جوړښت له مخې دا لاندې نښې لري:

۱ـ ثابت داخلي ترکیب چې په ګډه یو عمومي معنا او مفهوم څرګندوي. په اسمي او فعلي ترکیبونو کې یې اهمیت یو شان دی. اصطلاحي فعلي ترکیبونه که څه هم د مرکبو فعلونو په څېر ښکاري، خو له مرکبو فعلونو څخه توپیر لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکیبونو کې له ټولو ترکیبونو سره ګډه عمومي معنا ورکوي.
۲ـ اصطلاح ګانې له هغو توکو څخه جوړېږي چې په یو ثابت ترکیب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکیب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معنا له لاسه ورکوي.
د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "ژبه کول"، "غم خوړل"، "زړه خوړل". که ددغو بېلګو هره برخه یعنې هر یو توکی یې په جلا جلا توګه معنا کړو، نو بیا هغه خاصه او ټاکلې معنا نه ورکوي. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

"لار وهل"کې د تګ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او "وهل"کوم معنوي ارتباط سره نه لري. يا ژبه او کول سره جلا مفهومونه دي.

۳ـ له ترکيبوونکو توکوڅخه عمومي معنا لاس ته راځي؛ يعنې ټول ترکيب د يو واحد مفهوم په توګه معنا ورکوي.

٤ـ په اصطلاحي واحدونو کې ځينې محاورې او متلونه هم راتلای شي او همدارنګه د ليکوالو او پوهانو غوره وېناوې هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورک دې کړه دوه کوره. د کبر کاسه نسکوره ده.

٥ـ اصطلاح ګانې ټکي په ټکي نه ژباړل کېږي.

٦ـ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

۷ـ اصطلاحي توکي د خپلو معنوي ځانګړنو له مخې له نورو ازادو ترکيبونو سره توپير لري.

۸ـ په ژبې کې دغه ترکيبونه ثابت وي، نوي نه جوړيږي.

۹ـ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په څېر د ژبې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوي مطالب دي. د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړيږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري. د کلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه ګڼل کېږي. ترکيب او اصطلاح د کارونې خپل خپل ځايونه لري. ترکيب رامنځته کېږي او اصطلاح ګانې رامنځ ته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانګرې او ټاکلې معناګانې لري. اصطلاح د يو مطلب د ښه بيان لپاره کارول کېږي. ترکيبونه او اصطلاح ګانې د يوې ژبې د فرهنګ د بډاينې څرګندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي. هر یوه ډله دې په وار د کلمې، ترکيب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. ښيلګې دې راوړي. د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژبه کې دې د اصطلاح ګانو او د هغې د پانګې او ژبني ارزښت او بډاینې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

۳ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګډه مرسته دې د پښتو اصطلاح ګانو یو لېست پر تختې وليکي. ټول زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې يادداشت کړي.

٤ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاح ګانې د معنا او جوړښت له مخې نورو ته بيان کړي.

٥ـ د جملې او ترکيب ترمنځ څه توپير موجود دی او په پښتو کې ترکيبونه په څو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله ګډه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه څرګندونې وکړي.

٦ ـ جمله له څو برخو څخه جوړه شوې ده؟ یو تن دې پرې خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه یوه موضوع وټاکي. د هغې په ليکلو کې دې اصطلاح ګانې وکاروي. د ليکنې په پای کې دې يو شمېر اصطلاح ګانې راټولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ويل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قصیده: شیخ اسعد سوري

په پخوانیو ټولګیو کې مو د نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جوړښت لري او نظم خپل. نظم هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري. مثنوي، بولله (قصیده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بڼې دي. دلته پر قصیدې، د هغې پر جوړښت او په پښتو کې د قصیدې پر مخینه غږیږو. تر دې د مخه چې قصیده وپېژنو، ښه به دا وي چې شیخ اسعد سوري وپېژنو چې په پښتو ادبیاتو کې یې قصیده د لومړنۍ معلومې قصیدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصیدې په اړه لږ معلومات لرو، هغه هم د پټې خزانې په واسطه تر موږ را رسېدلي دي.

ـ تاسو څه فکر کوئ چې د یوې قصیدې د بیتونو ډېر لږ شمېر به څو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه له "تاریخ سوري" څخه د "لرغوني پښتانه" د لیکوال، شیخ کټه په حواله لیکي چې اسعد سوري په غور کې استوګنه درلوده. هلته د سوري کورنی په دربار کې د درناوی وړ یو شاعر و. د پلار نوم یې محمد و. په ٤٢٥ هجري کال کې په بغني (د هلمند د زمینداور سیمه) کې مړ شو. نوموړی ډېر ښه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور برید وکړ او له امیر محمد سوري سره یې جګړه ونښته، نو امیر یې د آهنګرانو په سیمه کې کلابند کړ. دغه مهال شیخ اسعد هم د هغه ځای په کوټ نومې سیمه کې و. سلطان محمود غزنوي امیر محمد سوري له ځانه سره بندي غزني ته یوړ. امیر محمد سوري له ډېره غیرته په بند کې مړ شو. شیخ اسعد سوري چې د امیرمحمد سوري دوست و، د هغه پر مرګ یوه بولـله وویله.

بولـله یا قصیده هغه نظم ته وایي چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د ټولو دویمو نیم بیتیو قافیه یې د لومړي بیت له قافیې سره یوشان وي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولې بیا تر دوو سوو پورې رسېږي. عموما د ستاینې، ویرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بیانېږي. قصیده معمولاً په تشبیب پیلیږي. تشبیب د قصیدې لومړني بیتونه دي چې د قصیدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په ځانګړې ډول د ځوانی او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مینې او طبیعت په ستاینې کې ویل کېږي. له تشبیب وروسته په قصیده کې اصلي موضوع په تفصیل سره بیانېږي. قصیده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده.

د پټې خزانې له پیدا کېدو د مخه د پښتو د لومړی قصیدې په اړه چاته سمه پته نه وه. ددغه مهم اثر له پیداکېدو سره سم د پښتو یو شمېر غوره قصیدې تر لاسه شوې. په دې لړ کې د پښتو معلومه لومړی قصیده هم تر لاسه شوه. دغه قصیده د شیخ اسعد سوري قصیده وه چې د امیرمحمد سوري په مړینه یې ویلې وه. دا هم څرګنده شوه چې په غور او غزني کې د دې پېر موجودو شاعرانو قصیدې ویلې وې او دغه فن مخ په بشپړتیا او پوخوالي روان و. له بلې خوا قصیده یوه داسې وسیله وه چې د پاچاهانو د خوښی غونډې پرې تودې شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. د خپګان او غم پر مهال هم ويل کېدې او دومره سوز او ګداز به په کې موجود و چې د کاڼو زړونه به يې هم ويلې کول. کله ناکله به يې ځوانان د جګړې په ډګر کې مبارزې ته هم رابلل.

د تاريخ په اوږدو کې قصيدې ډېر پړاوونه وهلي دي. د پښتو قصيده هم همداسې درواخلئ چې د موضوع له مخې يې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوريانو او سوريانو په پېر کې که څه هم پښتو قصيده د پاچاهانو د مدحې اوستاينې په خدمت کې ولاړه وه، خو بيا يې هم پښه له پښتني چاپېرياله بهر ايښې نه ده. د شيخ اسعد سوري قصيده له هغو قصيدو څخه ده چې ساری يې موږ په هغه وخت کې نه وينو. د غوريانو په پېر کې پښتو قصيدې په فني او ادبي لحاظ د خپل وخت په قصيدو کې لوړ دريځ خپل کړی دی.

د شيخ اسعد سوري په قصيده کې ملي او ټولنيز احساسات له ورايه بريښي.

نوموړې قصيده په لاندې ډول ده:

د فلـک لـه چـارو څـه وکـړم کـوکـار
زمـولـوي هـر ګـل چـې خـانـدي پـه بـهار
هـر غـټـول چـې پـه بـيـديا غـوړېـده وکـا
ريـــژوي يـــې پـاڼـې کـانـدي نـار پـه نـار*
ډېـر مـخـونـه د فـلـک څـپـېـړه شـنـه کـا
ډېـر سـرونـه کـا تـر خـاورو لانـدې زار
د واکـمـن لـه سـره خـول پـرېـباسي مـړ سي
د بـې وزلـو ويـنـې تـوی کـانـدي خـونـخـوار
چـې لـه بـرمـه يـې زمـري ريـې ځنګلو کې
لـه اوکـوبـه يـې ډاري تـېـرو جـبـار
هـم يـې غـشـی سـکـڼـې ډال د ژوبـلـورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رستمان څني څغلا کاندي په ډار
چې يې ملاوې نه کړېږي په غښتليو
دا فلک پر وکا څه کاري ګذار؟
په يوه ګردښت يې پرېباسي له برمه
نه يې غشي، نه ليندۍ وي نه يې سپار
څه تېرى څه ظلم کاندې اې فلکه!
ستا له لاسه نه دى هېڅ ګل بې له خار
په ويرژلو، لور نه کړې په زړه کراړيه
پر نتليو اوروې د غم ناتار
هېڅ روغى مې په زړه نسته ستا له څوره
بېلوې په ژړا ژړ مين له يار
له تېريو * دې اوښې ښاخي له اوريځو
چينې ژاړي په ورتډ ورتډ ستا له شنار
نه به لاس واخلې له څوره نه به لورې
نه به ملا کړې، له بې وزلو له ترار
نه به زړه وسوځوې په هېچا باندې
نه به پرېوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړې مين له بل مينه
نه به درملې ټپونه د افګار
ستا له لاسه دي پراته ژوبل زګېروي کا
هر پلو ته ټپي زړونه په څار څار
کله غوټې کاندې مراندې د زړګيو
کله تېر باسې وګړي هوښيار
کله ټکى واچوې پر نازوليو
کله څېري کړې ګرېوان د نمنځي چار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله غورځوي واکمن له پلازونو
کله کښېنوي په خاوروکې بادار
زموږ پر زړونو دي نن بيا يو غشی وويشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوريو باندې وير پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
يو وار سو اسير په لاس د ميرخمنو
انتقال يې وکړ قبر له بل وار
په سماو* يې ودان أهنګران و
په ټيکنه و پر درست جهان اوځار
د محمود د ژوبلورو په لاس کښېوت
چې غزنه ته يې باتلی په تلوار
ننګياليو لره قيد مړينه ده ځکه:
سه * يې والوتله هسک ته پر دې لار
تر نړی يې غوره خاورې، هديره کا
د زمريو په بېرېو * کله وي څوار
په دې وير د غور وګړي تور نمري * سول
په دې وير، رڼا تياره سوله د ښار
ګوره ښاخي رڼې اوښې له دې غرونو
دا کړونګی *ساندې لي په شور هار
نه هغه زرغا د غرونو، د بېديا ده
نه د زرکيو په مسا دی کټهار
نه غټول بيا زرغونېږي په لاښونو
نه بامي بيا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بيا راځي کاروان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــه رادرومـــــي غـــور تــه بـيـا جـويـې د شـار
د پــســرلـي اوره تـــودې اوښـــې تـويـنـه
مــرغــلــرې بـــه نــيـســان نـــه کـــړي نـثـار
دا پــه څــه چـې (مــحــمــد) ولاړ لــه نـړيـه
پــه ويــرنـــه يـې ســـو غـــور ټــول ســوګــوار
نــه ښــکــارېـږي هـغـه ســـور د ســور پـه لتو
نـــه څـلـېـږي هـــغـه لــمــر پــر دې ديـــار
چـې بــه نـجـلـيـو پــه نـخـا پـکـې خـنـدلـه
چـــې بــه پـېـغـلـوکـــا اتـــڼ کـــتـارکـتـار
هغه غــور پــه ويــر نـاتـار د واکـمـن کښېوست
هـغـه غــور ســو د جـانـدم غـونـدې ســور اړ
لاس دې مــات ســه اى فلکه چـې دې وکا
مـحـمـد غــونــدې زمــرى د مـړيـنـې ښـکـار
شـيــن زړګـــى فــلـکـه! ولـــې لا ولاړ يــې؟
اې د غـــور غــرونــو پــه څــه نـسـوئ غـبـار؟
مـځـکـې! ولـــې پــه رېـــږدلـــو نــه پـرېـوزې؟
لانــدې بـانـدې سـه! چـې ورک سـې دا شعار:
چـې زمــري غـونـدې واکـمـن ځــي لـه جهانه
چــې څــوک نـه کـړي پـه نـړى بـانـدې قـرار
سـخ پـه تـا اى (مـحـمـده) د غــور لـمـر وې!
پــه نــړى بـــه نـــه وي ســتـا د عـــدل ســار
تــه پـر ننګه وې ولاړ پـه ننګ کـې مـړ سوې
هــم پــر نـنـګـه دې پــه ننـګـه کــا ځـــان جـار
كه ســوري دې په تګ وير کاندي ويرمن سول
هــم بــه ويـــاړي ســتـا پــه نـــوم ســتـا پــه ټـبـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه جـنـت کــې دې وه تـــون زمـــوږ واکـمـنـه
هـــم پــه تــا دې وي ډېـــر لـــور د غـفـار

* * *

*نار په نار: په اصل کې په همدې بڼه دی. ښايي تار په تار وي.

*تېری: تېری، تعدی، ظلم او تجاوز

* سماو: سم، درست، راست

* سه: ساه

* بېړيو: زولنې

* تور نمري: سياه پوش

*کړونگی: ځړوبی

سور: خوشحالي

سور: د قوم نوم دی

سار: ساری، بېلگه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په څېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده معمولاً په تشبيب پيليږي. تشبيب د قصيدې لومړني بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبيعت د ستاينې او يا هغې ته پر ورته موضوع پيليږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده. د ادبي تاريخ له پاڼو څرگنديږي چې قصيده په پښتو کې پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخوالي پوړۍ يې وهلې وې. د شيخ اسعد سوري قصيده د پښتو قصيدو په تاريخ کې د زيات ارزښت وړ ده او له ادبي پلوه هم يوه پخه بولله گڼل کيږي. دا قصيده شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري د مړينې په وير کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې پر څو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ډلې د غړو په مرسته په پښتو کې د غزل، دويمه ډله د مثنوي، دريمه د رباعي او څلورمه د قصيدې په اړه معلومات له بېلګو سره وليکي. بيا دې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

۲ــ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د تشبيب په اړه دې څرګندونې وکړي او بېلګه دې په متن کې د قصيدې له مخې ولولي.

۳ــ يو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشي او د شيخ اسعد سوري د قصيدې د متن اصلي ويرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې څرګندونې وکړي.

٤ــ زده کوونکي دې په پورته قصيده کې د شيخ اسعد سوري ملي او ټولنيز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.

٥ــ زده کوونکي دې په پورته متن کې اسمي ترکيبونه وګوري او ودې يې ليکي.

٦ــ د ترکيب او جملې پر توپير دې څو تنه زده کوونکي خبرې وکړي. نور دې ورته غوږ کېږدي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې پښتو ادبياتو ته د قصيدې او د نظم د نورو بڼو د راننوتلو بهير په ډېر لنډ ډول وڅېړي او د يوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورځ په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا دا ده چې څوک يې پر رښتيا خبره هم باور نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال ساتنه

د اوسېدو او ژوند ځای ته چاپېریال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګنې لپاره یو ځای ټاکي. انسانان په کلو، بانډو او ښارونو کې اوسېږي. هر شی چې د دوی د اوسېدو پرځای په یو ډول نه یو ډول اغېز کوي، چاپېریال ورته وايي. الوتونکي، ځاروي، د سیندونو او سمندرونو ژوي، ځنګلي او د دښتو او بیدیاوو ژوي ټول خپل خپل ځانته د اوسیدو چاپېریال لري. په ځینو حالتونو کې یو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنګ د اړونده چاپېریال له رنګ سره یوشان کړی. موخه یې له زیان څخه د ځان ژغورل او پایښت دی. تر ټولو اړینه داده چې چاپېریال باید د ژوند ټولې اړتیاوې په داسې توګه تامین کړي چې موجودیت او دوام یې له ګواښ سره مخامخ نشي. څنګه کولای شو د خپل چاپېریال اړین توکي د پای ته رسېدو له ګواښ څخه وژغورو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند کولو ځای ته چاپېریال وايي. په دې کې د یوه ژوندي موجود شاوخوا ټول شیان او توکي چې په یو ډول نه یو ډول یې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېریال کې د هغه کور، د کور شاوخوا، اوبه، ځمکه، چمنونه، ونې، باغونه، سیندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هر یو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقیم او غیر مستقیم ډول اغېز کوي.

د هرې ورځې په تېرېدو د انسانانو شمېر زیاتیږي. د تازه معلوماتو (۱۳۸۸ لمریز کال) له مخې په منځني ډول هره ورځ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زیږي او شاوخوا ۱٤٦ زره خلک مري. په دې توګه هره ورځ د نړۍ په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زیات زیاتوالی رامنځ ته کېږي. د نفوسو دا زیاتوالی پر چاپېریال اغېز کوي؛ هغوی د استوګنې ځای ته اړتیا لري؛ اوبه اوخواړه غواړي؛ جامې، پوښاک او درمل غواړي؛ ښوونې او روزنې ته اړتیا لري او په سلګونو نورې داسې اړتیاوې. په داسې حال کې چې د چاپېریال یو شمېر توکي د نفوسو په څېر نه زیاتیږي او موجوده اندازه یې د لګښت له مخې پای ته رسیږي، لکه: ونې او ځنګلونه (که ووهل شي او نور یې پر ځای کښېنول شي)، کاني زېرمې، کرنیزې ځمکې او نور.

په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له ناژوندیو موجوداتو، لکه: خاورې، اوبو، ګازونو او نورو سره متقابلې اړیکې لري. دا اړیکې د ژوند چاپېریال ته ډېرې اړینې دي. د ایکو سیستم دا اړیکې څېړي. هغه سیستم چې د ایکو سیستم (Eco System) څېړي، د ایکولوژۍ (Ecology) په نامه یادیږي.

د چاپېریال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړۍ کې د ټولو اوسیدونکو د اندېښنې وړ ګرځېدلې. زموږ د ژوند چاپېریال ورځ په ورځ ککړیږي او د ژوندیو موجوداتو ژوند له ګواښ سره مخ کوي. نننۍ نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې ټکنالوژۍ پر پراختیا او د نفوسو د زیاتوالي له امله په ځمکې او هوا کې د ککړتیا له ستونزو سره مخامخ شوې ده. د روغتیایي ریوټونو له مخې د همدې ککړتیا له امله د نړۍ د نفوسو په سلو کې شل ښلا ښلې ناروغۍ ګواښوي. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول یو بل ګواښ دی چې چاپېریال ککړوي. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او اوبو زهري کول او داسې نور هغه کارونه دي چې د ژوند کړۍ تنګوي او ستونزې زیږوي.

د اوسني پېر یوه بله ډېره مهمه ستونزه د اوبو ککړتیا ده. دا ستونزه د ټکنالوژۍ او صنایعو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ لا پسې پراخه شوې ده. د نوي صنعت لپاره د سکرو ډبرې او تېل انرژي توليدوي. د دې توکو زياته کارونه چاپېريال، په تېره بيا اوبه او ځمکه ککړوي.

کولای شو د باغونو، شنو سيمو، پارکونو او د سيل د ځايونو د جوړولو له لارې خپل چاپېريال خوندي کړو. د شنو سيمو جوړول ژوندي موجودات له ګواښ څخه ژغوري. ځنګلونه چې په خپله يوه ژوندۍ ټولنه ده، د چاپېريال عمده توکي دي. د ځنګلونو وهل او د ونو پرې کول، نه يوازې چاپېريال له ګواښ سره مخامخ کوي، بلکې په هغه کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترګواښ بلل کېږي.

د چاپېريال ساتنه د يو ځانګړي شخص، يا ټولنې او کومې موسسې کار نه دی. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېريال، کور، څخه نيولې بيا د خپل ښار او پارکونو د پاکولو له لارې خپل چاپېريال ځانته ورغوي. د ونو کرل، د پارکونو جوړول، د ځنګلونو او په هغو کې د ژوو ساتل او پالنه، له اوبو څخه په ټاکلې اندازه ګټه اخيستل، د هغو توکو لږ کارول يا نه کارول چې لوګي يې هوا ککړوي او ډېرې نورې هغه لارې چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې يې عملي کړي او په دې توګه د چاپېريال د ککړتيا مخه ونيسي.

د متن لنډيز:

هر هغه څه ته چاپېريال وايي چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ يې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند وربورې اړوند دی او زموږ د ژوند د دوام وسايل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اوبو او يا د سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دښتې، ځنګلونه او دريابونه د ژوند د چاپېريال يوه برخه ده. په چاپېريال کې ټول شيان د تل لپاره موجود نه وي، يو څه يې د ورځنې لګښت له مخې پای ته رسيږي او نه نوي کېږي. له دې امله بايد د هغې په لګښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو د ګټې اخيستلو لپاره پرېښودل شي. د دې ترڅنګ چې چاپېريال په بشري ژوندانه مستقيمې اغېزې لري، بايد په شعوري توګه هم په خپله په چاپېريال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوګنې شاوخوا پاکه وساتو، نيالګي کښېنوو، ونې او ځنګلونه و نه وهو، مرغان، الوتونکي او کبان بېرحمانه ښکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه ځايونه وساتو او نوي هغه جوړ کړو. څومره چې يو چاپېريال پاک، ښکلی او په زړه پورې وي، په هماغه اندازه ژوند نېکمرغه، آسان او روغ وي. روغ چاپېريال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ چاپېریال څه ته وايي؟ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او خپلې څرګندونې دې وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د چاپېریال د ارزښت او د هغې د پاکوالي په اړه خپل رغنده عملي نظرونه ولیکي او د يو وړاندیز په توګه دې چمتو کړي. بيا دې د ډلو استازي په ګډه هغه توحید کړي او د يو بشپړ وړاندیز په توګه دې ولیکي او ټولګي ته دې ولولي.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په چاپېریال کې د څو شیانو او توکو نمونه واخلي او څرګنده دې کړي چې له دغو توکو څخه څنګه ګټه واخیستل شي.

٤ـ ځنګلونه د چاپېریال په ښکلا او پایښت کې څه رول لري؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.

٥ـ په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات یو له بله څه اړیکې لري، دا اړیکې په چاپېریال څه اغېزه کوي؟ یو زده کوونکی دې په دې هکله رڼا واچوي او بل یو دې د ناژوندیو موجوداتو نمونه واخلي او ودې وایي چې دا اړیکې کوم سیستم څېړي او څنګه؟

٦ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کلي، ښار یا ښوونځي د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه خپل وړاندیزونه په منظمه توګه تنظیم او ترتیب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړاندیزونه له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره

په مخکنیو ټولګیو کې مو پر ادبیاتو خبرې کړې دي. شفاهي یا ولسي ادبیات مو له لیکلو ادبیاتو څخه بېل کړي دي. شفاهي ادبیات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځ ته شوي دي. هره یوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هیندارې کې نورو ته ورښیي. د شفاهي ادبیاتو پیل نشي څرګندېدای، خو لیکلي ادبیات هرو مرو له یو تاریخي پړاو سره تړاو لري. پښتو لیکلي ادبیات ډېر لرغوني دي. تاریخي پېښو، کوچېدنو، تاړاک، زېښناک او نیواک د هغې زیاتې بېلګې تر خاورو لاندې کړې دي. که موږ د لیکلو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي یې ولرو چې له بده مرغه زیات شمېر یې په لاس کې نشته. بیا هم د لا ښې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درېو دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ یا کلاسیکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ یا دویمې تاریخي دورې غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پیړۍ له نیمایي پیلیږي او د څوارلمسې هجري پیړۍ تر لومړیو درېو لسیزو پورې رارسیږي. د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره له لومړۍ دورې څخه له هره پلوه توپیر لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو راټوکیږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړي سبکونه پیدا کیږي او خپل ځانګړي پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره ځانګړنه دا ده چې بشپړ او مکمل ادبي آثار یې زموږ په لاس کې دي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او له همدې ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د آثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خیژي.

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره څو پړاوونه لري. په هر پړاو پورې اړوند آثار د ټوکېدو د شرایطو، خپلو خصوصیاتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو اوږد واټن رانغاړي. د دې خبرو معنا دا ده چې کله موږ پر روښانیانو بحث کوو، دا بحث له بایزید روښان څخه پیلیږي چې د فرهنګي هڅو وخت یې د لسمې هجري پیړۍ دویمه نیمایي ښوول شوې او په قادر داد ورکزي پای ته رسیدلی دی. دا کسان بیا د دولسمې پیړۍ خلک دي. حال داچې له بایزید او د ده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو آثار لیکي او ژباړي او ځینې نور کسان په ادبي هڅو لګیا دي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او د ده پر پیروانو، بیا د خوشحال خټک،رحمان بابا، هوتکیانو او د احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسمې او يوولسمې هجري پېړيو په ترڅ کې د روښانيانو، اخوند درويزه او د ده د سبک پلويانو او هم د همدې زمانې د ځينومبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او ليکوالو آثار د خپلو شکلي جوړښتونو له پلوه ډېره سره نژدې يو رنګي لري. موضوعات يې هم تر ډېره سره يو شی دي.

که څه هم اخوند درويزه له روښانيانو سره مخالفت درلود، ده او د ده ځينو پلويانو د روښانيانو پر ضد ليکنې هم کړې دي، خو هغه ليکنې له ځينو شخصي او نظرياتي اختلافاتو رازيږيدلې دي. دغسې اختلافي ليکنې د بېلتانه د يوې داسې کرښې په توګه نشو منلای چې د دواړو ډلو آثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانيانو او اخوند درويزه دواړو په آثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکيه، د زړه سپېڅلتيا، د اسلام د مقدس دين د اساساتو بيان، د اسلام د مقدس دين د لارښوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصايح او نور دې ته ورته مطالب د دې دريځ وارو ډلو له خوا په ژباړل شوو، ليکل شوو او پنځېدلو اثارو کې ليدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ اړ باسي چې د دغو دريځ وارو ډلو اثار په يوه پړاو کې و څېړو او د دويمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کېږدو.

د دويمې دورې په دې پړاو کې د ادبي آثارو د زياتو نسخو او ډېرو برخو شتون موږ پر دې باوري کوي چې دغه مهال په پښتنو کې د لوستو او زده کړو خلکو شمېر يو څه ډېر شوی او خلکو د کتاب ساتنې او کتاب لرنې له دود سره مينه شوده. حال دا چې تر دې پړاو د مخه د لومړۍ دورې د آثارو ځينې د ګوتو په شمېر بېلګې له موږ سره دي چې هغه هم ځينو تذکرو تر موږ رارسولي دي.

ددې پړاو آثار له شکلي پلوه نيم منظوم، منظوم اومنثور دي. د نيم منظوم، مسجع يا مقفی نثر د ليکلو دود همدا مهال د بايزيد له خوا پيل شو.

ددې پړاو په منثوروآثاروکې پر نورو سربيره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د يادولو وړ دي. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر بلل کېدای شي. د اخوند میا داد په نثرونو کې د ده "نورنامه" نیم منظوم سبک پالي، خو په دیوان کې یې منثورې ټوټې د کلمو په پای کې قافیې ته پام کوي.

که د دې پړاو آثار د هنري ځانګړتیاوو له مخې د لومړۍ دورې له ځینو بېلګوسره پرتله کړو، نو د پرمختیا څرک پکې نه لګیږي. باید ووایو چې د دې دورې زیاتره اثار عرفاني دیني او اخلاقي مسایلو ته بېل شوي دي. په ځینووختونو کې ددغسې اهدافو لرونکي شاعران او لیکوال د نظم د شعریت خواته ډېر پام نه کوي او هیله یې دا وي چې د خلکو د زده کړې په موخه خپل آثار په منظومه بڼه وړاندې کړي.

په دې پړاو کې عرفان د یوه مسلک په توګه پښتو ادبیاتو ته لار پیدا کوي او د عرفاني آثارو څرکونه چې د پښتو د ادبي تاریخ د لومړۍ دورې له خورو ورو پاڼکو راایستل کېدای شي، په دې پړاو کې په مکتبي بڼه خپل وزرونه غوړوي. د دې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصیدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پیدا کېږي. په دې شعري ځیلونو کې مربع او مخمس داسې شعري ځانګې دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې یې څرک نشو لګولای. په دې پړاو کې ددغو دریو نوو ځانګو شتون د پښتو په شعري ځیلونو کې د پراختیا یو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتنې فرهنګ له اسلامي فرهنګ سره خورا زیات نژدې شو او د اسلامي فرهنګ ډېرو اساسي مسایلو ته یې لاره پیدا کړه. ډېرې اسلامي، دیني او عربي فرهنګ ته ورته کیسې پښتو ته واوښتلې. د پښتو کوم آثار چې موږ له لومړۍ دورې څخه په لاس کې لرو، دا ډول ځانګړتیاوې نه لري. ځینې مهم دیني او فقهي آثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه خلاصه کیداني، قصیده بردیه، قصیده سریاني، نورنامه، خلاصة الاسلام او نور. د دې ترڅنګ د پارسي او عربي ژبو له عمده اسلامي آثارو څخه په ګټه د دیني او شرعي اساساتو ځینې مهم بیانوونکي کتابونه په پښتو کې په تحقیقي ډول ولیکل شول، لکه: مخزن، نافع المسلمین، فواید شریعت او نور.

ددې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو، لکه: پارسي، پښتو، عربي او هندي سره آشنا دي. په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربېره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم آثار لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې له نورو فرهنګونو سره د پښتنو ليکوالو تړاو ځينې ځرګنديږي. د پښتو ادبي تاريخ د دويمې دورې لومړى پړاو د پورته ځانګړتياوو په لرلو سره يوه بل پړاو ته ننوزي.
ارزاني خويشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کريمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درويزه، محمد حليم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شيخ محمد سعيد او په لسګونو نور د دې پړاو شاعران او ليکوال بلل کېږي.

په دويمې دورې کې د خوشحال خټک او د ده د پيروانو زرين پړاو:

خوشحال خټک نه يوازې د خپل وخت يو ټولنيز، سياسي شخصيت او بريالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې يو داسې شاعر او ليکوال و چې که ووايو د پښتو ادب تاريخ د ده له نامه او اثارو پرته نيمګړی دی، نو زياتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته يې ښايي ساری ډېر لږ وګورو.
خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډايتوب لپاره د ګاونډيو ژبو له ادبي زمينو څخه پوره ګټه واخيسته. پښتو شعر يې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ يې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر يې په کې نه وي ويلی. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بيان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په آثارو کې د هغه د شعرونو د کلياتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثوره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بياض، ځنځيرۍ او سواتنامې نومونه يادولای شو.
خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تاليف په برخه کې د خپلې زمانې د برلاسي ادبي جريان تر اغيز لاندې رانغی. د خپل لوړ هنري او فکري ورتيا په زور يې يوه نوې لاره غوره کړه چې نه د ده د زمانې روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانګړتياوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر ډېر پراخه او هر اړخیز شو. د ختیځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځته کوونکي او د دې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د دې سبک د پیروانو په اثارو کې رندانه، صوفیانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي، غندنه، ستاینه او نورې موضوعګانې شته. یوه عمده ځانګړنه یې داده چې پښتني روحیه، پښتني احساسات او د پښتو خپل کره وره په کې بیان شوي دي. په دې سبک کې ټولنیز نقد ته ځای ورکړ شوی دی. په یو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برلاسی ټولنیز، سیاسي نظام او فرهنګي بهیر په څرګندو الفاظو کې نقد شوی دی. د تخیل، نزاکت او انځور جوړونې له پلوه ځینې ابتکاري ځانګړنې لري. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لار یې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کېږي.

د پښتو د ادبي تاریخ په دویمه دوره کې د خوشحال ختک، د ده د کورنۍ هستونې او د ده د سبک د پیروانو آثار موږ ته د یو نوي پړاو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتوشعر په ټولو شعري بڼو، لکه: غزل، قصیده، رباعي، مثنوي، مربع، مخمس، مسدس، مثمن، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنیزې بېلابېلې موضوعګانې پکې راوړل شوې. تاریخي پېښې، له هېواد سره مینه، د پښتو او پښتونولۍ احساسات پکې رامنځ ته شوي چې په تېرو پړاوونو کې یې څرک نه لګېده. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځینې اړخونه د پښتنو له ټولنیز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښیګنې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غورې دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختیځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه. د پارسي او عربي ځیني اثار په پښتو وژباړل شول.

خوشحال ختک د دغو لوړو ځانګړنو لرونکي سبک رامنځ ته کوونکی دی. د ده د کورنۍ او یو شمېر نورو شاعرانو ددغه سبک پیروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، ګوهر خان خټک، بي بي حليمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خليل او يو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پيروان دي.

ددې پړاو بل مخکښ عبدالرحمان بابا و

لکه چې د مخه مو وويل، يوولسمه پېړۍ د پښتو ادبياتو د ودې او پراختيا لپاره يوه مناسبه پېړۍ وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړۍ کې وزېږېدل، لوی شول په پښتو يې ليکنې وکړې او شعرونه يې ووېل. که موږ د يوولسمې پېړۍ په بهير کې د پښتو رامنځته شوي اثار له پامه تېر کړو، نو راته څرګنده به شي، په دې پېړۍ کې داسې آثار رامنځته شوي چې د سيمې له ادبي اثارو سره پرتله کېدای شي. په يوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې يو هم عبدالرحمن مومند و چې پښتانه له ډېرې مينې او زياتې عقېدې ورته (بابا) وايي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د يو ځانګړي سبک خاوند دی. د ده سبک د خپلو ځانګړتياوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبيت وموند او د دولسمې، ديارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاييز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصيتونه لري او په پښتو ادب کې د يو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري، ډېر طبيعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زيار ايستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره يې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعيتونو بيان ته زيات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنيز مسايل پکې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زمانې او بيا په راوروسته دوو، دريو پېړيو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ځينو اوسېدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پړاو کې لسګونه پښتانه شاعران رامنځ ته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. ځینو یې له دیوانونو سربېره منظومې رسالې هم لرلې. په دې پړاو کې قصیدې، غزل، رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، معشر، ترکیب بند او ترجیع بند زیات وکارول شول. په دې پړاو کې د اخلاقو او نصیحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پړاو کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پړاو یې بللی شو. د دې پړاو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې آشنایي درلوده. له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خیبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوند ګدا، حافظ الپوري، نجیب سربندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او د دې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پړاو کې ټاکلی دریځ لري. کندهار د خپل جغرافیایي موقعیت له مخې د لسمې او یوولسمې پېړۍ په جریان کې د صفوي او د هند د مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و. دواړو امپراتوریو په دې ستراتیژیکې افغاني سیمې کې خپل ټاکلي اهداف درلودل. د دولسمې پېړۍ د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین د کندهار صفوي حکمران و. نوموړي په دې سیمې کې داسې ظلمونه او نارواوې کولې چې خلک یې تر پوزې رسولي وو.

میرویس نیکه د ګرګین په وړاندې د ولسي پاڅون له لارې د یو ملي افغاني دولت بنسټ کېښود. د هوتکو د پاچاهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسۍ ژبو یو شمېر آثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځینوهغو په ایجاد او تألیف کې هوتکي پاچاهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لوړ ځای لري. د میرویس نیکه مور، نازو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انا، زوی، شاه حسین او لور، زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. ریدی خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې لیکوال محمد هوتک، یار محمد هوتک، ملا محمد یونس توخی، بابوجان، ملا نور محمد غلجي او په لسګونو نور د دې دورې وتلي شاعران او لیکوال دي.

په دې مهال کې زيات شمېر پښتو آثار او تأليفات رامنځ ته شوي دي. پټه خزانه د دې مهال يو ارزښتمن کتاب دی چې د دربو خزانو په درلودلو د لرغوني او د هغه د خپل مهال زيات شمېر پښتانه نارينه او ښځينه ليکوال او شاعران او د هغوی د ليکنو بېلګې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحريري تاريخي حماسو ليکل همدا د هوتکو د پاچهی په دوران پورې اړه لري. حماسې د ادبياتو يو موضوعي ډول دی. په دې ډول ادبي اثاروکې رزمي اوجنګي مسايل په حکايتي او داستاني ډول بيانيږي. په دې دوره کې يو شمېر حماسې ايجاد شوي دي. "محمودنامه" او "جګړه د محمود افغان او نيول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهورې دي. د دې حماسو ليکوال په ترتيب سره ريدي خان مومند او محمد امين سرېربکړی دي. شاه حسين هوتک د محمود نامې په ليکلو ريدي خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړې وې.

د هوتکو د پاچهی په دوران کې ادبي دربار رامنځ ته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د آثارو پر تأليف او ايجاد سربېره د انعام ورکول هم پيل شول. د همدې کورنۍ په هڅونې ډېر شمېر آثار په پښتو ژبه تاليف شوي دي. تحريري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که څه هم په پخوانيو ادبياتو کې د حماسې څينې مذهبي نمونې شته، خو تاريخي بشپړې حماسې د همدې پاچهۍ د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دې دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې رامنځ ته شوي چې زموږ د ولسي شعر برخه يې بډايه کړې ده. همدارنګه په دې پړاو کې د پښتو د ليکلي ادب څينې موضوعات له فولکلور څخه اخيستل شوي دي، لکه د "شها او ګلان" نکل او يا د "اوبښ او سوې" کيسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې يې نظم کړي دي. د دې پړاو په اثارو کې د هېوادپالنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيه د خوشحال خټک د پړاو په پرتله ښه څرګنده شوې ده.
که له پورته یادونو ورتېر شو په دې پړاو کې ادبیاتو د مخکنیو دورو په پرتله د پام وړ کومه پراختیا نه ده موندلې. د دې مهال شاعرانو په هماغو قالبونو کې شعرونه ویلي دي چې ترمخه په کې پښتنو شاعرانو ښې تجربې لرلې. د دې پړاو په اړوندو آثارو کې د نثر کتابونه شته چې لیکنې یې پخې، خوږې او د کندهار له ګرېدود سره سمې وې.

د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي ژبې یو شمېر اوسیدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوع ګانې ځایول، ایجاز یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب ادا کول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لړ نورې ځانګړتیاوې د دې سبک عمده خصوصیات وو. دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره وموندله. دغه مهال یو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمینو شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونونو او هنري لارو ته یې پام واړاوه. همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لار پیدا کړه. نوموړی شاعر عبدالحمید مومند و. حمید د شعر ویلو ډېره ښه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیداکولو ښه ماهر و.
که څه هم په پښتو شاعرۍ کې حمید مومند د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ ایښودونکی دی، خو هنر یې بیا دا و چې د هندي سبک بنسټونه یې په اعتدالي بڼه خپل کړي وو. د ده شاعري د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتیاوې نه دي بایللې. ډېرو پښتنو شاعرانو د حمید د سبک پیروي کړې ده.
پر پښتو ادبیاتو د هندي سبک د اغېز د بحث پر مهال جوتېږي چې په پښتو کې ددغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک پیروي په پښتونخوا کې پیل شوه، په کندهار کې یې وده وکړه او په هند کې یو شمېر اوسېدونکو پښتنو شاعرانو لوړې پوړۍ ته ورسوله او اغېزو یې تر معاصرې دورې پورې پایښت وموند. حسین، قلندر، خانګل خلیل، کامګار خټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکاخېل، سلیم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغری او تر هغوی راوروسته کاظم خان شیدا، محمد بیاض، نورمحمد نوري افغان او یو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پیروان او نژدې هر یو یې د دیوان خاوند شاعر بللی شي.

په دولسمه هجري پېړۍ کې د اوسني افغانستان په سیمو کې د پښتو د ادبي حلقو تر منځ هم د هندي سبک پیروي دود شوې وه. سید غلام احمد یا غلام جان پاچا، میرزا حنان بارکزی، صدیق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقي، سردار غلام محمدخان طرزي، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتک او نور د دې سبک پیروان وو او زیاترو یې پر همدې سبک شعرونه ویلي دي.

په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک موسس عبدالحمید مومند او بشپړوونکی یې کاظم خان شیدا و. دوی دواړه د هندي سبک په مشرانو کې شمېرل کېږي. د دې سبک پیرو شاعران ټول غزل ویونکي شاعران وو. ځینو پکې مثنوي هم ویلې. د اشعارو موضوع یې زیاتره د مینې او عشق بیان ته ځانګړې شوې وه، خو اخلاقي، ټولنیز او تاریخي پېښې پکې هم بیان شوې وې. د دې سبک د پیرو شاعرانو د آثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري اړخ دی. د دې سبک زیاترو پښتنو شاعرانو ښکلې، د هنري او شعري ښکلاوو په ګاڼه پسولې شعرونه ویلي دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، د دویمې ادبي دورې د پای او د معاصرو ادبیاتو د ټوکېدو پړاو:

احمد شاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دېوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده‌کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو گرامر لومړنی کتاب دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي. پير محمد کاکړ د ځانگړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات يې درلودل او همدارنگه تشبيهات او استعاراتو يې طبيعي رنگ درلود، عبارتونه او الفاظ يې روان او ژبه يې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدين کاکړ د هغه د سبک د پيروانو له ډلې څخه و. حافظ گل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يوبل شاعر و. نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملگری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوي دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمد شاهي پېر ليکل شوي او ژباړل شوي ادبي منثور او منظوم آثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنيو دورو له اثارو سره کوم خاص توپير نه لري. په دې پېر کې د يادونې وړ ادبي کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د يوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې د مخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. د دې پېر په آثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاينې موضوع ده. دا خبره د دې څرگندوونکې ده چې پښتانه د مخه پرديو حکومتونو ډېر ځپلي او ځورولي وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختيا لپاره وړ او مناسب شرايط چمتو کړي دي. په همدې پېر کې نوو او ازادۍ ښوونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پيل ته لار هواره شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي تاريخ دورې په کرونولوژيک ډول د پېړيو يا کلونو يا د سياسي رژيمونو او پاچاهيو د رامنځته کېدو يا رانسکورېدو له مخې نه تنظيمېږي، بلکې دا دورې د ادبي آثارو او ادبي پديدو د ودې او پراختيا شرايطو او هم د دغه پديدو شکلي او موضوعي ځانګړتياوو ته په پاملرنه تنظيمېږي. له دې امله دا اړينه او شونې نه ده چې يوه ادبي دوره دې پای ته ورسېږي او سمدلاسه دې بله ورپسې پيل شي. يوه ادبي دوره لا د خپلې ودې او پراختيا پړاوونه وهي چې د بلې دورې زړې راشنه کېږي او ورو ورو وده کوي، تر هغه چې يوه ادبي تاريخي دوره پای ته ورسوي او بله دوره پيل شي.

د متن لنډيز:

د پښتو ادبياتو د تاريخ دويمه دوره چې منځنۍ دوره هم ورته ويلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نيمايي پيلېږي او د خوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړيو دريو لسيزو پورې رارسېږي.

په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتوديوانونه، په سلګونو کيسه ييز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاريخ د يوې سترې پانګې په توګه هر اړخيز بحثونه پرې کولای شو. دا دوره له روښاني غورځنګه پيل اوهمداسې پسې پر اخوند درويزه او د ده په پيروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهيرونو رارسېږي، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسېږي او ځای يې دريمه ادبي (معاصره) دوره ونيسي.

د دې دورې د لومړي پړاو په منثورو آثارو کې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سربېره يوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښاني ده. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېږي.
په دويمې دورې کې بل زرين ادبي پړاو د خوشحال خټک او د ده د پيروانو دی. خوشحال خان خټک نه يوازې د خپل وخت يو ټولنيز، سياسي شخصيت او بريالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې يو داسې شاعر او ليکوال و چې که ووايو د پښتو ادب تاريخ د ده له نامه او اثارو پرته نيمګړی دی، نو زياتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به يې بنايي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډايتوب لپاره د ګاونډيو ژبو له ادبي زمينو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بیان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په پېر کې پښتو شعر ډېر ارت شو. د ختیزې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځ ته کوونکي او د دې سبک د پیروانو په اشعارو کې وده وموندله. د خوشحال د سبک پیروان د شعر ترڅنګ نثر هم لیکي. د نثر لیکنې لار یې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې یو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پړاو کې یې څرک نه لیدل کېږي.

رحمان بابا د دویمې ادبي تاریخي دورې د یو بل پړاو مخکښ و. د ده سبک د خپلو ځانګړتیاوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل په کې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، دریو پېړیو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځینو اوسېدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلی و.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پېرونو کې ټاکلی دریځ لري. د هوتکو د پاچاهۍ په پېر کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو آثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسي ژبو یو شمېر آثار دغه مهال منځ ته راغلي دي چې د ځینوهغو په ایجاد او تألیف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې ددغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري. دغه مهال زیات شمېر پښتو آثار او تألیفات رامنځ ته شوي دي. پټه خزانه د دې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دریو خزانو په درلودلو لرغوني او د هغه مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچاهۍ په دوران پورې اړه لري. د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیوکې په هند کې د فارسي ژبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پيل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځينې ځانګړتياوې لرلې. پېچلتيا، په شعر کې تازه فکر او نوي موضوعګانې ځايول، ايجاز يا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقيقو تشبيهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنايعو پالنه، د مينې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې يو لړ نورې ځانګړتياوې د دې سبک عمده ځانګړتياوې وې. دې سبک د يوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سيمو ته هم لاره وموندله.
احمدشاه بابا له خپلو سياسي، ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد د فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او ليکوال يې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو يو دېوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و. پير محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه هم د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي دي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل دول کې د پښتو لومړنی ګرامر دی او د پښتو نثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

فعاليتونه

۱ــ پښتو ادبياتو کومې تاريخي دورې تر شا پرېښې دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.
۲ ــ زده کوونکي دې د هغوی د شمېر له مخې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د پښتو ادبياتو د دويمې تاريخي دورې د لومړي پړاو، دويمه ډله دې د همدې دورې د دويم پړاو، درېيمه ډله دې د درېيم پړاو او څلورمه ډله دې څلورم پړاو د ځانګړتياوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه راغونډ او د ټولګي په وړاندې دې ولولي. د ټولو ډلو نظريات دې توحيد کړي او زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په خپل وار د متن یوه برخه ولولي. متن دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسې دې تمثیل کړي چې ګوندې له راډیو او تلویزیون څخه خبرونه یا کوم ادبي متن لولي. نور زده کوونکي دې هغوی ته غوږ کېږدي. د هغوی ښې برخې دې وستايي، نیمګړتیاوې دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه واخلي.

٤_ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې د یوې موضوع په اړه دې د دوه – درې دقیقو لپاره خبرې وکړي.

٥_ د پټې خزانې ستر ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د یو بل په مرسته پرې د نورو ټولګیوالو په وړاندې رڼا واچوي.

٦_ پښتو ادبیاتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه د کورنۍ د اهمیت او د هغوی د کارنامو په اړه دې څو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

٧_ په ولس کې د رحمان بابا د محبوبیت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بیان کړي. د رحمان بابا د سبک ځینې ځانګړتیاوې دې په ګوته کړي.

٨_ که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زینب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شریک کړي.

٩_ دوه تنه زده کوونکي دې پښتوادب ته د هوتکیانو د خدمتونو په اړه رڼا واچوي.

١٠_ حماسه څه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.

١١_ یو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژبې د ودې او پراختیا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

١٢_ زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د دویمې ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅېړي، د هر پړاو ځانګړتیاوې، مشهور تألیفات د هر پړاو اړوند لیکوال او شاعران دې له نومونو سره ولیکي او د هرې ډلې استازی دې په ټولګي کې نورو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

د ځانګړتیاوو او په دې پړاوونو کې د رامنځ ته شوو لیکنو او شعرونو په اړه یوه مقاله ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه

ټولنه له افرادو جوړه شوې ده. کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده. یوه کورنۍ له مور، پلار اواولادونو څخه عبارت ده. د ښځو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. له کورنیو ټولنه جوړیږي. په ټولنې کې ښځې او نارینه، دواړه شته. له یوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارینه یوله بل سره داسې اوبدل شوي دي چې د یو له نشتوالي پرته بل نیمګړی دی. همدا راز نارینه اوښځې لکه د یو مرغه دوې وزرې دي. که یو مرغه په یو وزر الوتنه نشي کولای، یوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارینه او ښځو ته یو شان اړتیا لري.

د ښځې له شتون پرته به یوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د ټولنې نیمایي برخه ده. ارزښت یې له نارینه وو سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري. وایي: "ښځه په یو لاس زانګو او په بل جهان زنګوي." ښځه د کور ډیوه ده؛ ښځه مور ده؛ ښځه د نارینه سلاکاره ده؛ ښځه روغتیاپاله ده؛ ښځه د مینې او عاطفې جوهر دی. لنډه داچې ښځه د نارینه روح دی. څنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له ښځې پرته د نارینه ژوند نیمګړی او له رنځ او کړاو څخه ډک دی.

زموږ په ګران هېواد کې ښځې له پامه غورځېدلې دي. د تاریخ په اوږدو کې هغه د محرومیت او مظلومیت یوه بېلګه پاتې شوې ده. له ښځو څخه د یو جنس په توګه کار اخیستل شوی، نه د یو انسان او بشري موجود په توګه. دلته ښځې آن له ډېرو لومړنیو حقونو څخه بې برخې شوې دي. د دې لامل دا دی چې افغانستان یوه سنتي، ترلې او قبیلوي ټولنه ده چې هر څه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سیورې لاندې راغلي دي. په دې توګه د دې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومړنی ښکار ښځې دي. له بلې خوا د افغانستان په تاریخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زیانونه ګاللي دي. ښځه کونډه شوې؛ ښځه بوره شوې؛ ښځه وراره شوې؛ ښځه بې پلاره شوې. که هر څه غم او کړاو په نارینه راغلی، ښځو تر هرچا د مخه او ترهر چا زیات هغه ګاللی دی. د هرې جګړې لومړی قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره سره ښځه نه ده تسلیم شوې. ښځو اتلولی ښودلې او خپل شهامت یې له لاسه نه دی ورکړی. پر هېواد د پردو د یرغل پرمهال د نارینه وو تر څنګ درېدلې، هغوی ته یې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس وړي. که نارینه ټپي شوی، د هغه پالنه یې کړې، له هغوی سره یې ورځنیو کارونو ته اوږه ورکړې او د دې ترڅنګ یې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړې ده.

زموږ د هېواد د نارینه پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي شخصیتونو ترڅنګ ښځو په ټولو یادو برخو کې خپله وړتیا ښودلې او د تاریخ په پاڼو کې یې نومونه په زرینو کرښو لیکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي. د دې نومياليو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني، رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الايي، غازي ادې، مېرمن عينو، د ميوند اتله ملالی، ناهيد او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن، د تاريخ په دې پړاو کې ښځو خپل غړونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره هلې ځلې کوي. اوس ښځې کولای شي ولسمشرۍ ته ځانونه ونوموي؛ په کابينې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لوړو څوکيو عملاً کار وکړي، ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کانديد کړي او څوکۍ تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارينه وروڼو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رايه وکاروي؛ په ښوونځيو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړوزده کړو په موسسو کې زده کړه او يا تدريس وکړي. لنډه داچې اوس ښځو ته تر پخوا زيات په ټولنې کې د خپل مسووليت اودندو د پرمخ وړلو لپاره زمينه برابره شوې ده.

لکه څنګه چې د مخه ورته ګوته ونيول شوه، په هېواد کې د يو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بيا په کلو او بانډو کې، د ښځو ژوند لا هماغسې تريخ دی. د خپلو نارينه خپلوانو د بدو درونډ پيټی پراوړو وړي. د قومونو او کورنيو ترمنځ د لانجو او ناندريو د له منځه وړلو لپاره د يوې متاع په څېر په بدو کې ورکول کېږي. په ځينو حالتونو کې له خپلې خوښې پرته واده ته اړايستل کېږي، د مېړه له مړينې وروسته د مېړه د کورنۍ له يو نارينه غړي سره، که زوړ وي يا کوچنی، بيا واده ته اړ ايستل کېږي. "کونډه د لېوره ده." له داسې ډېرو ناخوالو سره مخامخ دي چې هواريدو ته يې زيات کار او زيار ته اړتيا شته. دا کار او زيار يوازې د ښځو او مېرمنو دنده نه ده، بايد نارينه تر ښځو زيات په دې لاره کې مخکښ رول ولوبوي چې په دې توګه په پای کې يوه هوسا، نېکمرغه، خوشحاله او له هره اړخه يوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډيز:

ښځې په ټولنې کې له نارينه سره يو شان انساني حقونه لري. ښځې د ټولنې نيمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو ښځې به يې وزرونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ الوتونکی له وزرونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له ښځو پرته ټولنه به یو ګوزڼ وهلي بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوښۍ او خوشحالۍ پوهېږي. په ټولنې کې د ښځو د دریځ لوړولو لپاره ډېر کار او زیار ته اړتیا ده. دا کار یوازې د ښځو دنده نه ده، نارینه باید تر ښځو زیات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې ته لار پرانیزي.

فعالیتونه

۱ــ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲ــ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳ــ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.

٤ــ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د یووالي او وحدت احساس رامنځته او پیاوړی کولای شي او څنګه ملي ډاډ پیاوړی کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

د "ښځو تعلیم" او "د وطن مینه" له ځان سره ولولئ، پر مفهوم یې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د ښځو تعلیم

ویلای شو که یو نارینه تعلیم وکړي، نو یو کس تعلیم یافته شي او که یوه زنانه تعلیم وکړي، نو یوه کورنۍ تعلیم یافته شي. نبي علیه السلام فرمایي، علم پر هر نارینه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وایي موږ به ښځو نوکري نه کوو چې سبق پرې ووایو، خو دوی په دې نه دي پوهه چې سبق د سترګو بینایي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه څنګه چې اوسپنه نکل شي او د هغې رنګ په پرق بدل شي، دغه شان په تعلیم د ښځې ټولې کمزورۍ په طاقت بدلې شي. تعلیم هغه ډال دی چې د انسانیت تحفظ کوي.

پوهان وایي د مور غېږ لومړۍ مدرسه ده، خو زه وایم چې دا مدرسه نه، بلکې یونیورسیټي (پوهنتون) ده. څنګه چې یونیورسیټي کې ټول علمونه سرته رسي، دغه شان د مور غېږ نه د تمامو علمونو ابتدا کېږي. دغه غېږ چې د علم په رڼا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره څلند وي او چې د جهالت په تیارو کې پټه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره تت وي؟ "رفعت پروین"

رفعت پروین

رفعت پروین د ۱۹٤۹م. کال د سپتمبر په میاشت کې په لره پښتونخوا کې زېږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې یې په ښوونځي او لوړې زده کړې یې په خصوصي توګه له خپل پلار، حافظ محمد ادریس څخه کړې. رفعت پروین د پښتو او اردو ژبې لیکواله ده. لیک یې ډېر ساده دی، ښه معنا او مفهوم یې پکې ځای کړی دی. زیاتې پښتو افسانې یې لیکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن مینه

زمـوږ پـه ویـنـودې تـازه شـې وچ بوستان د وطن
یوځل دې څـار په معشوقې شې عاشقان د وطن

چـې تـرقـې د قـام وطـن د څـان زیـنـت وګڼو
خـوب د غفلت نه دې بـیـدارې شې زنـان د وطن

نـسـلـونـه واړه آینده بـه مـحـبـان وې د قـام
کـه پـه بـیـدارو پـیـو لـوی شـې فـرزنـدان د وطن

خویندو د خدای لپاره پاڅئ دادی وخت د همت
وګـــورئ څـومـره دې قـومـونـه مـحـبـان د وطـن

څای د تعلیم دی ستا جولۍ ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شې سخندان د وطـــن

که په زېور د قومې عشق موږه سینګار جوړ که خپل
دا مـې یقین دی نـور بـه ونـشـې نقصان د وطن

د قــوم وطـن عـزت زمـــوږه د عـزت معـیـار دی
د سـر پـه بیه عـزت اخلـې شـاه زلـمـیـان د وطن

د غـافـل قـوم نـوم و نـښـان پـه دنـیـا نـه دی پاتې
تـاریـخ بـه هیر نـه کـړې هیچیرې بـهـادران د وطن

ددې دنـیـا پـه مخ هغه خلک ژونـدې دې پاتې
چې په کوښښ د چا ژونـدون شې جـاودان د وطن

اخـر تـرڅـو بـه بـې خبر د قـام لـه حـال یـو داسې
راځـــئ چـې وکـــړو لـږ د نــورو نـه پـرسـان د وطن

پــه کـومـه لار دې رسـیـدلـې قـافـلـې د وطـن
چـې مـوږ هـم بوځو پـه هغه لار کـــاروان د وطن

که د قـران پـاک پـه تعلیم مو کـړې سینې روښانه
وریـځـې د جهل بـه شـې لـرې لـه اسـمـان د وطن

سیده بشرى بیګم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمنه

ښه خويونه زيات دي. هر يو يې پر خپل ځای په ټولنه کې د انسان پر درېځ او شخصيت اغېز لري. ښه خويونه سړی درنوي او سپک خويونه سړی سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو هغو څخه يې ژغورلي يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصيت ته زيان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حيثيت، وقار او باور راټيټوي. انسان د ټولنيز مخلوق په توګه اړ دی په خپل ځان کې داسې نيک خويونه پيدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د يو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوی وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دين دی او حضرت محمد ﷺ د نيکو اخلاقو د تعميم او بشپړتيا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ـ په ټولنې کې د يوه رښتيني شخص درېځ څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې يوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه يو ښکلی او ښايسته ځوان چې دوو نورو ظاهراً ښايسته ځوانانو له لاسونو نيولی و، خليفه ته راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وويل: "ځوان خوشې کړئ او ووايئ چې څه کيسه ده؟"

ځوانانو وويل: "موږ دوه ورونه يو. يو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نېکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولوصفتونو مشهور و. يوه ورځ د تفريح لپاره خپل يو باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدایﷻ حکم جاري کړې."

عمرؓ هغه ځوان ته په ترېو تندي وکتل او پوښتنه يې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد. د عمرؓ ستاينه او درناوی يې وکړ. ويې ويل: "په خدای قسم چې رښتيا يې وويل خو زه هم خپله کيسه درته کوم. بيا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه يو کليوالي عرب يم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. په هغوی کې د ښه نسل يوه ډېره ښايسته جونګۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې برېښېده لکه پاچا چې د رعيت په منځ کې روان وي. جونګۍ د دې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د يوې ونې څانګه پرته وه. جونګۍ هغې څانګې ته خوله واچوله او پرې يې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې يې سترګې سرې اوښتې وې. په لاس کې يې يوه ډېره نيولې وه. د زمري په څېر غړومبېده. بيا يې جونګۍ پر ډېرې کلکه وويشته او مړه يې کړه. کله چې مې وليدل جونګۍ ولوېده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډېره مې شيخ پر سر وويشته چې جونګۍ يې پرې ويشتلې وه. د ډېرې په لګېدو بوډا سړي چيغې کړې او مړ شو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه يې ونيولم او تاته يې راوستم."

عمرؓ وويل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او بايد قصاص شې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان ووېل: "زه پر هغه شي خوښ يم چې اسلامي شريعت ټاکلی وي، خو زه يو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړينې د مخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده يې زما پر اوږو ايښې ده. ماته يې ويلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخيستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هيچا ته د هغې پته نه ده څرګنده. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضايع شي او د هغې د زيان پړه به ستا پرغاړه وي. د آخرت پر ورځ چې پاک خدایﷻ د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نو زه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر يې څو شېبې ځوړند ونيو. بيا يې ځوان ته مخ واړاوه او ويې ويل: "ځوانه څوک دې ضامن کېږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې يې ابوذر ته ګوته ونيوه او ويې ويل: "دا سړی زما ضامن دی." عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "يا ابوذره! د دې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه له لږ ځنډ وروسته ووېل: "هو، تر درېو ورځو پورې يې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نژدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ويې ويل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی چې تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه ووېل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسېږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه ووېل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډېږي، د شريعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرينو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرينو يو تر بله په خبرو پيل وکړ او له ځوانانو څخه يې د ديت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل يې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تيګا او په تندي يې خولې روانې وې، په فصيحه ژبه يې پر عمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته يې عمر رضي الله عنه ته وويل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځايګی مې ورته وښوده. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلک د ځوان له رښتينولۍ، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هيښ پاتې شول. ځينو حاضرينو وويل: "ځومره ښه کار او ځومره ښه ژمنه!" ځوان وويل: "آيا نه پوهېږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوک ونه وايي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم ای عمره، دا هلک مې نه پېژانده چې څوک او د کوم ځای دی. تردې د مخه مې ليدلی هم نه و، خو کله چې يې په حاضرينو کې يوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه برېښېده، رد يې کړم. مېړانې مې اجازه رانه کړه نهيلی يې کړم چې څوک ونه وايي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وويل: "موږ د الله د رضا لپاره د خپل پلار وينه دې ځوان ته وبښله چې څوک ونه وايي احسان په چاکې نشته." بيا عمر رضي الله عنه هغو ځوانانو ته مخ واړاوه او ويې ويل: "د پلار خونبها له بيت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وويل: "موږ د الله جل جلاله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وينه وبښله او له هغه تېر شوو. د دنيا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډيز:

ښه اوښک اخلاق د انسان ګاڼه ده. په انسان کې داسې يو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر يې بولي. صداقت، رښتينولي، پر وعده وفا، دروغ نه ويل، مېړانه، پت ساتل، له خيانت ځان ليرې ساتل، نېکه اوخوږه وينا او په سلګونه داسې نور هغه صفتونه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له انسانه انسان جوړوي. دروغ ویل په ټولنې کې د انسان وقار راټیټوي. که یو ځل ځوک په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر رښتیاوو هم ځوک باور نه کوي. یو شمېر اخلاق فردي دي، زیان او ګټه یې یوازې یو فرد ته رسیږي؛ خو یو شمېر نور بیا ټولنیز اړخ لري؛ د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګڼل کېږي. وګورئ، په پورته کیسه کې پر ژمنې د یو ځوان وفا څومره ښیګڼې رامنځ ته کړې، هم یې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړي هغې یې اوږې خالي شوی وای او پرې عمل نه وای شوی، نو د مېړانې او احسان په څېر ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رساوه.

فعالیتونه

۱ـ د پورته کیسې پیغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې یوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغو دریو دلیلونو وفا، مېړانې او احسان څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کیسه ووایي. بیا دې د هغې روزنیز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.

٤ـ په یوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه څو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصیت ته څومره ارزښت لري؟ د کومو کارونو په اړه ژمنه کولای شو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې نورو ته واوروئ.

زده کوونکي دې داکیسه ولولي اوپند دې ترې واخلي:

"وایي په یوې لویې، بې سره او سامانه دښتې کې یو سری د اس پر سپرلۍ تېرېده. څه ګوري چې له ودانۍ او کلو بانډو لېرې د بې اوبو او سوځوونکې دښتې په منځ کې یو ړوند ځوان په لاره روان دی. د آس والا پرې زړه سوځي او آس ورته دروي. له ځان سره یې پر اس سپروي او درومي. په یو ځای کې ړوند ځوان له اس والا څخه غواړي چې یوازې دی پر آس پاتې شي، ځکه د هغه پر وینا کله پر آس سپور شوی نه و او ستړی شوی و. زړه سواند سړی یې هم ورسره مني او له آس څخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم ړوند ځوان اس پر متروکه وهي او په چټکۍ ځغلي. اس والا پرې غږ کوي او ورته وایي: ((ځوانه، پام کوه داکیسه په ودانۍ او ښار کې چاته ونه کړې، که نه نو بیا به څوک له چا سره ښېګڼه او زړه سوی نه کوي!))

په دښتې کې ولې د اس څښتن هغه ځوان ته وویل چې د اس د تښتولو کیسه چاته ونه کړي؟ زده کوونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سینا وایي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاګرد واوسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو لیکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب ښکاره کوي؛ کله پوښتنه کوي او یا هم کله کومه خبره په ډېر ټینګار سره کوي. دا مسایل د لیکنښو سمې کارونې ته ګوته نیسي. د لیکدود د سموالي لپاره دغو نښو ته پام لازمي او ضروري دی . لیکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او د کلمو د سمې معنا په پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسې رواني ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دې لوست وروسته د لیکنښو په ارزښت او کارونې وپوهیږئ.

د لیکنښو په اړه څه پوهیږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لاندې دوه ليکنې وګورئ:
غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپين زر شرکت کې کار کړې دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه يم چې همداسې به وي.

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپين زر شرکت کې مې کار کړې دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نوډاډه يم چې همداسې به وي.

ليکنښې په لاندې ډول دي.
۱ـ ټکی: Period (.): ټکی د يوې بشپړې بياني جملې په پای کې راوړل کېږي. د ټکي او د هغه د مخکينۍ کلمې تر منځ واټن نشته او بايد ورسره جوخت کېښودل شي. له ټکي وروسته د يوه توري ځای سپين پرېښودل کېږي او بيا بله جمله پيلېږي.
لکه: دکلتور اصطلاح پخوانی لرغونې ريښه لري. د دې کلمې ريښه د لاتينې ژبې دکلتورا کلمې ته رسيږي.
په انټرنيټ کې ورته "ټکی" يا "Dot" وايي.
همدارنګه ټکی په مخففو تورو پسې هم ليکل کېږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسي)
تر سرليک، بغلي (ځنګيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او داسې ورته نورو ځايونو کې ټکی مه کاروئ.
د پوښتنې له نښې او ندايې وروسته ټکی مه ږدئ.
که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکی په لينده کيو کې دننه کېږدئ. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)
د نېټې په ليکلو کې هم کارول کېږي، لکه: ۲۹. ۱۲. ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ چپه پېښ ، ترونی یا کامه، Comma (،): دا نښه په یوې بشپړې جملې کې د یو لنډ ځنډ لپاره کارول کېږي.
همدارنګه، د نیمګړو خبرو او د کوچنیو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راځي.
لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.
د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راځي.
لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.
په یوې مرکبې جملې کې د معترضه جملو د بېلولو لپاره کارول کېږي.
لکه: زلمي د احمد موټر چې په نهه سوه زره افغانۍ یې پېرودلی و، ټکر کړ.
په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.
لکه: کاغذ، قلم، مشوانۍ او رنګ راواخله او راځه.
د پوښتنې په ځواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راځي.
یادونه: په پام کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینۍ کلمې سره جوخته راځي او واټن ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مګر څخه د مخه کارول کېږي، خو هېڅکله دې له "او" څخه د مخه نه راوړل کېږي.
۳_ ټکی او کامه یا ځنډنی Simicolon(؛): دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمې کولن هم وایي. دا نښه د زیاتې وقفې لپاره په کاریږي، مګر د کلمو تر منځ نه راځي، بلکې د هغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي. لکه: له هغه علم څخه چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهي غوره ده. همدارنګه د دلیل او علت د بیانولو له لومړنیو کلمو څخه د مخه هم دغه نښه لیکل کېږي، لکه: مور د خپلو ښوونکو درناوی کوو؛ ځکه هغوی مور ته پوهنه رازده کوي.
پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وېشل کېږي.
کله چې د ځینو لفظونو تر منځ ویر ګل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفې لپاره ځنډ نښه راځي، لکه: ننګرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختیځ زون پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علمي او څېړنيزو ليکنو کې چې کله د يو مطلب په هکله څو ماخذونه ذکر کېږي، د هر يو د بيلولو لپاره هم څنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱مه گڼه؛ هيله مجله ۸ مه گڼه؛ الينگار مجله ٤مه گڼه؛ زما د خوښې مطلبونه لري.

٤ـ څرگندنی ، شارحه يا د بيان علامه Colen (:): دا نښه د يوې کلمې د سپړنې او د بيان نښه ده؛ يعنې د هغې کلمې يا جملې په پای کې ليکل کېږي چې وروسته ورپسې بيان او شرحه راځي، لکه: د ژوندانه او کاميابی ستنې دا دي: پوهه ، روغتيا او زيار.

د يو شي د اجزاوو د ښودلو لپاره راځي، لکه: ليک نښې دا دي: ټکی، څنډ نښه، لينده کی او نور.

د يوه شي د څرگندولو او تفصيل پر مهال: روژه يو شمېر گټې لري: د الله ﷻ د رضا د حاصلولو ذريعه ده؛ د گناهونو د ښنلو لامل او د جسماني روغتيا لپاره گټوره ده.

٥ـ د پوښتنې نښه، د استفهام علامه يا سواليه، Question Mark (؟): دا نښه د پوښتنې په وخت کې راوړل کېږي او د هر ډول سواليه جملو په پای کې راځي، لکه: ستاسو د ښوونځي نوم څه دی؟

د پښتو ښوونکی څه نوميږي؟

٦ـ بلن نښه، غږ نښه يا ندايه، Exclamation Mark (!): دا نښه د غږ او ندا په وخت کې کاريږي، لکه: ای هلکه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداری او تنبيه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راځي. لکه: ورونړو! د وطن ناموس وساتئ.

دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي؛ خو د زيات تعجب، استهزاء او زياتې خبرداری په وخت کې دوه ځله، بلکې درې ځله هم ليکل کېږي. لکه،

غلبېل کوزې ته وايي چې سورې!!

آفرين ستا په دې غيرت او مېړانه!!!

په ليکونو، مکتوبونو او غوښتنليکونو کې دې له لقب څخه وروسته نه راځي، بلکې پر ځای يې "کامه" ليکل کېږي، لکه:

زما گرانه وروره،

ښاغلی مدير صاحب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مه ليکئ:

ګرانه وروره!

ښاغلی مدير صاحب!

۷ـ دش، بيان نښه يا ښېلنی (Dash) (ـ) : دا نښه د يوې جملې د ښېلونې لپاره ليکل کېږي، په تېره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي. سوال او ځواب سره ښېلوي، لکه

ـ څنګه راغلې؟

ـ ستا د ليدو لپاره.

ـ ما نه غوښتل چې په دې وخت کې تا وګورم.

دا نښه د دوو کلمو د ښېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راځي چې د هرې کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصد وي، لکه: صرف ـ نحو ـ بديع ـ بيان ـ معاني ـ عروض ـ وزن ـ قافيه ټول ژبني علمونه دي.

۸ـ وړه کرښه، يا هايفن (ـ): وړه کرښه (Hyphen) د دش د اوږ دوالي په نيمايي ده. دا نښه هغه وخت کارول کېږي چې يوه لويه يا مرکبه کلمه د پاڼې د يوې ليکې (کرښې) په وروستی برخه کې راشي، نيمه کلمه ځای شي او د پاتې نورې لپاره ځای نه وي، نو له نيمې کلمې وروسته د کرښې په پای کې دغه نښه راځي او د کلمې پاتې برخه د بلې کرښې په سر کې ليکل کېږي. تر شمېرو وروسته هم ليکل کېږي، لکه: ۱- ۲- ۳

۹ـ ولاړه کرښه، سلش يا بار (/): دغې نښې ته ښېلوونکې يا مميزه هم وايي. په انګرېزی کې (Slash) ورته وايي. دا نښه پر دفترې ليکنو سربېره د هجري لمريز، سپوږميز او ميلادي کلونو د ښېلولو لپاره کارول کېږي.

ـ د (يا) پر ځای ايښودل کېږي، لکه: استنباط / استخراج ؛ هلك / نجلی.

ـ د ورځې مياشتې او کال د نېټو د آسانه ښودلو لپاره هم استعمالېږي، لکه: دا ګرامر په ۱۳۸۸/۸/۲۸ ليکل شوی.

۱۰ـ ليندۍ ( ) (Parentheses) : ليندۍ يا قوسين د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په عبارت او کلام کې مقصد نه وي، لکه: شاه شجاع (د تیمورشاه زوی) د پلار په ځېرعلم پالونکی نه و.

د ځانګړو نومونو، د پاملرنې وړ شیانو او په منځ کې د راوېډلو جملو د ښودلو لپاره لیکل کېږي، لکه: (سمسور) په اتم ټولګي کې دی، خو (میرویس) او (روښان) په لومړي ټولګي کې دي او (نسیم) لا تر اوسه کوچنی دی.

همدا راز په ژباړه کې د څرګندتیا لپاره په متن پورې نا اړونده برخه په قوسینو کې لیکل کېږي.

۱۱ـ غبرګې لېندی، نقل قول (" ") (Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وینا په مستقیم ډول ایښودل کېږي، لکه، حدیث شریف دی: "عمل په نیت اړه لري."

د بل چا نظریه یا د یوه کتاب عبارت او د زیاتې توجه وړ اشنا کلمه راوړل کېږي، لکه: په دې ورځو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېږي. کله نا کله ځینې اصطلاحګانې هم د غبرګو لېندیو په منځ کې لیکي چې له عام عبارت څخه بېلې شي.

۱۲ـ قوسین [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونویه دننه کې د هغو وضاحتي جملو او تعلیقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېږي او لېږ دوونکی یې له خپل لوري لیکي چې د اقتباس شوي کلام او د لېږ دوونکي د وضاحتي الفاظو ترمنځ توپیر وشي، لکه: "په دې یادښت کې د جنرال جیکسن له زحمته [د جګړې په لومړۍ ورځ د چانسلرس ویل په جبهه کې] یادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي څخه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپیوټر په کمپوز کې د قرآن کریم د آیتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳ـ درې ټکي یا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې یو لیکوال د یو نامه یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو پر ځای یې درې ټکي ږدي او ورځنې تېرېږي، لکه: "د ... رئیس ډېر ظالم سړی دی، له هر چانه رشوت اخلي." که دا لیکنه د جملې په پای کې وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو درېټکي خوا په خوا او څلورم ټکی (د جملې د پای ټکی) د يو توري په واټن وړاندې ليکل کېږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا ليکوال د يادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملګری او... .

۱۴ ـ درې ستوري (***): دا نښې د يوې رسالې يا يوې مقالې د يوې برخې د سرته رسېدو او د بلې برخې د پيل کېدو په منځ کې راوړل کېږي. همدارنګه د يوې کيسې له يوې برخې يا صحنې نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلوالي لپاره هم کارول کېږي.

۱۵ـ تر جملې لاندې کرښه: (Underline): که چيرې يونوم يا جمله په ځانګړې ډول د پاملرنې وړ وي، نو لاندې ترې يوه اوږده کرښه راکښل کېږي، لکه: ښاغلو! دلته دريدل منع دي.

۲۰ـ "اټ" نښه (@): دا نښه په انګليسي ليکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته يې د انټرنېټي ويب پاڼو، مؤسسواو اشخاصو د پتو د ښودلو او ليکلو لپاره په پښتوکې ځای نيولی او په پښتوليکنه کې راځي، لکه: curriculum@moe.gov.af او نور.

يادونه: بايد په ياد مو وي چې ټولې ليک نښې له (نښو) سره جوخت اونښلولې راځي او هېڅ راز فاصله يې بايد تر منځ نه وي. که نه، ليکل نيمګړي بلل کېږي.

د متن لنډيز:
ليکنښې د يو چا ښو او لاسونو ته پاتې کېږي. د لاس يا ښو نه لرل او يا د هغوی نيمګړتيا د انسان پر فزيکي حالت مستقيم اغېز لري. ليکنښې هم همداسې درواخلئ. که يوه ليکنه ليکنښې ونه لري يا يو ليکوال د نښو په کارولو پوه نشي، ليکنه يې څرګند پيغام نشي لېږدولای. پورته مو ولېدل چې د ليک نښو کارونه څومره ارزښت لري او د هغوی ناسمه کارونه يوه موضوع څومره اړولای شي.
له دې امله په يوې ليکنې کې ليکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه يې د ليک لوستل او پر مفهوم يې پوهېدل اسانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ټول زده کوونکي دې پورته متن په غور وګوري، د لیک نښو ښلا ښېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوی د کارونې ځایونه دې زده کړي.

۲ ـ هر یو زده کوونکی دې په ټولګي کې داسې یوه موضوع ولیکي چې پورته ټولې لیکنښې پکې کارول شوې وي. بیا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله لیکنه او د لیکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.

۳ ـ له لیک نښو پرته نور کوم نحوي بدلونونه د یوې جملې مطلب بدلولای شي؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د یو بل په مرسته هغه پیدا او په توره تخته دې ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې پرې خبرې وکړي.

٤ـ معترضه جمله څه ته وایي او څنګه په جمله کې پېژندل کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې یې له بېلګو سره یوځای د ټولګي په وړاندې ولولي.

٥ـ په کومو وختونو کې له ندایي سره د پوښتنې نښه کارول کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره یوځای د ټولګي په وړاندې بیان کړي. نور زده کوونکي دې ښه ورته ځیر شي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د ښوونې او روزنې د ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او لیکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونیسي. یاده دې وي چې هره لیکنښه په وروستي توري پسې له واټن پرته لیکل کېږي. ورپسې لیکنه د یو توري له سپینې فاصلې وروسته پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم

د افغانستان د ادبي تاریخ په غېږه کې زیات شمېر لیکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوی هر یو په خپلو لیکنو او خبرنو کې د خپل مهال حالات او شرایط انځور کړي او تر موږ یې رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوی د لیکنو لوستل او د هغه مهال له شرایطو څخه د ځان خبرول له ګټې خالي نه دي.موږ په تېرو لوستونو کې یو شمېر پښتنانه پوهان، لیکوال او شاعران پېژندلي او د هغوی د لیکنو او د فکر له لارو سره آشنا شوي یو. دلته د پښتو یو وتلی او نومیالی متفکر، لیکوال او شاعر درپېژنو. هغه قیام الدین خادم دی.

آیا تاسو تر اوسه د خادم صاحب کوم شعر یا لیکنه لوستې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیام الدین خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ میلادي) کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې زیږیدلی دی. پلار یې ملاحسام الدین او نیکه یې ملا علي ګل هم د خپل وخت دیني عالمان وو. اروابناد خادم د مورني نسب لړۍ په فقیرصاحب مشهورعبدالرحمن سیلاني ته رسیږي. عبدالرحمن سیلاني د خپل وخت ستر دیني عالم تیر شوی دی او د مراد علي (رح) پلار و. اروابناد خادم لومړنۍ زده کړې په خپل کور کې له خپلو والدینو څخه ترسره کړې دي. خادم صاحب د اسلامي علوموګڼ شمیر کتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حدیث، تفسیر او د نورو دودیزو علومو زده کړې ترلاسه کړې وې. هغه د دیني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هیواد کې دننه او له هیواد نه دباندې سفرونه کړي وو.

قیام الدین خادم په بېلابېلو دولتي دندو ګومارل شوی او د هیواد په بېلابېلو ولایتونو کې یې دندې ترسره کړي دي. نوموړي خپله لومړنۍ دنده د ښوونکي په توګه پیل کړه، بیا د کندهار د پښتو ادبي انجمن او د زیري، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هیواد او اصلاح د ورځپاڼو د مسوول مدیر په توګه خپلې چارې پرمخ بیولي دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډیر په زړه پورې کتابونه لیکلي او زیات شمیر ځانګړي اثار یې چاپ شوي دي چې یو شمیر یې دا دي:

د کوچنیانو اخلاقي پالنه، روهي ګلونه، د مرغلرو امیل، نوی ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بایزید روښان، خیالي دنیا، د شریف سرګذشت، نبوغ او عبقریت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو ننني لیکوال، د پښتنو د تاریخ یوه سرپاڼه، د خوشحال او د رحمان موازنه، ځاروان، د څلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ٦ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، پارتیان ځوک وو، په تذکرة الاولیا تبصره، کوشانیان څوک وو، د بابا نصیحت، د پښتو پتې، د پښتو نثر، تاریخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنلیزم او انټرنشنلیزم، افغاني حکومت، معیاري پښتو، بلکا، د پښتنو سټه او ځانګې، نصوص الحکم، د مور مینه، لرغوني پښتانه قومونه، ټولنپال افغان مانوفیسټ (د مولانا قیام الدین خادم سیاسي افکار) لیکلي او چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نومورې ګڼ شمېر نور آثار لا تر اوسه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژبو هم بلد و. د همدغو ژبو په مرسته هغه د یوه کنجکاو او پلټونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډېرو شیانو په راز یې ځان پوه کړی و. کېدای شي د هغه د بریالیتوبونو له رازونو څخه یو هم همدا ویولو.

د هېواد په سیاسي ډګر کې قیام الدین خادم فعاله ونډه درلوده. ارواښاد خادم د حقیقت له څرګندولو سره مینه لرله. تل یې هر څه بربنډ ویل. خادم په زیات شمیر ادبي او علمي غونډو کې برخه اخیستې ده او کله، کله د دولت اړونده ارګانونو له خوا په ستاینلیکونو او ډالیو سره نازول شوی او ستاینه یې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفي اند او علمي شخصیت څښتن و. هغه په رښتیا له خپل ولس سره مینه درلوده او د هغه خدمت یې په ډېره خوښۍ سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختیو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لاربنوونه کوله. استاد خادم د معاصرو ادبیاتو له هغو پنځو ستورو څخه و چې پښتو ادب او کلتور یې ځلولی او د یوه داسې ویښ زلمي په احساس یې د پښتو ادب چوپړ کړی چې د نن زلمیان یې درناوی کوي.

د ارواښاد خادم د "شه بیدار پښتونه" په نامه لومړنی شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوی دی. په نثر کې د استاد خادم تر ټولو خواږه او خوندور اثرونه د "نوي ژوند" او "خیالي دنیا" په نامه دي. دا دواړه ادبي شهکارونه ګڼل کېږي. د استاد خادم په لیکنو کې د پښتو او پښتونولۍ مینه ډېره پیاوړې ده. په دې برخه کې د یوې پخې عقیدې خاوند دی. سربېره پر دې استاد خادم لیکنې ادبي، انتقادي، ټولنیز، سیاسي او روزنیز رنګ لري. خادم په خپلو لیکنواو شعرونو کې د ظالم له مخ څخه پرده پورته کړې او رسوا کړی یې دی. هغه ولس یووالي اواتفاق ته رابللی دی، نامنلي زاړه دودونه یې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې یې د زړورتیا او ازادۍ احساس پیاوړی کړی. استاد خادم د خپلو لیکنو له لارې د ټولنې هره تیاره رڼا کړې او ولس ته یې څرګند پیغام ورکړی دی.

د افغانستان دا لوی مفکر، ژورنالست، ادیب، لیکوال، د فلسفي افکارو خاوند، د ټولنې طبیب، سیاستپوه او ټولنیز شخصیت د ۱۳۵۸ هـ. ش. کال د وږي د میاشتې په ۵مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېټه د ٧٤ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې او د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په خپله پلرنۍ هديره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي څوک د ملک او د ملت
وطـن يـې پـس لـه مرګـه پـه مدفـن فخـر کوي

قيام الدين خادم په "اوسني ليکوال" کې خپل ژونډليک خپور کړی دی، هغه په يوه برخه کې د "زما پر حيات انتقادات" تر سرليک لاندې يو لړ مطالب ليکلي چې موږ يې د هغه د نثر د بېلګې په توګه راخلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عيب؟ استادان به هم زما پوښتنو ته اريان وو.

زه پخپله هم په دې قانع يم چې بحث مې خوښ دی، مګر په اساسي او اصولي خبرو، نه مطلق بحث... . وايي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وايي ادبي شجاعت لري. په ورکوټوالي کې راته خلکو ويل چې کلانکار دی، ولې په آزادۍ خو زه په خپله هم قايل يم او دا ځکه چې دا طبيعي بار زما په ورمېږ نشته. هو، په دې يوه ګناه زه پخپله هم قانع يم چې هغه د حقيقت مينه بايد وبولم. په ژوندانه کې هېڅوک له انتقاده نه دی خلاص. هغه انتقادونه چې په ما يې خلک کوي دادي:

وايي نه منونکی سړی دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هر وخت کاوه. مګر زما جواب داو چې که زه منونکی وای، خوزه به هم د نورو خلکو غونډې وای.

په ورکوټوالي به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ويل: خلک داسې کوي اوته داسې. مابه ويل چې: خلک راته مه يادوه خلک خو هر څه کوي. وايي ډېر بحث کوي اونه قانع کېږي ... دا خبره نشم فيصله کولای. خلک په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتومراعات کوي، مګر زه په حقيقت او واقعيت پښې نشم ايښودای. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې چې د شاعر مسلک يې نوم دی، ښه تصوير کړی دی. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د ځان سره وايم: ډېرې خولې ډېرې خبرې."

لکه پورته چې ورته اشاره وشوه، ارواښاد قيام الدين خادم د "شاعر مسلک" تر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يو شعر ليکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته څرګندې اشارې کړې او له هېواد، ژبې او ولس سره مينه يې پکې غبرګه کړې ده. نوموړی شعر په دې ډول دی:

د شاعر مسلك

صحيـح لاره بـــه ښــايم؛ کـه وم وم که نـه وم نه وم
رښـتيا رښـتيا بـه وايـم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نه وم
د حـــق د پـيـــروی نه مې بل څـه په زړه کـې نشـته
چـې څه يـمـه همـدا يم؛ کـه وم وم که نـه وم نه وم
آزاد يـم زېږېدلـی بنـده ګـي کولـی نشـم
بنـده د خپـل مـولا يـم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
په بلو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
کـه غـټ يمـه خـو دا يم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نه وم
چې څـوك غـواړي څه سپـکـه مې د قام له څه جهته
دښـمن د هغـه ځـا يـم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
خدمـت د خپلې ژبـې، قام، وطـن زمـا مسـلك دی
پـه دې مينـه بـه پـايـم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نه وم
کـرم ښـکلي تخمونـه چـې ګلـزار شـي پښـتنو تـه
پـــه دغـــه تمنـا يـم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
پـه ماتـه کښـتی ناسـت يـم توپانونـه دي پـه مخ کې
پـــه دې لاره يـې بيايـم؛ کـه وم وم کـه نـه وم نه وم
د نـاز پـه خوب ويـدې غونچې بـه ورو ورو ويښـومه
خـــادم بـــاد سـبـا يـم؛ کـــه وم وم که نـه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

قیام الدین خادم د ننګرهار په کامه کې نړۍ ته سترګې پرانیستې دي. لومړنۍ زده کړې یې په خپل کاله کې له خپل پلار او نورې زده کړې یې د هېواد دننه او بهر سرته رسولي دي. خادم په بېلابېلو لوړو دولتي څوکیو کې کار کړی او د ډېرو ادبي، ټولنیزو او سیاسي لیکنو لیکوال و. هغه یو افغان سیاستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي استاد، ژورنالیست، پیاوړی لیکوال، ویښ شاعر، ادیب او د فلسفي اندونو یو پوه عالم و. نوموړی په پښتو ادب کې یو ځانګړی ځای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژبې او ادب له پنځو ځلاندو ستورو څخه یو ستوری ګڼل کېږي. هغه د پښتو ژبې او ادب په باب په زرهٔ پورې منظوم او منثور آثار لیکلي. د ادبي هلو ځلو تر څنګ نوموړي په سیاست کې هم ښکاره ونډه درلوده.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې داسې یوه غونډه تمثیل کړي چې د قیام الدین خادم د ژوند، زده کړې، لیکنو، دندو او د هغه د لیکنو نثري او شعري بېلګې وړاندې کړي. یو تن دې د غونډې ویاند (انانسر) وي. یو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته یادو شوو موضوع ګانو په اړه لنډې خبرې وکړي او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې یو تن زده کوونکی د غونډې بهیر وارزوي. د هغې ښه ټکي او نیمګړتیاوې دې په ګوته کړي. د دې غونډې د تنظیم لپاره دې د مخه لس دقیقې چمتووالی ونیول شي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د قیام الدین خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواږه اومنلي غږ واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې سوچ وکړي د یوه لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو څخه څنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت څرګندولای شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې څو تنه په وار د ټولګي په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او د ژبې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت وڅیړي. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو څخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت څرګند کړي. په پای کې دې د ډلې استازي راغونډ شوي موضوعات نورو ته واوروي او آزادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په خپلو سیمو کې د یو یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوی د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده کوونکي په خپله خوښه په دې فعالیت کې برخه واخلي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د "شاعر مسلک" تحلیل او وڅیړي. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروي.

> د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر څخه پېژندلای شو.
>
> ((مایکل انژ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې نثري ببلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

خوندور خوب

مازيګر لمر په غرغره دی. د انګړ په منځ کې، د ګلانو د کياريو په غاړه، وړوکی ماشوم په لوبو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له يوه ځايه يې بل ته وړي او هلته يې غونډوي.

مور د کاله په کار اخته ده. په ډېره بېړه لګيا ده، کالي کونډې سنبالوي؛ ځکه چې ماښام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې يې چې پام شي نو غږ کړي چې: "زړګيه! څه کوې راځه ناوخته دی، هله ځار دې شم!" ماشوم په خپله نيمکۍ او خوږه ژبه وايي: "ډوډو پکه کم." مور: "څه کوې؟!"

ماشوم: "ډوډو پکه کم" يعنې "ډوډۍ پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوبو. وړې وړې مرغۍ چې په کياريو کې يې ټوپونه وهل خوشحاله او جلتې جلتې ګرځېدې. يوه يوه والوته او ټولې خپلو بچيو او ځالو ته لاړې. وخت تېرېږي، نمر ولوېد، له ښکې تياره راپورته او د ځمکې په مخ راخوره شوه. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې ځای پر ځای ستورې راښکاره شول.

مور چې د کار له بېړې نه خلاصه شوه له ځانه سره يې وويل: "آه! ماښام دی، تېر غونې شوه، بچی مې هلته لوبې کوي، آه زما هېر شوی دی!"

ورغله څه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړې وړې او پلنې پلنې ډوېکنۍ جوړې کړې دي. خړ پړ پروت دی چې ستړی شوی دی، په خاورو کې يې سر ايښی دی او د خوب د قاصدانو لاس ته يې ځان سپارلی دی. د ماښام په خړه تياره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه يې د يو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړې ده.

"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. موږ په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوو. په دغه لوبو اخته او سوچه د مرګ درونډ خوب په موږ خپل چپاو راوړي او بل عالم ته مو بوځي.

مګر آه! څومره خوږې دي دا لوبې او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره وي." (قيام الدين خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ادبي سبکونه

پښتو خورا بډایه ژبه ده. اوږد ادبي تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې يې د شعر مخنیه دویمې هجري پېړۍ ته رسیږي. لومړی موندل شوی شعر یې په ۱۳۹ هجري کې د امیرکروړ دی. په مخکنیو ټولګیو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبیاتو او لیکلي ادبیاتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر څنګ ادبي سبک درپېژنو.

تاسو هرومرو د سبک نوم اورېدلی دی. ستاسو په اند به څه معنا ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د نظم او نثر یو خاص ډول بلل شوی دی. هر شاعر او لیکوال د لیکلو او شعر ویلو ځانګړې لاره لري. هغه ځانګړتیاوې چې په ادبي او هنري اثارو کې د بیان او تخلیق د ډول، بڼې او محتوا له مخې یو اثر له بل څخه بېلوي، سبک نومېږي. سبک خپلې ښکېنې، لارې او طریقې لري. سبک ډېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتو کې په بېلا بېلو معناوو څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورګرۍ، معمارۍ، موسیقۍ، مجسمې جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېږي. په منځنیو پېړیو کې د سبک له مفهوم څخه داسې انګېرل کېدل چې تراژیدي او کمېډي ژانرونه په کومو الفاظو ولیکي. څکه کمېډي ژانرونه به په عامیانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او تراژیدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبي ژبې لیکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا روښانه شوه. په دې دورې کې پر سبک باندې د لیکوال د لیکوالۍ طرز، د فکر لارې او د لغاتو د کارونې معنا پیدا کړه. تر هغه ځایه چې د سبک کلمه د یو ټاکلي لیکوال او هنرمند په اثارو پورې اړه لري او د هغه آثار د خصوصیاتو له مخې یو له بله بېلېږي، دا د سبک لومړۍ معنا بلل کېږي. کله چې له یوې ټاکلي موضوع او مفکورې څخه د لیکوالو یا هنرمندانو یوه ډله دفاع کوي، نو دلته سبک د مکتب معنا پیدا کوي. په دې معنا چې په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د څو لیکوالو د لیکوالۍ ډول، د فکر لارې او نورې ورته ځانګړتیاوې د هغوی له لیکنو څخه رااېستل کېږي. ادبي سبک په یوې محدودې معنا کې د یوه لیکوال او هنرمند په ټولو اثارو کې هغه نښې نښانې دي چې له لارې یې د لیکوال او هنرمند د فکر ډول څرګندیږي. د یوه لیکوال سبکي یووالی له هرڅه د مخه د څو آثارو په هنري او ادبي ژبه کې ترټولو ښه احساس کېدای شي. د یوه لیکوال او هنرمند د لیکوالۍ او هنري آثارو ځانګړتیاوو ته سبک ویل کېږي. که څوک د یوه لیکوال له سبک سره آشنا وي، نو کولای شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور آثار وپېژني. ادبي سبک د یوه لیکوال او هنرمند ټول اثار او د هغوی پراختیا څېړي.

ادبي مکتب یا ادبي جریان په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د یوې ادبي ډلې لیکوالو له خوا د یوې ځانګړې لارې او د یو ځانګړي سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبي جریان په نامه یادیږي. د یادونې وړ ده چې په دغه ټاکلي دوره کې د لیکوالو او شاعرانو له خوا لیکل شوي او ویل شوي اثار یو ځانګړي ادبي مکتب ته منسوبیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادبياتو کې دا لاندې ادبي مکتبونه مشهور دي:

- د روښاني دورې تصوفي او ادبي مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبي مکتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبي مکتب،
- د حميد مومند هندي ادبي مکتب،

۱ـ د روښان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، تولنيز، ديني او نور مطلبونه ځاى شوي دي. دې موضوع ګانو د روښان د تعليم او ښوونې په اثر په پښتو ژبه کې ځان ښکاره کړى دى. تر ده وروسته د ده مريدانو او اولادونو پر دې لارګامونه ايښي دي. اخون درويزه د خپلو ليکنو لامل د ميا روښان ليکنې بللې دي. د روښان لارويانو د ده مسلک چلولى دى. د روښان په ادبي مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کاروان سره ملګري شول. ډېرو خلکو قلم په لاس کې واخيست او ددغه پير غوښتنې يې په ډله ييزه توګه په ښه شان انځور کړې. د بايزيد روښان او د ده د مخالف، اخون درويزه د مخزن الاسلام له ليکنو څخه څرګنديږي چې دغه ليکنې په مسجع نثر ليکل شوې دي. مسجع نثر د عربي او فارسي له لارې پښتو ته رانوتى او په پښتو کې د نوي نثر موسس بايزيد روښان دى. دغه سبک د ديني او مذهبي کتابونو د ليکلو دوديز او ځانګړى سبک و.

د کلاسيکي دورې د لومړۍ برخې له ادبي مکتب څخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبي مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلى، د خوشحال خټک مکتب دى. دا مکتب د ادبي فنونو په ګاڼه سمبال شوى مکتب دى. اشعار يې ډېر خواږه دي. دې مکتب ډېر ليکوال او شاعران وپالل او وروزل. له پخوا څخه زيات پښتو ته حماسي اشعار رانوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنيزو، تصوفي، ديني او ملي مسايلو څخه ډکه شوه. نثر هم پراختيا ومونده او مخ په ساده ګۍ روان شو.

په دې دوره کې د پخواني نظم او نثر نيمګرى سبک پياوړى شو. نثر خوږوالى وموند، له نيم منظوم مسجع نثر څخه خلاص شو او د خبرو اترو بڼه يې ومونده. پښتو شعر د بڼې له مخې هم پراختيا ومونده او نوښتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دې مکتب کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندانه ټول اړخونه رابرسېره شول. په دې وخت کې ډېر آثار ليکل شوي دي او د پښتو ادب نړۍ يې رنګينه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. اوږدې، اوږدې قصيدې په کې ويل شوي چې هره يوه يې ځانته بېل بېل ټولنيز، تبليغي او تاريخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسټ خوشحال خان کېښود او لارويانو يې پيروي وکړه. د مغولو زور زياتی پکې په جوته څرګند شوی دی. د ادبي ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دی. په دې معنا چې د معنا له خوا غښتلی او ادبي او شعري اړخ يې پوخ دی. په تخيل کې دا مکتب ډېر پياوړی دی. ډېر لوړ او شاعرانه تخيلات پکې شته. دا مکتب د پښتو تر درېم ادبي مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلېدلی دی. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر اثار ليکل شوي او ډېر پياوړي کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، صدر خان خټک، سکندر خان، ګوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال خټک، افضل خان، قادر خان، او نور پيدا شول او د يوه مکتب پيروي يې وکړه.

د رحمن بابا ادبي او تصوفي مکتب د خوشحال خټک له ادبي مکتب څخه وروسته پيل شوی او ډېر ادبي او تصوفي شاعران يې روزلي دي، لکه: پيرمحمد کاکړ، محمد يونس خيبری، احمدشاه بابا، شمس الدين کاکړ، نجيب، عبدالعظيم رانيي زی، بېدل اشنغری، مطيع الله، رحمت داوی، حسين او نور. ددوی په اثارو کې د ژوندانه زياتره مسايل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقي، ټولنيز، عشقي او انتقادي درسونه نغښتي دي. د دې مکتب د پيروانو سبک روان دی. د شعرونو مضمونونه يې عموما عشقي، اخلاقي، ديني، ټولنيز او تصوفي اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان څخه وروسته په پښتو ادب کې يو بل لوی شاعر پيدا شو او د نازک خيالۍ يو نوی ادبي مکتب يې جوړ او نور شاعران يې خپلې پيروۍ ته راوبلل. دا شاعر حميد مومند و چې د پښتو ادب ګلبڼ يې رنګين او بډای کړی دی. حميد ډېر په زړه پورې ادبي آثار پرېښي دي او پښتو ادب يې له يوې بلې لارې بشپړ کړی دی. هندي سبک چې د ده په وخت کې پراختيا موندلې وه او لوړو پوړيو ته رسيدلی و، ښه يې و سپړه او بيا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر يې په هندي سبک واړاوه. د هندي سبک ځانګړتياوې يې پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي چې له همدې امله د حمید مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ویلای شو. د نازک خیالی په دې مکتب کې د سوز، ګداز، مینې او محبت کلمې ډېرې دي. د فورم له پلوه په دې مکتب کې د شعرونو زیاتره ډولونه، لکه: غزل، قصـیده، مثنوي، ترکیب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه د مخه چې مو وویل حمید په خپله د هندي سبک پیرو و، خو د دې سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لږ څه ساده او هر څوک پرې پوهېدای شو. د حمید د وینا بله ځانګړتیا د پښتو ژبې د خوږو محاورو په کارولو کې نغښتې ده. له یوې خوا یې د وینا نازک خیالي او لطافت ساتلی او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې کچې ته نژدې و. د دې سبک بله ځانګړتیا داده چې حمید د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلې تشبیه ګانې نه کاروي او ډېرې نوې او ابتکاري تشبیه ګانې یې پیدا کړې دي. علي خان، کامګار خټک، کاظم خان شیدا، محمدي صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندراپریدی، نجیب، بېدل، میرزا حنان کندهاری او نور د دې سبک پیروان دی.

د متن لنډیز:

پښتو بډایه ژبه ده. شعر او ادب یې ډېر لرغونی دی. تر ډېرې کچې یې خپل اصل ساتلی دی. هېواد ته د اسلام دین له راتګ وروسته د عربي او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربي ژبه دیني ژبه وه او فارسي ژبې له هغې څخه زیاتې موضوع ګانې ژباړلې یا لیکلې وې. پښتانه اړ وو د اسلام دین او مذهب ته د درناوی له امله د هغوی تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سیمه کې یو لړ ټولنیزو ناخوالو او سیاسي خوځښتونو یو شمېر پښتانه شخصیتونه دې ته هڅولي وو چې د دین له لارې خپل ټولنیز او سیاسي اهداف مخکې یوسي. بېلا بېل نامتو لیکوالان، شاعران او مشران رامنځ ته شول. هغوی هر یو خپل، خپل پیروان درلودل چې پیروانو به یې د یو واحد شعري قالب په ساتلو خپل مطالب بیانول. په دې توګه په پښتو کې ادبي مکتبونه او ځانګړې سبکونه رامنځ ته شول اوتر ډېره وچلیدل. د روښانیانو، خوشحال خټک، رحمن بابا او عبدالحمید مومند سبکونه یادولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ټولګی دې پر څلورو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبي سبکونو باندې رڼا واچوي. د ډلو استازي دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروي. د یادونې وړ ده چې هر زده کوونکی باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. دا کار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲ ـ ادبي سبک څنګه ځانګړی کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳ ـ په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مکتب مفکوره څه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

٤ـ مسجع نثر لیکنه د کومو لیکوالو له خوا پیل شوه؟ له ساده نثر سره د مسجع نثر توپیر څه شی دی؟ یو تن زده کوونکی دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

٥ـ د حمید سبک څه ځانګړتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

کورنۍ دنده

د خوشحال خان د ادبي سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې ځای کړئ. په بله ورځ یې په ټولګي کې نورو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور ته د چارلي چاپلين ليک

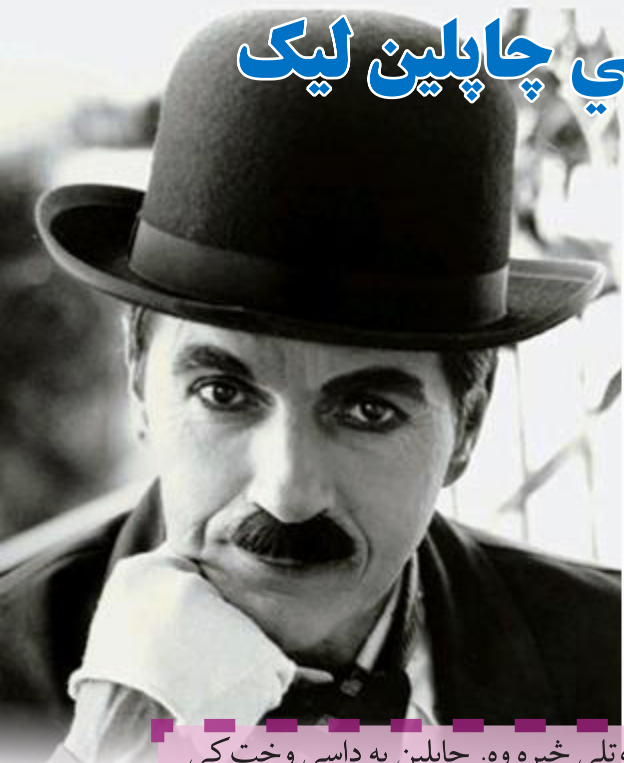

چارلي سپنسر چاپلين د سينما د ډګر يوه وتلې څېره وه. چاپلين په داسې وخت کې له اونا اونيل سره واده وکړ چې د برياليتوب پوړۍ ته رسيدلی و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپريل په ۱٦ په لندن کې زيږېدلی او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سويسزرلنډ کې مړ شوی دی. نوموړي اووه اولادونه درلودل. په دوی کې يوازې جرالډينه وه چې د سينمايي لوبغاړيتوب دنده ورته له پلار څخه په ميراث پاتې وه. څو کاله د سينما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په څېر د شهرت پوړيو ته رسيدلې او په هنري غونډو کې يې نوم يادېده. کله چې جرالديني غوښتل نوې د هنر ډګر ته ننوزي، پلار يې، چارلي ورته يو ليک ولېږه. دا ليک د نړۍ د ښکلو او زړه راکښونکو ليکونو په کتار کې راځي. دا ليک هر لوستونکی او اورېدونکی فکر کولو ته هڅوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته نوموړی لیک په یو څه لنډون راوړو:

"ګرانې لورې، جرالډینې،

دلته شپه ده، د نویل یوه شپه. زموږ په کوچني کور کې ټول خلک ویده شوي دي. ورور دې، خور دې، آن مور دې ویده دي. پرته له دې چې دا ویدې مرغۍ راویښې کړم، ځان مې دې نیمې تیارې کوټې ته چې د مرګ د انتظار کوټې ته ورته ده، راورساوه. زه له تا څخه ډېر لرې یم... خو سترګې مې دې ړندې شي، که به مې یوه شیبه ستا انځور له سترګو اوړي. ستا انځور هلته د مېز پر سر پروت دی، خو ته پخپله په ښکلي پاریس کې د هغه پرتمین تیاتر پر ستېژ. په دې پوهېږم او همداسې ده چې ګوندې د شپې په دې چوپه چوپتیا کې ستا د پښو اوازونه اورم او د ژمي په دې تروږمۍ کې ستا د سترګو برېښنا ګورم.

اورېدلي مې دي د هغه شهزۍ (شهزادګۍ) په رول کې کار کوې چې د تاتار د خان اسیره شوې ده. شهزۍ اوسه او ناڅه! ستوری شه او ځلېږه! خو که د ننداره‌چیانو له خندا ډک شاباسي او د سوغات شوو ګلونو په زړه پورې بوی درته د هوښیارۍ کومه شیبه درکړه، په یو ګوښه ځای کې کښېنه، زما لیک ولوله او د پلار خبرو ته غوږ شه.

زما جرالډینې، زه ستا پلار یم، چارلي چاپلین. کله چې ته کوچنۍ وې، شپې شپې ستا سرته ناست وم او کیسې مې درته کولې؛ په ځنګل کې د یو خوب وړې خوندوره کیسه، په دښته کې د ویښ ښامار کیسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغی، نو په پېغور به مې ورته ویل: څه! زه مې د لور په خوبونو کې ډوب یم.

خوب مې لیده جرالډینې، خوب... . ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې یوه نجلۍ لیدله، په آسمان کې مې یوه پرښته لیدله چې نڅل یې او ننداره‌چیانو ویل: هغه نجلۍ ګورئ! دا د هماغه زاړه سړي لور ده... .

نوم یې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي یم. زه یو زوړ سړی یم. نن ستا وار دی. وناڅه! زه په هغه ټوټې، ټوټې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزیو په وربښمینو جامو کې ناڅې. دا نڅاوې او تر هغو زیات د ننداره‌چیانو د لاسونو پړکا به تا کله اسمانونو ته یوسي. څه! هلته لاړه شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو کوڅو د هغو ډمو ژوند وګوره چې په وچ نس او وچو لینګیو ناڅي.

زه د هغوی په ډلې کې وم. په هغو شپو کې، ستا د ماشومتوب په افسانوي شپو کې چې ته زما په آللو ویده کېدې او زه بیا هم ویښ پاتې کېدم، ستا مخ او خبرې ته مې کتل او د زړه درزهار مې دې شمېره. له ځانه مې پوښتل: چارلي، آیا دا کوچنۍ نجلۍ به تا وپېژني؟

ته ما نه پېژنې، جرالډینې. هغه پخوانۍ شپې، هو... تاته مې کیسې کولې، خو هېڅکله مې تاته خپله کیسه ونه کړه. دا کیسه په اورېدو ارزي ... د هغه وږي انسان کیسه چې د لندن په ډېرو تیټو او سپکو کوڅو کې به یې سندرې ویلې، نڅېده به او خیرات به یې ټولاوه. دا زما کیسه ده.

ما د لوږې مزه څکلې ده. ما د بې کورۍ درد ګاللی او ترهغې زیات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره یې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خیرات یوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه.

له دې ټولو سره سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرګه مخکې په ژوندیو پسې باید څه ونه ویل شي. زما کیسه ستا نه پکارېږي. ستا خبرې به وکړو. ستا په نوم پسې زما نوم راځي، چاپلین. په همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له څلوېښتو کلونو څخه زیات خلک وخندول او هرڅومره چې هغوی وخندل ترهغوی ما پخپله ډېر وژړل!

جرالډینې، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږې، هلته یوازې نڅا او موسیقي نه ده.

د نیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون څخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې هېر کړه چې لاسونه درته پړکوي او ستایي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تا کور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه یې امیدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پیسې نه لري، د پیسو چیک را وباسه او په پټه یې د هغې د مېړه په جیب کې کېږده. ما په پاریس کې خپل د بانک استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لګښتونه په پټو سترګو ومني، خو د نورو لګښتونو اړتیا باید بیان کړې.

کله کله په سرویس یا میترو کې په ښار کې وګرځه. خلکو ته وګوره او لږ ترلږه د ورځې یو ځلې ځانته ووایه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه یوه یم." ګرانې لورې، ته د هغوی له ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه يوه يې، نه له هغو ښځه زياته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړې، زياتره ترې غبرګې پښې هم اخلي.

که کله هغه ځای ته ورسېدې چې يوه شېبه د خپلې نڅا له نندارچيانو ښځه ځان پورته وګڼي، هماغه مهال صحنه پرېږده اوځان ژر پاريس ته ورسوه. ماته هغه ځای ښه معلوم دی. هغه ځای د پېرېو پېرېو د مخه د کوليانو پسرلنۍ ځانګو وه. هلته به د ځان په څېر نڅاګرې وګورې چې له تا ښځه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزليزه" رڼدوونکې شغلې نشته.

د کولي نڅاګرو شغلې يوازې د سپوږمۍ رڼا ده. ښه ورته وګوره ايا هغه تر تا ښې نه ناځي؟ ګرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې يو څوک شته چې تر تا غوره ناځي. تل داسې څوک شته چې تر تا ښکلې وي.

په دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هېڅکله څوک داسې بې ادبه نه و چې کوم بېوزلي ته ناوړه خبره وکړي.

ښايي زه ومرم او ته ژوندۍ واوسې. زما هيله داده چې هېڅکله بې وزله ژوند ونه کړې. له دې ليک سره مل يوسپين چک درلېږم. هرخومره پيسې چې غواړې پکې وېې ليکه او واېې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لګوې، ځانته ووايه چې دويم فرانک زما برخه نه ده. هغه د يو نوموړکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتيا لري.

د پيسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالی ښه پېژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه انديښمن وم چې په يو نري پړي تلل، خو، لورې، دا حقيقت تاته وايم چې د نري پړي په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زيات لوېږي.

ښايي چې کله د نړۍ ډېر ښکلی الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تا ته د سرکس د پړي په څېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي.

په زړو او ګاڼو زړه مه تړه، ځکه د دې نړۍ تر ټولو ستر الماس لمر دی. له نېکه مرغه دا الماس د هرچا پر غاړه ځليږي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که کومه ورځ دې د یوچا د څېرې په لمر زړه بایلود، پاکه او له هغه سره یو زړه اوسه. مور ته مې دې ویلي چې په دې اړه درته لیک ولیکي. هغه مینه ترما ښه پېژني. هغه د یو زړه توب د پېژندنې لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستا کار ډېر ستونزمن دی.

پر ستیژ باندې له نریو وریښمینو جامو څخه پرته بل څه ستا بدن نه پټوي. د هنر لپاره انسان د ستیژ سرته لوڅ لغړ راتلای شي، خو بېرته باید له مخکې څخه هم پاك او سوچه راکښته شي. په دې نړۍ کې داسې هېڅ غوره شی نشته چې یوه نجلی دې د هغه لپاره خپل یو نوک هم چاته ښکاره کړي.

لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتیا ده. زه زوړ سړی یم، ښایي خبرې مې خندنۍ اوسي، خو زما په گومان ستا لوڅ بدن باید د هغه چا برخه وي چې تاته یې لوڅ روح گران دی. بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله د مخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تا نشي زړولای!!!"...

د متن لنډیز:

چارلي چاپلین د نړۍ د سینما تکړه لوبغاړی و. هغه په خپل تمثیل بې شمېره خلك خندولي او ژړولي دي. نوموړي په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې ښې انځور کړي او په ډېره ورتیا یې ننداري ته وړاندې کړي دي.

لور ته د چارلي چاپلین په لیک کې د هغه مفکوره ډېره ښه غبرگه شوې. انساني جوهر یې درك کړی او هغه یې خپلې لور ته پوره څرگند کړی دی. چارلي انساني دریځ ته په ارزښت د هغه په ساتنې ډېر ټینگار کړی دی. لور ته د چارلي چاپلین په لیک کې په حقیقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پیغام نغښتی دی. هغه په ډېر جرات له هغو کړنو پرده پورته کړې چې سرته رسول یې بشر ته په ټولیز ډول د شرم او رسوایی خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې پورته لیک له ځانه سره ولولي. د لیک له متن څخه دې اصلي پیغامونه راوباسي، ودې لیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوونکي کولای شي په موضوع آزادې خبرې اترې وکړي او خپل نظرونه بیان کړي.

۲ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر یو دې په خپل وار پورته لیک په خپله ژبه ووایي. نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونیسي.

۳ـ ټول زده کوونکي دې د پورته لیک د متن له مخې د چارلي چاپلین د شخصیت په اړه فکر وکړي او بیا دې څو تنه هغه د نورو په استازیتوب په وار سره بیان کړي.

٤ـ چارلي چاپلین په سینماکې کمیډي او تراژیدي صحنې لوبولې. زده کوونکي دې فکر وکړي چې کمیډي او تراژیدي څه ته وایي او آیا موخه یې یوازې د خلکو خندول او ژړول دي او که بل څه؟ په دې اړه دې څو تنه زده کوونکي خپل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څلور تنه (کېدای شي تر څلورو زیات وي) د ټولګي په وړاندې په عملي توګه یوه، یوه کمیډي او تراژیدي ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوونکي دې د هغو اصلي پیغام په ګوته او له خپل نظر سره دې وړاندې کړي.

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې د نورو له مرستې پرته یوه لنډه کمیډي یا تراژیدي ټوټه ولیکي. د خپلې ټولنې یا ولس موجود حالت دې پکې تمثیل کړي او په بله ورځ دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توکي (هيرويين)

د زلميتوب دوره په رواني لحاظ ډېره حساسه دوره ده. که يو څوک په دې دوره کې بې لارې شو، نو پايله به يې د ډاډ وړ نه وي. په دې دوره کې ځوانان ډېر زيات تر تقليد او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راځي. که په دې پېر کې هغوی ته پوره پام ونشي، ښايي په غير شعوري توګه په ډېرو بدو لارو روان او تر څو چې ورته د لويانو پام کېږي، کېداى شي خپل ځان او ټولنه له يو لړ ستونزو سره مخامخ کړي. د نشه يي توکو کارونه او پر هغې باندې روږدي کېدل هم زياتره له همدې مهاله پيل کېږي.

- تاسو به په خپل ګاونډ کې په نشې کوم روږدی سړی ليدلی وي، د هغه ژوند درته څنګه معلومېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو د کاروني پر بنسټ په ټولنې کې رنګارنګ اخلاقي او جنايي جرمونه رامنځ ته کېږي. په نشه يي توکو روږدي کېدل نه يوازې د سړي شتمني له منځه وړي، بلکې ټوله کورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامخ کوي. دا توکي زياتره په کورنيو کې د ښځې او مېړه د جلا کېدو او د کورنۍ د ټوټه کيدو لامل کېږي. پر نشه يي توکو او الکولو روږدي کېدل د سړي جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي او سړی په يو بيکاره او لټ موجود بدلوي. هغه نه يوازې دا چې د مسووليت احساس نه کوي، بلکې د خپلې کورنۍ حيثيت هم له ګواښ سره مخامخ کوي. په ټولنه کې د يو شمېر شرايطو د چمتو کېدو له امله انسان د يو شمېر نشه يي توکو په کارولو اخته کېږي چې څرګند جرم ګڼل کېږي. د دې توکو د کاروني مخه بايد ونيول شي. پر نشه يي توکو او الکولو باندې د يوه غړي روږدي کېدل کولای شي په مستقيم ډول د ځوانانو او کوچنيانو په چال چلند اغېز وکړي او له نشه يي توکو سره د هغوی د مينې لامل شي. که د روږدي کيدا لامل يې نشي، خو بيا هم د کورنۍ پر اخلاقي وضعې باندې ناوړه اغېز کوي. روږدې مور يا پلار يوازې د خپلې نشې په سوچ کې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسووليت احساس نه کوي.

هيروين يو ډېر قوي او مرګوني نشه يي توکي دي. د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی زور لري او ډېر ژر پرې سړی روږدی کېږي. له اپينو څخه لاس ته راځي. په ۱۸۷٤ م کال کې يو انګليسي پوه کشف کړ. په ۱۸۹۰م. کال کې يو شمېر جرمني پوهانو پرې نوې څېړنې وکړې او دا توکی يې پر نري رنځ او تنفسي ناروغيو اخته کسانو او همدارنګه پر مورفينو روږدو کسانو ته تجويز کړ. په ۱۹۹۰م. کال کې عملاً پر مورفينو باندې د روږدو کسانو لپاره وکارول شو. دا يو ډېر قوي نشه يي توکی دی.

لکه د مخه چې مو وويل د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی دی، نو د يو روغتيايي توکي په توګه وپېژندل شو؛ ځکه کله چې به پر مورفينو باندې روږدو کسانوته ورکول کېده، د مورفينو اغېز به يې ډېر ژر ليرې کاوه، خو وروسته د ډاکټرانو پام دې ټکي ته واوښت چې دا توکي تر نورو توکو څو څو وارې خطرناک او مرګوني دي. له مورفينو څخه يې د روږدي کېدو ځواک زيات دی؛ ځکه ٦٠ ميلي ګرامه ورځنی لګښت يې سړی په دوو اوونيو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بشپړ ډول روږدی کوي. په روږدي سړي کې له ۸ څخه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کاروني ته زیاته لېوالتیا پیدا کېږي. له هیرویینو څخه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپین رنګه پوډرو په توګه کار واخیستل شو او ورو، ورو ورسره د اخیستونکو جسمي او رواني تړاو پیدا شو. د دې توکي په نه تر لاسه کېدو روږدي شخص ته کانګې، د ځان خوږ، سربدالي، د بدن د دفاعي سیستم کمزورتیا، خپګان، مړاویتوب او غلی والی، د کمزورۍ احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهېدل، جنسي کمزوري او د حافظې کمزوري، د ستړیا او ستومانۍ احساس او نس ناستی پیدا کېږي. که پر هیرویینو باندې روږدي شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هیرویین ورنه کړای شي، لاس او پښې یې سختې رپیږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکارې وهي. ستړیا او بېحالي پرې غلبه مومي او آن تر دې چې له ځایه سر نشي پورته کولای. که دا کار لږ دوام ومومي، نو د مرګ خطر یې شته دی.

د شمېړنو له مخې د نړۍ د اپینو زیاته برخه په افغانستان کې تولیدیږي. له همدې امله د روږدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زیات او له یوې ورځې نه بلې ته لاپسې ډېرېږي. د شمېړنو له مخې پر هیرویینو باندې زیاتره روږدي اشخاص ځوانان دي چې له ۱۸ – ۳۰ کلونو پورې عمر لري. پر نشه یي توکو باندې د اخته کسانو د مړینې شمېر په هغو ځایونو کې ډېر زیات دی چې هلته د کوکنارو کرکیله کېږي او اپین تولیدیږي.

نن دې مرګونو توکو ښوونځیو او د ځوانانو مرکزونو ته لاره پیدا کړې او زموږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي ځوانان پرې اخته کېږي. پدې برخه کې د میندو، پلرونو او ښوونکو دنده ډېره مهمه ده. هغوی باید پرې نه ږدي چې د زړونو ټوټې او د سترګو کسې یې د دې چټلو توکو په کارونې اخته شي. باید د هغوی له مرګوني او خطرناکو پایلو څخه یې خبر کړي. د اسلام د سپېڅلي دین احکام، ټولنیز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوی بدني او روحي زیانونه ورته بیان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترګو وروښیي چې عملا یې ټولنیز، اقتصادي او روغتیایي زیانونه لیدلي دي او د کورنۍ او ټولنې د شرم لامل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوړو بار یې ګرځېدلي دي. په همدې توګه ګران زده کوونکي دې د خپلې ټولنې او کورنۍ غړي، خپلوان، ملګري او انډیوالان د دې توکو له روغتیایي، اقتصادي او ټولنیزو زیانونو او په تېره بیا د اسلام د سپېڅلي دین له مخې د نشه یي توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له ناروا والي څخه خبر کړي. د احساس لرونکو ځوانانو په توګه دې هغه پیغامونه د تبلیغ، خبرو اترو، لیکنو او نورو له لارې د خپلو هېوادوالو غوږونو ته ورورسوي چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپین، هیرویین، مورفین او نورو نشه یي توکو په اړه یې په ښوونځي کې زده کړي دي.

د متن لنډیز:
هغه څوک چې نشه یي توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولای، د روږدي یا معتاد په نامه یادیږي. له بده مرغه په افغانستان کې د معتادینو شمېر ورځ په ورځ زیاتیږي. زیاتره دا هغه ځوانان دي چې عمرونه یې له ۱۸ څخه تر ۳۵ کلونو پورې دي. خلک هغوی د هیرویینی یا پوډري په نامه یادوي. پوډریان له ټولنې څخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د یو مجرم سرې په سترګه ورته ګوري. هغوی د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. په حقیقت کې روږدي کسان هغه څوک دي چې رواني ستونزې لري؛ د نشه یي توکو له زیانونو څخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولنیز او اقتصادي محرومیت لري؛ د کورنیو ستونزو له کړاو سره لاس او ګرېوان وي؛ میندې او پلرونه یې په همېشني تاوتریخوالي کې ژوند کوي او په غیر ارادي توګه د نشه یي توکو په دام کې نښتي وي. د ټولنې د ټولو افرادو، دولتي او نا دولتي موسسو ګډ مسؤولیت دی، یو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګوني رنځ څخه ځانونه راوباسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونیسي چې د دې مرګونو توکو زېږوونکې ده. ځوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرصتونه چمتو کړي؛ په ټولنې کې پر نشه یي توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لارې چارې برابرې کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ څخه خپله ټولنه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه په وار پر بېلا بېلو نشو باندې د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثیل کړي.

۲ـ په ټولنې کې پر نشو باندې د اخته کسانو شخصیت او د هغوی ټولنیز دریځ څنګه وي؟ څو تنه دې په خپله خوښه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه غونډه جوړه کړي. د غونډې مشر، د مشر مرستیال، منشي او ویاند دې د رایو له مخې وټاکي. پنځه تنه ویناوال دې د بېلابېلو نشه يي توکو په اړه خبرې وکړي. د غونډې په پای کې د نشه يي توکو د کر کیلې، تجارت، لېږد او پر هغې باندې د روږدي کېدا په اړه دې يو پرېکړه لیک غونډې ته وړاندې کړي. کېدای شي د زده کوونکو له ډلې څخه يو تن د غونډې بهیر وارزوي او رغنده وړاندیزونه وکړي.

٤ـ که ستاسو په چم او ګاونډ کې پر نشې کوم اخته سړی اوسیږي، تاسو له هغه سره څنګه چلند کوئ او خپلو ملګرو او کلیوالو ته له هغه سره د چلند په اړه څه لارښوونه کوئ؟ دري تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګیوالو نظرونه واوري او هغه دې توحید او نورو ته دې وړاندې کړي.

۵ـ پر نشې روږدی یا معتاد چاته ویل کېږي؟ پر نشې باندې د روږدي کېدو لاملونه کوم دي؟ زموږ هېواد څومره له دې ستونزې سره لاس او ګرېوان دی؟ د زده کوونکو دري ډلې دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کړي.

د بریالیتوب شرط د پیاوړې ارادې لرل دي. تصمیم د بري لومړی شرط دی.

((د ورځې یوه خبره))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د کوکنارو د کرکيلې د مخنيوي او بزګرانو ته د قناعت ورکولو په اړه خپل نظر په يوې مقالې کې وليکي او په بله ورځ دې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

سيم و زر په ملک کې نه لرم نادار يم | په دولت د زړه تر حده دنيا دار يم
وظيفه د حق له دره رارسيږي | کله سپي غوندې طامع د بل د يار يم
د مخ آب مې په سوال سره توی نشو | پوشيده په صدف در غوندې آبدار يم
قناعت له نا اهلانو بې پرواکړم | په دې ګنج سره سرخروی لکه انار يم
دار مدار د هيڅ ظالم کولای نشم | څکه تل د هر خودبين د سترګو خار يم
تر همای بلند نظر يم که باور کړې | کرګس نه يم چې جيفې ته هوادار يم
نه مګس يم چې پر غوړه کاسه مبتلم | نه دعوت وته د چا په انتظار يم
نه پرڅان باندې منت د هر نامرد ږدم | نه يم خر چې د ګازر په جامو بار يم
مملکت د نوميدۍ مې رب نصيب کړ | په معنا کې په راحت تر شهريار يم
د اغيار په صورت اور يم چې لګيږم | لکه ګل تر و تازه په لاس د يار يم
بنده ګې د بل صاحب راځخه نشي | خاص بنده زه پير محمد د کردګار يم

پير محمد کاکړ

د نورو په عيبونو سترګې پټې کړئ، پر ځای يې خپلو عيبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عيبونو په سپړلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عيبونه اصلاح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروا غجنه ونه

هره انساني ټولنه د اخلاقو یوه ټولګه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټیز ارزښتونه جوړوي؛ د ټولنې د غړو په ورځنیو فعالیتونو کې راڅرګندیږي او بشري بنسټ پیاوړی کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نېک او بد. نېک اخلاق په هر ځای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هیچا نه خوښیږي او کرکه ترې کوي. د ټولنیزو فرهنګونو له مخې کېدای شي په یوه ټولنه کې یو کار د منفي اخلاقو په لیکه کې وشمېرل شي، خو بیا همدا کار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معیارونو له مخې ناوړه نه بریښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په یوه سترګه کتل کېږي. رښتینولي، صداقت، ښښنه، میړانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دي چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غیبت او نور داسې کړنې دي چې د نړۍ په ټولو ولسونوکې ناوړه بلل کېږي. دلته د خیانت او دروغو د زیان په اړه د "کلیله او دمنه" له کتاب څخه یوه کیسه راوړل کېږي. وایي ترهغه چې بدي شته، نیکې پاتې کېږي او تر هغه چې تورتم وي، رڼا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهېږئ چې د دروغو یا منافقت پایله څه شی ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوړي ګرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلی، کور او وداني نه ليدل کېده. کريم تر جمال لږ څه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسې روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لار يې وهلې وه. د دښتې په شګو کې يې د خپلو پښو پلونه وليدل چې د ميرېانو د لارې په څېر يې يوه نرۍ لاره جوړه کړې وه. کلو او بانډو ته لږه لار پاتې وه. څو دقيقې وروسته هلته رسېدل. ښار کلو ته نژدې پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې وويل: "لږه لار پاتې ده. کلو ته چې ورسېدو، لږه دمه به وکړو، بيا به خپلو کورونو ته لاړ شو. د سخت باد او توپان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهېږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خوړلي وي؟" جمال چې له سترپا يې سا تنګه، تنګه کېده، وويل: "زموږ ټوله شتمني هماغه اوښان وو، نور څه نه لرو. نه پوهېږم څه وکړو. کاشکې پيدا کړی مو وای."

کريم وويل: "چېرته دې لټول؟ ته څه پوهېږې چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهيلۍ وويل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پسې سوځي."

لږ وروسته کلي ته ورسېدل. هلته يې يوه چينه وليده. د چينې د پاسه يوه لويه ونه ولاړه وه. څانګې او ښاخونه يې هرې خواته غځېدلي وو. يخ سوری و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لاړل، د دښتې تودوخې ډېر تږي کړي وو. لومړی يې مخ او لاسونه پرېمنځل بيا يې اوبه وڅښلې. کريم وويل: "خدايه، د اوبو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته وويل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په تريو تندي ورته وويل: "آه، د زړه پر ټپ مې مالګه مه دوروه!"

کريم او جمال دواړه ډېر ستړي شوي وو. خوب ورته ورغی. ويده شول. څو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولې. ميده ميده باران ورېده. زړه يې نه کېده چې پاڅېږي، خو بايد خپلو کورونو ته يې ځانونه رسولي وای. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، سترپا يې وايسته. مخامخ يې سترګې په يوې کڅوړې ولګېدې. ورغی او پورته يې کړه. کڅوړه درنه وه. ويې شنډله، د سکو ترنګار يې واورېد. کڅوړه يې بېرته کړه. "او خدايه، سره زر!" باور يې نه کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کڅوړه له سرو زرو ډکه وه. د اوښانو غم یې له یاده ووت. په دې سرو زرو سلګونه اوښان کېدل. جمال ته ورغی او غږ یې ورته وکړ: "جماله، جماله، پاڅېږه!" جمال په ډېره واوښت، سترګې یې پرانیستې. کریم ته یې وکتل. بېرته یې سترګې پټې کړې. کریم بیا وخوځولو او ورته یې وویل: "پاڅېږه! وګوره چې څه شی مې موندلی، پاڅېږه!"

جمال سترګې وغړولې. د کریم په لاس کې یې کڅوړه ولیده. کریم کڅوړه وخوځوله. د سکو ترنګار بیا پورته شو. جمال ټوپ کړ اوکڅوړې ته یې لاس کړ. خوب یې نه لیده، په رښتیا د سرو زرو کڅوړه وه. ویې پوښتل: "دا کڅوړه دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د کریم خوله له خندا ډکه وه. ویې ویل: "تر هغې ډبرې لاندې. لومړی مې وانګېرل چې چا به ایښې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هېڅوک مې ونه لیده. فکر مې وکړ چې خدایﷻ د اوښانو بدله راکړې ده."

جمال ته څمکې ځای نه ورکاوه. ناکرار و. ویې ویل: "ته رښتیا وایې؟ اوس نو دا زموږه کڅوړه ده؟ ښه به دا وي چې په اړه یې سوچ وکړو!"

کریم ډېر ساده سړی او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب یې ورکړ: "سوچ ته اړتیا نشته. اوس یې په خپل منځ کې ویشو. نیمې یې ستا او نیمې یې زما."

جمال خپل ملګری ښه پېژانده او د هغه ساده ګي ورته ښه معلومه وه. فکر یې وکړ او ویې ویل: "ما ته یو چل راغی. که ټوله کڅوړه کور ته یوسو، ښایي خلك راباندې پوه شي او د غلا ګومان راباندې وکړي. اوس به لږې ترې واخلو او نورې به تردې ونې لاندې ښخې کړو. هر کله چې مو ورته اړتیا پیدا کوله، راځو به او لږې، لږې په ترې اخلو."

کریم ورسره ومنله. لږې سکې یې واخیستې او نوره کڅوړه یې تر هماغې غټې ونې لاندې په یو ځای کې ښخه کړه. ډبرې یې ورباندې کېښودې. د اوښانو د ورکېدو غم یې له یاده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهي شول.

څو اونۍ تېرې شوې. جمال خپلې پیسې خلاصې کړې. نورو پیسو ته یې اړتیا پیدا کړه. د خپلې نقشې د پلي کېدو سوچ یې وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ د لمر لوېدو پر مهال له کوره ووت. هوا تیاره شوې وه. چا نه لیده. یو ساعت وروسته هاغه ځای ته ورسېد. شاوخوا یې په ځیر وکتل. څوک یې ونه لید. زړه یې کېده په بیړه کښوړه راواخلي او ولاړ شي. په منډه ونې ته لاړ، ډبرې یې پورته کړې او کښوړه یې راواخیسته. د کښوړې پر ځای یې خاورې واچولې او ډبرې یې پرې بېرته هماغسې کېښودې. کښوړه یې تر ملا وتړله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د کریم کره لاړ. کریم ته یې وویل: "پیسې مې خلاصې شوې دي. راځه چې لاړ شو او لږې سکې راوړو."

کریم هم پیسو ته اړتیا درلوده. ورسره یې ومنله. دواړه پورته شول او د چینې پر لور رهي شول. جمال ورته په لاره وویل: "غوره داده چې د مخکې په څېر د اړتیا په اندازه سکې راواخلو او نورې بېرته ښخې کړو."

کریم ومنله. چینې ته ورسېدل. د ونې خواته لاړل، ډبرې یې پورته کړې. ځمکه یې وکنله، ډېرې خاورې یې لیرې کړې، خو کښوړه نه وه. ځمکه یې بیا وکنله او خاورې یې هاخوا دې خوا لیرې کړې، خو کښوړه یې ونه موندله. کریم په خپګان جمال ته کتل. جمال ډېر چالاک و. ښه تمثیل یې کاوه. څو شیبې وروسته یې وویل: "له ما او تا پرته د کښوړې ځای بل چاته معلوم نه و. تا زما له باور څخه ناوړه ګټه اخیستې او کښوړه دې له دې ځایه پټه کړې ده."

کریم هېڅ نه پوهېده. نهیلی و. په ډېر صداقت یې وویل: "ما دا کار نه دی کړی. باور وکړه، ما له تا سره هېڅکله خیانت نه دی کړی. کېدای شي هغه ورځ چا لیدلي واوسو چې دا کښوړه مودلته ښخوله."

جمال حق په جانبه څېره نیولې وه، ویې ویل: "باور مې نه راځي. هغه ورځ تا هرې خواته ښه وکتل. هېڅوک هم نه و. اوس چې دې پیسې پټې کړې، غواړې ګناه د بل چا پر غاړه واچوې! زه ستا له لاسه قاضي ته ځم او شکایت کوم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم او جمال دواړه تش لاسونه کورونو ته راغلل. کریم ډېر ناکراره و، خو د پیسو لپاره نه، بلکې د دې لپاره چې جمال یې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېره هڅه وکړه چې جمال راضي کړي، خو نتیجه یې ورنه کړه. جمال د ښار قاضي ته لاړ او ټوله کیسه یې ورته وکړه.

قاضي پوه سړی و. ډېره تجربه یې لرله. د جمال خبرې یې اورېدې، خو کریم ته یې هم کتل. جمال ته یې مخ واړاوه او ویې پوښتل: "ډېر ښه! کڅوړه په خپل ځای نه وه. ته فکر کوې چې ملګري دې پټه کړې ده؟ آیا کوم شاهد هم لرې او که نه؟ "

جمال وویل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده ده چې کڅوړه مو ورلاندې ښخه کړې وه."

جمال په خپله هم نه پوهید چې ولې یې داسې وویل. قاضي وموسکېد او ویې ویل: "ونه خو خبرې نشي کولای؟ تر اوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه څه نه دي اورېدلي. سبا ټول هلته ځو او له ونې څخه به پوښتنه وکړم. اوس کورونو ته لاړ شئ."

هغه شپه جمال هېڅ خوب یو نه وړ. عجبه خبره یې کړې وه. آیا ونه هم خبرې کولای شي؟ سترګې یې د کوټې په چت کې ښخې کړې وې او په سوچ کې ډوب شوی و. له ځانه سره یې وویل: "سهار ته څو ساعته پاتې دي. باید یوه چاره وسنجوم. څه وکړم، ونه خو دروغ نشي ویلای. ولې مې دا دروغ وویل؟"

همداسې یې له ځان سره خبرې کولې. ناڅاپه یې یوې خبرې ته پام واوښت. له ځایه پورته شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغی. تره یې ویده و، له خوبه یې ویښ کړ او ویې ویل: "کاکا، کاکا، ویده یې؟ ویښ شه!"

تره یې په وارخطایی ویوښتل: "څه چل دی؟ ولې په دې نیمه شپه کې راغلی یې؟"

جمال ورته وویل: "کاکاجانه، غواړم یو راز درته ووایم."

تره یې د راز د خبرې په اورېدو پورته شو او کېښناست. فکر یې وکړ کومه مهمه خبره ده. اندېښمن شوی و، ویې پوښتل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوي؟"

وراره یې ټوله کیسه ورته وکړه. تره یې د جمال د خبرو له اورېدو وروسته وویل: "ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس به ستا د دې ناوړه کار په وړاندې څه وکړم؟ لومړى دې غلا وکړه او بيا دې دروغ وويل!"

جمال د خپل تره خواته نژدې شو او په زارۍ يې پيل وکړ، ورته وې ويل: "ما داسې فکر کړى چې ته راسره هغې ونې ته لاړ شې. ونه ډېره غټه ده. لوېې څانګې او ښاخونه لري. په ډډ کې يې لوى غار دى. ته راسره لاړ شه او د ونې په هغه غار کې پټ شه. سبا چې قاضي راغى او له ونې څخه د غل په اړه پوښتنه وکړي، نو ته به ورته د کريم نوم واخلې."

تره يې لومړى نه منله، خو د جمال له عذر او زارۍ وروسته د شپې په تياره کې هغه چينې ته لاړل. تره يې د ونې په ډډ کې پټ شو.

سهار کريم او قاضي هم چينې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهيدلى و، خو ډېر ژر يې خپله ترهه او ډار پټ کړ. جمال قاضي ته هرکلى ووايه. قاضي ترې وپوښتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال وويل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نژدې شو او ويې ويل: "اى غټې ونې، آيا ويلاى شې ووايې چې د سرو زرو کڅوړه چا پټه کړې؟"

يوه شيبه وروسته له ونې څخه يو عجيب غږ راووت: "هوکې، قاضي صاحب، غل همدلته دى او هغه کريم دى!"کريم ډېر ډارېدلى و. قاضي ته په منډه ورغى او ويې ويل: "په خداى سوګند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما دا کار نه دى کړى!" قاضي په موسکا ورته وويل: "پوهيږم. زارې مه کوه. لاړ شه او لږ خس راټول کړه."

کريم نه پوهيد چې قاضي څه غواړي. لاړ، لرګي يې راټول کړل او راغى. قاضي لرګي د ونې شاوخواته کېښودل او اور يې ورته کړ. له لرګو څخه لوګي پورته شول او د ونې شاوخوا يې ونيوله. د جمال بدن په رپېدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. څو شېبې وروسته د جمال د تره کومې لوګو تريخ کړ. سترګې يې له اوښکو ډکې وې. په ټوخ، ټوخ د ونې له ډډ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راووت او ولوېد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته يې ورمنډه کړه.

قاضي وويل: "د خيانت او دروغو سزا بې آبي ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو واخيسته او هم د خپل تره! اوس دې تره په شاکړه او په موړ پسې راځه!"

جمال ښه پوهېده چې ځای يې زندان دی. ډېر پښېمانه و، خو کومه چاره يې نه لرله.

د متن لنډيز:

په دې کيسه کې ټول پيغام په خيانت او دروغو څرخي. خيانت او دروغ د انسان حيثيت او وقار له منځه وړي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې يې سپکوي. انساني ارزښت له لاسهورکوي. سبا په ټولنه کې ځای نه لري. څوک ورسره راشه درشه نه کوي او د شرم شپې ورځې تېروي. انسان ته نه ښايي د بدو او ناوړو اخلاقو په لرلو ځان له انساني ليکي وباسي او خپل قدر اوعزت له لاسه ورکړي.

څرګندوني

د "کليله او دمنه" د کتاب نوم ښايي هرچا اورېدلی وي. نوموړی کتاب په اصل کې د سانسکريت (پخواني هند) په ژبه ليکل شوی او وروسته د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ په بېلابېلو ژبو ژباړل شوی دی. هندي نوم يې "کرتکا ودمنه کا" دی. کليله و دمنه د ژوند يو کتاب دی او کيسې يې د ژوند موجود حقيقتونه څرګندوي. ټولې کيسې يې روزنيزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کيسه په لږ څه بدلون او لنډيز نوې وژباړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنه کې د انساني شخصیت په پیاوړتیا کې د نېکو اخلاقو په اړه خبرې وکړي.

۲ــ د ناوړه اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریځ څنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو ځوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترڅ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کیسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.

۳ــ دروغ له کومه ځایه پیلیږي، څنګه پراختیا کوي او څنګه یو انسان د هغې په اړه بې پروا کېږي؟ څو تنه زده کوونکي دې د څرګندو بېلګو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي اوخپلې سپارښتنې دې واوروي.

٤ــ دوه مخي او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه څرګندونې وکړي.

۵ــ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولې بیا د ټولنې تر هر غړي پورې نېک او ښه اخلاق تعمیم اوپراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

نېک اخلاق او د انسان د شخصیت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکئ.

> کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لویږي.
>
> (حضرت علي کرم الله وجههُ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني خويشکی

په تېرو ټولګيو کې مو د هېواد د يو شمېر پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د يو بل شاعر او د روښاني غورځنګ د ليکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه څنګه چې د مخه ويل شوي، د پوهانو، ليکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د ليکنو لوستل موږ ته د هغه مهال د اوسېدونکو د نظر څرنګوالی او حال احوال بيانوي. ښه ده چې هغه په ځير ولولو او د خپل ژوند مشال يې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په قوم خویشکی او د برهان زوی دی. د ده د نوم او تخلص په اړه زیاتې څېړنې شوې دي، خو تر اوسه د ده اصلي نوم او د زوکړې کره نېټه چا نه ده په ګوته کړې. څېړونکو يې د زېږېدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللې ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوارو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان ګردش فلک) تر نامه لاندې له يو نظم څخه ښکاره ګنديږي چې هغه د نجوم او فلکياتو له پوهنې هم يو څه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فـــلـــک دايـــــم پــــه رقـــص
کـــلـــه ســـعـــد کـــلـــه نـــحـس
ســعــد نــحــس پــه خــپــل بــخــت شي
څـــــوک دي نـــه کـــا ســـره بـحـث
د فــلــک ګــرځــبــد پــه پــېــچ دی
څـــوک يـــې هـــست شـــي څـــوک يـــې هـــيـــچ دی
دا بـــرج ســـتـــوري انـــــدازه وي
د هـــرچـــا قـــدر پـــه خـــپـــل مـــېـــچ دی
د فـــلـــک چـــې ګـــــردان نـــوم دی
د ســـتـــارو بـــانـــدې هـــجـــوم دی
د فـــلـــک پـــه کـــار پـــوهـــېـــږي
چـــې يـــې لـــوســـتـــی خـــپـــل نـــجـــوم دی

د روښاني پير يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و.

ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهانو او امیرانو پر ځای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښارکې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل شوې ده.

ارزاني خویشکی پښتون او په قصور کې اوسېد. د پیر روښان د پیرۍ اوازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښتانه هم ترې خبر شوي وو. کله چې ارزاني خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پیر روښان مرید شو. له مریدۍ او یوې مودې تېرېدو نه وروسته ارزاني د پیر روښان تر ټولو لومړنی صوفي او پوه ملګری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري.

ارزاني وايي:

نن کامل لره وردرومه　　　　د خپله چارکړه سر انجامه
دی به درکړي خفي ذکر　　　　پرې مشغول اوسه مدامه

بل ځای وايي:

نن کـــامل لره وردرومه　　　　تابــه زر کاندي له مســه
که د پیر په امر چار کړې　　　　ته به بند کړې پنځه حسه

همدا راز وايي:

دغه لوی نفس به زبر کړې　　　　د کامـل پیـر لـه اثـره
د کامـــل په صحبت اوسه　　　　تـا به خلاص کا له اژدره
د　　　　حـــیـات　　　　اویــه
بــه درکا　　د　　زنـده　　زره　　لـه　　کوثـره
کـــه دغه اوبه دې وڅښې　　　　تـه بـه والـوزې بـې پره
(نو بیا) حال به دې روزي شي　　　　د کاملـو لـه بصـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توحـــید مـــیوه به وخورې　　د دغ ونــې لــه ثمــره
تـــر مـــقصوده بـــه ور نــشې　　بې کامــل پیــر او رهبره
چې کـــامل پیر دې روزي شي　　د تا چار به شــینه بره ...
دې فـــــقیر غــــاړه اداکـــړه　　و هرچا یــې ورکړه غوره
ارزاني پښــــــتو صفــــت کـــا　　کل لــه الله اکبــره

د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر ورښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کېږي.

ارزاني یوعالم او فاضل سړی او تېز فهمه او فصیح شاعر و. د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

د نورو لیکنو ترڅنګ نومورې لاندې لیکنې لري:

۱ــ پښتودېوان: څه ناڅه ۶۰۰۰ بیتونه لري. د تصوف او سلوک موضوعات پکې راغلي دي.

۲ــ مرات المحققین: داکتاب په فارسي ژبه لیکل شوی او د پندونو په بڼه د تصوف اسرار او رموز بیانوي. داکتاب څه ناڅه ۲۱۳ مخونه لري.

۳ــ د نثر رساله: دا یوه کوچنۍ رساله ده چې ۲۲ مخونه لري. په دې رسالې کې په لنډه توګه د معرفت ذکر شوی دی.

٤ــ ارزاني پر پښتو سربېره پر فارسي، عربي او هندي ژبو هم شعرونه ویلي دي او په دې ژبو کې د شعرونو دیوانونه لري... .

ارزاني یو صوفي او مذهبي سړی و. هغه د نوروعالمانو او د خپل وخت د دودیزو علومو له کبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژبو لیکنه وکړي. په هندي هم د هغه لاس بڼه بر و، خو بیا یې هم په شعوري توګه په پښتو ویل او لیکل خپله دنده بلله، لکه چې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په پښتو ووې نن يې غاړه کړه ادا

د دې تر څنګ له نورو پښتنو څخه هم غوښتنه کوي چې پښتو سپکه ونه ګڼي او له پښتو ليکنو کرکه ونه کړي. وايي:

ارزاني پــښتو خــــبره ته يې مــــه ګــــڼه هــلکه
دا خـــبره کـــه پښتو ده څوك دې نه کا ځنې کرکه

له خپلې ژبې سره ارزاني خپل د مينې يو بل دليل راوړي او وايي:

دې مـــولا لـــه ډېره حبه رســـولان کـــړه لـه کتبه
هر رسول لـه کتاب راغی په خپل قـام د قام په ژبه

په بل ځای کې وايي:

که توفيق مې حق نصيب که زه به کـــښم د حــــق ثنـــا
يـو ديوان په پښـــتو ژبـــه پر ډېرش حرف به کړم بنـــا
بل يادګار به مې شي پـــاتو دا پښـــتو رښـــتيا وينا

ارزاني خپل مذهبي او تصوفي دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مـــولا کا په پښتو په خو خو طرحه
مـــوافـــقه له قــــــرآنه پښـــتو شــوې ده عــجبه
دا خـــبره کـــه پښـــتو ده دا په نص حديث ده صحه

ارزاني په خپل ديوان کې د پښتو او پښتون کلمې زياتې کارولې دي. له دې امله موږ ويلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالی سره زياته مينه درلوده. ارزاني وايي:

دا پښتو خــــبره واوره لـــــــه دې ارزاني افـغانه
ارزاني افـــغان وکـــښلې د خـــپل زړه لـــــه تصوره
يو وينـــا به کـــړم اغازه په پښتو به يې کـــــړم سازه
پر کاغذ به يې زه وکـــښم لـــه دې پښـــتـــــنيه رازه

ارزاني د عمر په وروستيو شېبو کې د خپل ژوند موخه داسې بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني ضعيف دی جسم　　　خدای دې دا وینا کړه قسم
په پــښتو ژبه يې وکيښ　　　کل صـــفت د حــق د اسم

د ارزاني له لاس ته راغلي پښتو نثر ځخه جوتيږي چې نثر يې ډېر ساده او روان دی. د خيرالبيان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ٦١٢ هـ. ق. کال کې د سليمان ماکو نثر روان او بيا وروسته د پير روښان د "خيرالبيان" نثر مسجع بنه لري، خو د ده په نثر کې د سجعي برخه هغومره درنه، نه ده.

دا لاندې بېلګه وګورئ:

"د سري اندامونه خدای کړي دي. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړي دي او خوله خدای خبرو له کړې ده. او پوزه خدای دم لره کړې ده او غوږ خدای اورېدلو لره کړي دی. او پښې خدای يانه [يون، حرکت] لره کړي دي او زړه خدای ياد لره کړی دی."

د متن لنډيز:

ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو ځخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې بريښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوارو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د روښاني د پېر يو بل ليکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و. ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د پادشاهانو او اميرانو په ځای عام ولس ته د معرفت او د توحيد د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستيو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زيارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړينې نېټه ١٠٢٨ هجري ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ده. د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري. د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کېږي او د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د روښان د ادبي سبک او بل تن دې د روښاني دورې د لیکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعري ځانګړتیاوو وغږېږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳ـ له پښتو سره د ارزاني مینه د هغه له کومو شعرونو څخه څرګندېدای شي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې ځواب ومومي او دوه تنه دې پرې رڼا واچوي.

٤ـ په عمومي توګه د پښتو ژبې لپاره د روښاني غورځنګ ارزښت څه دی؟ درې تنه زده کوونکي دې څرګند کړي.

۵ـ پیر روښان ارزاني ته کومه دنده او ولې سپارلې وه؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوې لنډې مقالې کې د ارزانې، زېږېدنه، مړینه، ځای، شعري ځانګړتیاوې او د ژوند ځرنګوالی ولیکئ. په لیکنه کې د لیک پیل، منځ او پای په پام کې ونیسئ. د مقالې په پای کې د کارول شوي ماخذ یا ماخذونو نومونه ولیکئ.

لاندې نثر ولولئ او پر مفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سرې نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده!

د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیتو او د خوړلو لپاره خولې ببرته کولو، او د اورېدو لپاره غوږ اېښودو ته اړه نه وي!.

تر څو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نېکۍ د پرېمانۍ او آزادۍ قدر نه پېژني او د دې مرغلرو پوره قیمت ادا کول نه غواړي!

هر څومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابۍ وړ وي.

اروانباد خادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معلولیت عوامل

زموږ ټولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زیانونو سره مخامخ شوې ده. بې کورې، مرګ ژوبله، شل او شوټ کېدل او د دې ترخنګ نورو معلولیتونو یو شمېر وطنوال ځپلي او له تلپاتې کړاو سره یې لاس اوګرېوان کړي دي. معلولیت چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواظبت ته اړتیا لري. بنایي یو معلول انسان داسې ونه انګېري چې خدای ﷻ مه کړه د ټولنې د اوږو بار دی، بلکې خپل دریغ د خلکو په زړونو او سترګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوی سره د یو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلند کېږي.

فکر وکړئ چې له یو معلول سره څه مرسته کولای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلولیت څه ته وایي؟

معلولیت په بدني یا اروایي څواک کې د نیمګړتیا موجودیت دی چې له امله یې د یو چا د عادي ژوند د ټولو یا څینو فعالیتونو سرته رسول ستونزمن کېږي. کېدای شي معلولیت تر زېږېدو د مخه او یا له زېږېدو وروسته رامنځ ته شي. د معلولانو د حقونو لوظنامه، معلول د هغو کسانو په لیکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزیکي او یا ذهني کمزوري ولري. په دې معنا چې د بېلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګړو په پرتله وروسته پاتې وي.

معلولیت دا لاندې بېلابېلې بڼې لري.

بدني، ارواییي، ذهني (په زده کړې کې خنډ او رواني ناروغي)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو څخه د زیات معلولیت درلودل.)

د معلولیت عوامل

کیدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلولیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه یې په لاندې ډول دي.

۱ـ اکتسابي معلولیت: ټکر، پېښې یا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغی.

۲ـ مور ذاتي معلولیت: د مور ذاتي معلولیت لامل په دوو برخو وېشي.

الف: د امیندواری د مهال معلولیت، لکه جینیتیکي عوامل، د مور خوارځواکي، د مور د عمر لوړوالی، د امیندواری پرمهال د ځان پاك نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتول)، د ایکس وړانګو ته ځان نیول، د درملو کارونه، د سګرټ څکول.

ب: د زېږېدنې د مهال لاملونه: ستونزمنه او په ځنډ زېږېدنه، په غیر صحي ډول زېږېدنه، د زېږېدو پرمهال پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلولیت د مخنیوي لارې چارې: د نژدې خپلوانو تر منځ د ودونو مخنیوی، د امیندواری پرمهال د مور روغتیا پالنه، سم خوراك، له ۱۸ کلنی کښته او له ۳۵ کلنی پورته نه امیندواره کېدل، د امیندواری پرمهال د درملو په خپل سر نه کارول، د امیندواری

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مهال ایکس وړانګو ته نه مخامخ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دايي) تر څارنې لاندې د اولاد زېږول.

همدارنګه د بدني معلولیت د مخنیوي لپاره باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- تر پنځه کلنی پورې د مرګونو ناروغیو په وړاندې د نوو زېږېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په وړاندې وقایه او درملنه،
- له ځمکنیو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جګړې څخه له راپاتې شوو شیانو څخه ځانونه لیرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروړل،
- د نشه یي توکو نه کارول.

له معلول سره د کورنۍ او ټولنې چلند: ښايي معلول شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د یو چا له ناتوانۍ ډډه کول، نه یوازې له هغوی سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوی ستونزې زیاتوي. کېدای شي معلول اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوی د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا ښايي هغوی یو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوي. زیاتره معلول افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لږ توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوي. معلول دې ته اړتیا لري چې د هغوی وړتیا ومنل شي او له دې لارې پرځان باور پیدا کړي، نه دا چې له ژوند نهیلی شي.

د بدني او خوځښتي معلولیت لاملونه:

یو شمېر وګړي د ملا د تیر د کړیو یا مغزو د ګوزڼ له امله پر معلولیت اخته دي. ناروغی، ټکرونه، له لوړه ځایه لوېدل په یو چا کې د خوځښتي معلولیت لامل کېږي. له معلول شخص سره د چلند پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوی نیمګړتیاوې جبران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ړندو وګړو سره د چلند پرمهال باید زیار وایستل شي چې د هغوی فردي اړتیاوې پیاوړې شي. د داسې وګړو د نورو حواسو پیاوړي کول هغوی د چاپېریال له عواملو سره د مخامخ کېدو په صورت کې غښتلي کوي. د ژوند ځرنګوالی او د کور دننه د کارونې وړ توکي باید په داسې ځایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وګړی شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کڼو وګړو سره د مخامخ کېدو په صورت کې باید له هغوی سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوی پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واړول شي چې زموږ د شونډو له خوځښت څخه زموږ مطلب درک کړي. پر لوړ غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب ښه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شونډو خوځښت نشي تعقیبولای.

ذهني وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دي چې د ذهني فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې وړتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو څخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلول اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوی سره په ټولوحالاتو کې باید انساني چلند وشي. د هغوی معلولیت ورته په ګوته نشي. د ړانده، شل، شوټ او کاڼه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوی څخه د هغوی د وړتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوی د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدني بیارغاونې او ښه چلند له لارې په ټولنې او کورنۍ کې خپل دریځ تر لاسه کولای شي. په ځان ویسا او ډاډ یې پیاوړی شي. هېڅکله دې ته پرې نه ښودل شي چې د نهیلی او یوازیتوب احساس وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زموږ په هېواد کې کوم راز معلولیتونه زیات او لاملونه یې څه دي؟ ټول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوی له ډلې څخه څلور تنه هغه په ګوته کړي.

۲ـ له یو معلول سره څنګه چال چلند وشي؟ څه وشي چې هغه ځان د نورو د اوږو بار ونه ګڼي؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو څو تنه د نورو په استازیتوب پرې رڼا واچوي.

۳ـ آیا معلولیت په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ څنګه کولای شو، د بېلابېلو معلولیتونو د رامنځته کېدو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي. د نیمګړتیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.

٤ـ زموږ په هېواد کې د جګړو په کلونو کې زیات خلک معلول شوي. تاسو د هغوی عمده لامل څه شی ګڼئ او د مخنیوي لپاره یې څه سپارښتنې لرئ. څلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پرې وکړي.

٥ـ یوه امیندواره ښځه باید د امیندوارۍ پر مهال څه وکړي چې ماشوم یې معلول و نه زیږي؟ درې تنه دې پرې رڼا واچوي.

کورنۍ دنده

په جګړو کې د ځمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوی د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وینو ډک شول ځیګرونه
ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تامې اندېښنې د زړه مارونه
که هرڅو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زمابه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې رایاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کاګوزارونه
د فرید او د حمید دور به بیا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنیا یوخوا ته بل خوا یې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه
لوی احمدشاه بابا

ښايي د غلا او درغلۍ ځاله یوه ورځ ویجاړه شي، خو د رښتیا او امانت ماڼۍ ټینګه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حدیث شریف))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراد علي صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاريخ په پاڼو کې داسې څېرې او شخصيتونه لري چې ياد يې د هغو هېوادونو د وياړ او افتخار لامل دی. زموږ ګران هېواد افغانستان هم په دې برخه کې د ياد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې څېرې لري.

دا هېواد د پېړيو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، ليکوالو، مفسرينو او سياستوالو د روزلو زانګو ده. بوعلي سينا، ابوريحان البيروني، مولانا جلال الدين بلخي، بايزيد روښان، خوشحال خټک، ميا فقيرالله جلال آبادي، سيد جمال الدين افغان او په سلګونو نور هغه شخصيتونه دي چې نه يوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي برياوو او فرهنګي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او ويښو خلکو په زړونو کې زانګړی ځای لري.

موږ په تېرو ټولګيو کې د دې راز نوميالیو له څېرو څخه يو څو تنه وپېژندل. دلته د مرادعلي صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د خپل خاص طبیعي او جغرافیایي جوړښت له مخې، لکه څنګه چې د آسیا زړه بلل شوی، همداسې د سیمې د پوهنتون حیثیت هم لري. د دې هېواد هره سیمه د پوهې او علم په روزلو کې ځانته برخه او بېلې ځانګړتیاوې لري او هرې یوې یې د یاد او افتخار وړ شخصیتونه په خپله غېږ کې روزلي دي.

لوی ننګرهار له دغو سیمو څخه یوه ده. ننګرهار، د علم او ادب دې زانګو، په خپلې غېږ کې داسې اشخاص روزلي چې نن یې په یاد د افغانستان ټول ولسونه وياړي. سید جمال الدین افغان چې د ده له ترقۍ غوښتونکو عالمانه نظریاتو څخه ټول اسلامي او اروپایي هېوادونه برخمن شوي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي، له دغه سیمې څخه سر راپورته کړی دی. میافقرالله جلال آبادي په همدې ټاټوبي کې خاپوړې کړې او بایزید روښان د دې ځای د خلکو په مرسته د غلیمانو په وړاندې درېدلی دی. د دې ترڅنګ چې یو شمېر خلکو توره چلولې او غلیمان یې له خاورې شړلي، نورو قلم راخیستی او د پرګنو ذهنونه یې روښانه کړي. ځینو بیا د توري ترڅنګ قلم هم راخیستی او په خپل پلرني ټاټوبي کې یې د پوهې او ثقافت ډېوه روښانه ساتلې ده.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله علیه له دغو اشخاصو څخه یو دی. دی د افغاني ټولنې د پوهانو، عالمانو، لیکوالو، مفسرینو او تلپاتې څېرو څخه یوه روښانه څېره ګڼل کېږي. هغه څه چې دی تر نورو زیات د خلکوزړونو ته نږدې کوي او قدر او ارزښت یې زیاتوي، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاک قرآن، ژباړل او تفسیرول دي. له دې امله یې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبولیت موندلی دی. سره له دې چې په دولسمې او دیارلسمې هجري پېړیوکې د پښتو تفسیرونو د لیکلو ډېرې هڅې شوې او لیکل شوي دي، خو یو یې هم هغومره مقبولیت نه دی موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسیر چې موندلی دی.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمري کال په شاوخوا کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالۍ په یوې علمي او روحاني پښتني کورنۍ کې زېږېدلی دی. د پلار نوم یې حضرت عبدالرحمن سیلاني دی چې په فقیر صاحب شهرت لري. د مراد علي صاحب کورنۍ په صاحبزادګانو یادېږي. هغه کلی چې دوی استوګنه پکې لري، د فقیر صاحب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورثې په نامه مشهور دی. فقیر صاحب پر علم او پوهې سربېره د روحانیت او طریقت د درجې څښتن هم و. په خپله سیمه کې ورته خلك ډېر ارادت لري.

فقیر صاحب د امیر شېرعلي خان د پاچاهۍ په زمانه کې ژوند کاوه او ویل کېږي چې په لومړي سر کې یې اړیکې له امیر سره ښې نه وې، خو کله چې امیر ته د ده د روحانیت درجه څرګنده شوه، ده ته یې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوښتنه یې ترې وکړه. ویل کېږي چې سیدجمال الدین افغان په کامه کې څو څو ځلې له فقیر صاحب او د ده له زامنو سره لیدلې کتلې او پښتو ژبې ته د توجه او د هغې په ترویج او پیاوړتیا کې د هلو ځلو په اړه سید جمال الدین افغان د دوی پیغام امیر ته رسولی دی.

مراد علي صاحب په یوه روښانه، په علم او پوهه مینه، روحاني او مذهبي کورنۍ کې زېږېدلی دی. دی د یو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر ځانګړې پاملرنې لاندې و. فقیر صاحب خپل زوی ته سپارښتنه وکړه چې د عربي ژبې په زده کړه کې ډېر زیار وباسي. په دې توګه په لږه موده کې مرادعلي صاحب د پلار له سپارښتنې سره سم عربي ژبه زده کړه او له عربي کتابونو څخه د زده کړې زمینه ورته برابره شوه.

مرادعلي صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سربېره د سیمې له نورو متبحرو پوهانو، دیني عالمانو او متفکرینو څخه هم زده کړه ترلاسه کړه. ده په لږه موده کې د خپل وخت دودیز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسیر، میراث، عروض، قافیه او بدیع زده کړل. مرادعلي صاحب پر خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په دري او عربي پوهیده. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دري او عربي ژبو یې زیات کتابونه لیکلي او په زړه پورې خواږه اشعار یې ویلي دي.

مراد علي صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدریس او د اثارو لیکلو ته ځانګړې کړی او ډېر ارزښتناك کتابونه یې لیکلي دي. د مرادعلي صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شوو اسنادو له مخې د هغه د آثارو شمېر تر شپېرو، اوو زیات دی او په پښتو، عربۍ او دري ژبو لیکل شوي دي. یو شمېر یې دا دي:

۱ـ ارثیه او تراثیه: په اصل کې دوه کتابونه دي. یو یې اصل او بل یې شرح ده او د میراث

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په اړه ليکل شوي، چاپ نه دي.

۲ـ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتيب شوې ده.

۳ـ صلواتيه: په دې رساله کې ليکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صيغې ښوولې او په پای کې يې د لمونځ ژباړه په پښتو او دري ژبو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲۶۸ هجري کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

٤ـ د عربي صرف او ابجد خوانی په نامه يوه رساله ده چې په نوې لار يې په پښتو ژبه تر صرف ميره په خورا آسانه او روانه ژبه ليکلې ده.

٥ـ خطبې: مختلفې خطبې او موعظې دي چې په پښتو نظم ليکل شوي دي. دا خطبې تر اوسه نه دي چاپ شوي.

٦ـ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دري ژبه يوه منظومه رساله ده.

۷ـ تفسير يسير: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسير يسير دی. مرادعلي صاحب د تفسير يسير په اړه په عربي، دري او پښتو يو نظم ليکلی دی چې پښتو برخه يې په لاندې ډول ده:

پاخبـره ای مـراده چې شـپېتم دې شـو دا کال
پنجي دې کـړه مضبوطې په تفسـير او په قرآن
ښـايي چـې دې دا سـعې کـه مقبوله کـردګار
خلعـت دې مغفـرت که در په غـاړه په رضوان
کوتـاه وايـه الفـاظ چې اسـان شـي پـه هر چا
تقريـر کـوه واضح چې بهـره مند شـي طالبان

دغه راز هغه يو شمېر نور آثار هم ليکلي دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه څرګندېږي چې د تفسير يسير د لومړي ټوک د ليکلو کار په اتو کلونو او يوولسو مياشتو کې بشپړ شوی؛ يعنې د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پيل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسېدلی دی. د تفسير يسير د دويم ټوک د ليکلو کار د ۱۲۹۶ هجري کال د محرم په پنځمه يعنې د هغه تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات یو کال او دوه میاشتې د مخه شوی او د لومړي ټوک په پرتله یې لږ وخت نیولی دی.

د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده. اروابناد عبدالحی حبیبي د تفسیر یسیر په اړه وایي: "تفسیر یسیر په روانه او خوږه ژبه لیکل شوی. په ټولو پښتنو کې مقبول دی، د کندهار نارینه او ښځې له دې تفسیر سره زیاته مینه لري."

عبدالله بختانی خدمتګار وایي: "تفسیر یسیر په پښتني سیمو کې له حده زیات شهرت موندلی دی. دغه وجه ده چې ډېرو خلکو په پښتو کې د تفسیر یسیر په رقم د تفیسرونو د جوړولو کوښښ کړی دی، چاپ هم دي، مګر هغه شهرت او مقبولیت چې د تفسیر یسیر په نصیب شوی، د بل په نصیب نشو. مرادعلي صاحبزاده ړومبنی پښتون دی چې په پښتو ژبه یې د ټول قران تفسیر لیکلی دی."

دا هم د تفسیر یسیر د نثر یوه بېلګه:

"چې هرکله به کفارو په رسول علیه السلام پورې سپکې مسخرې کولې چې دی که واقعي رسول وي، نو دا لوړې اوتندې به یې نه تېرولې او دولت او خزانه به وله راغلې وه چې هم یې په خپله ترې خوړی او هم یې خلقو له ورکولی. د بادشاهانو په شان او یا به ملک ورسره راغلي وو چې د ده تصدیق به یې کاوه. نو دی په دې حرف ډېر تنګ دل شو، ځکه چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوی به نه قبلاوه. بلکې خندل به یې ورپورې... ."

لکه د مخه چې مو یادونه وکړه د مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده او له نننۍ کره لیکنې پښتو سره زیات توپیر نه لري. ده دا سپارښتنه هم کړې وه چې د تفسیر یسیر په لیک او ژبه کې دې څوک ګوتې نه وهي او هغه دې لکه څنګه چې ده لیکلې هغسې پرېږدي. ښکاري چې داسې هم شوي وي او لیک او ژبه یې هماغسې سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلي صاحبزاده د ۷٤ کلونو په عمر د ۱۲۹۷ هجري کال د لومړۍ خور په دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقیر صاحب د ورثې په مړستون کې د پلار تر څنګ خاورو ته سپارل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي صاحب د غوره خدمتونو له امله د کامې په ولسوالۍ کې په ۱۳٤۳ هـ. ش. کال کې یو ښوونځی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لیسې ته لوړ شو او د مراد علي رح د لیسې په نامه یادیږي.

د متن لنډیز:
افغانان له ویاړه ډک تاریخ لري. په دوی کې د تاریخ په بېلا بېلو پوړیو کې لوړ علمي، ادبي او ټولنیز شخصیتونه تېر شوي دي. ننګرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت یو ولایت دی. د علم او ادب د ځانګو حیثیت لري. په خپلې غېږ کې یې زیات شمېر غیرتمن او نومیالي افراد روزلي دي. نن یې یاد د افغانستان د ټولو ولسونو د ویاړ یوه برخه ده. سید جمال الدین افغان له دغه ځایه سر راپورته کړی چې نن یې په نامه ټول اسلامي او آن اروپايي هېوادونه ویاړي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي. میا فقیرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپوړې کړي دي.
که چېرته خپل تېر تاریخ ته نظر واچوو، نو دا به راته ښکاره شي چې زموږ ګران هېواد په دغه بهیرکې تل د نیواکګرو ځواکونو د زور او زیاتي له امله په علمي، فرهنګي، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز ژوند کې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس او ګرېوان و، خو له نېکه مرغه په بریالیتوب سره له دغو کړاوونو راوتلی او خپل فرهنګ، ژبه او دود یې ساتلی دی. که یو شمېر خلکو توره را ایستلې او غلیمان یې له هېواده شړلي، نورو قلم په لاس کې اخیستی او د پرګنو ذهن یې روښانه کړی دی. مرادعلي صاحبزاده د دغو علمي، فرهنګي او دیني شخصیتونو په منځ کې د بلې ډیوې حیثیت لري. پښتو او پښتون قام ته یې زیات خدمتونه کړي، د نورو ګڼو تالیفاتو ترڅنګ یې د پاک قران تفسیر او ژباړه په پښتو لیکلې ده.
د مراد علي صاحب نوم د خپلو ادبي، فرهنګي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبي او علمي تاریخ کې لوړ ځای لري او تل ځلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې یوه غونډه جوړه کړي. د پخوا په څېر دې یو مشر، مرستیال، منشي او ویاند وټاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، لیکنو، د نثر د ځانګړتیاوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسیر یسیر د لیکنې د اړتیا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ویناوو عمده برخې ولیکي. د غونډې مشر دې غونډه ارزیابي او د مراد علي صاحب د شخصیت په اړه دې هراړخیزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورېدونکي واوسي او د اړتیا پر مهال دې پوښتنې وکړي.

۲ــ د تفسیر یسیر د لیکنې پر اړتیا دې یو زده کوونکی وغږېږي.

۳ــ پر دې خبره دې یو تن زده کوونکی وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژبو زیاتې لیکنې کېدې.

٤ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبي او فرهنګي مخینې په اړه وغږېږي او د څو تنو نومیالیو سیاسي شخصیتونو، پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او دیني عالمانو نومونه دې واخلي.

۵ــ د مرادعلي صاحب تر ټولو مشهور تألیف څه نومیږي او د شهرت لامل یې څه دی؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات ورکړي.

کورنی دنده

د مراد علي صاحب د علمي، ادبي او مذهبي شخصیت په اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي (رح) د شعر دا لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

لـه اولـه هېـڅ خيـز نـه و، خـاک اوبه نـه بـاد او نار
نـه دا ځمکې اسـمانونه، نـه لمر سـپوږمۍ ليل ونهار
نـه دا انـس و جن حيـوان نـه نباتات سـيندونه غرونه
مګـر ذات بـې جهـات و، تـل ثابـت پـه يـو قـرار
بيـا د رب اراده وشـوه چـې زه وپېژنـدای شـمه
نـو پيـدا د حضـرت نـور پـه محبـت کـړ کـردګار
نـاګاه نـور شـو پـه جنبـش تـرې مرغلـره شـوه پيدا
بيـا د قهـر نظـر وشـو نـو دوه ځايـه کـړه قهـار
لـه يـوې قطعـې يې سـاز کړ هغـه لوی عـرش مجيد
بيـا يـې بـاد پسـې پيدا کـړ پـه قدرت پسـې بسـيار
پـه دويمـه قطـره بانـدې بيـا نظـر د قهـر وشـه
لـه هيبتـه يـې اوبـه شـوه او لـه خوفـه تـار پـه تـار
بيـا يـې عـرش پـه اوبـو کېښـود او اوبـه په شـا د باد
بيـا د ځمکـې اسـمانونو عـزم کـړ پـروردګار
بيـا اوبه شـولې پـه موج ځګ پـرې راغی ډېـر او تېز
رب ترې سـازه کړلـه ځمکه او هم غرونه او اشـجار
او پـه دغـه مـوج وهلـو ډېـر لوګـي ورځينـې ولاړه
نـو ترې جـوړ شـو اسـمانونه پکې سـتوري بېشـمار
مراد علي رح (تفسير يسير)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه

افغاني ټولنه هغسې چې د مېړنيو زانګو ده، د ښځينه اتلو زانګو هم ده. د تاريخ په شاهدۍ افغاني مېرمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مينې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې يې له خپلو نارينه وروڼو سره اوږه په اوږه ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مينه لري. زيات شمېر پښتنې مېرمنې د خپل وخت په دوديزو پوهو او شرعي علومو سمبالې دي. افغاني مېرمنې د ادب د اسمان ستورې هم دي. دوی په خپلو ليکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غبرګ کړي او تر موږ يې رارسولي دي. دا مېرمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر ځای ده چې افغانان پرې وياړي.

تاسو څو تنه پښتنې ليکوالې او شاعرانې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغاني ټولنه کې د ښځو دندې تر نارينه وو درنې دي. هغوی د کور په کارونو سربېره له کوره بهر له نارينه وو سره اوږه پر اوږه د ژوند نور کارونه يوشان ترسره کوي. په کلو بانډو او غرنيزو سيمو کې ښځې تر نارينه وو بيخې زيات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطني جذباتو د ښرګندولو لپاره پښتنې مېرمنو له خپلې وسې څخه زيات کار کړی دی. د هغوی افکارو او ادبي نوښتونو موږ ته هغه مرغلرې رابښلي دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندۍ او هم وياړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارينه وو زياته ده.

په ليکلي ادب کې پښتنې مېرمنې له ليک او قلم سره زياتې نژدې پاتې شوې نه دي او يا هم د ټولنيزو محدوديتونو له مخې يې نه دي غوښتلې نوم يې واخيستل شي او ټولنې ته وروپېژندل شي. له دې امله د هغوی يو زيات شمېر، لکه غمي، په ايرو کې پټ پاتې دي. هغوی چې نومونه يې د تاريخ پاڼو تر موږه رارسولي، ډېرې لږې دي. دلته د هغوی له ډلې څخه يو څو مېرمنې چې په پښتو ادب کې يې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱ـ زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دين محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوايي کې اوسېده. د وخت دوديز علوم يې له خپل پلار څخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبياتو کې هغه لومړنۍ شاعره ده چې موږ ته يې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نومورې پښتنې شاعرې د شيخ مصلح الدين سعدي "بوستان" په پښتو نظم اړولی و او نوم يې ورباندې "بوستان د پښتو" ايښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دی. پر دې سر بېره يې نور اشعار او غزلونه هم ويل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ويل کېږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، ښکلی ليک يې درلود او نورو کتابانو به يې له حسن خط څخه د خط ډولونه زده کول. د پټې خزانې ليکوال وايي، پلار يې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په ليک "بوستان د پښتو" ليدلی و چې خپل اشعار يې په خپل ليک ډېر ښکلی ليکلی وو. د نومورې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربېدلي مې کيسه ده | چې له شاتو هم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار | بايزيد چې و رويدار
له حمامه راوتلی | په کوڅه کې تېرېدلی
ايرې خاورې چا له بامه | راچپه کړلې ناپامه
مخ او سر يې سو ککړ | په ايرو په خاور خړ
بايزيد په شکر کښو سو | د خپل مخ په پاکېدو سو
چې زه وړ يم د بل اور | چې په اور کې سم نسکور
له ايرو به څه بد ورمه | يا به لړ شکوه کومه
هو، پوهانو ځان ايرې کړ | له لويني يې ځان پرې کړ
څوک چې ځان ته ګوري تل | خدای ته نسي کړای کتل
لويي تل په ګفتار نه ده | لو خبره په کار نه ده

تواضع به دې سر لوړ کا
تکبر به دې تل ځوړ کا

۲_ مېرمن رابعه

پټې خزانې د مېرمن رابعې نوم ياد کړی دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند کاوه. رابعه د بابرشاه هم عصرې وه او په کندهار کې اوسېده. وايي چې نومورې زيات اشعار لرل او ديوان يې هم درلود. د هغې يوه رباعي زموږ ګوتو ته رارسېدلې ده:

آدم يې څمکـــې وته راستون کا | په اور د غم يې سوی لړمون کا
دوزخ يې جوړ کا په مخ د ځمکې | نـــوم يې د هغې دلته بېلتون کا

۳_ مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شيخ الله داد لور وه. نومورې يوه عارفه او زاهده مېرمن وه. ديني علوم يې لوستي و. مېرمن نېکبختې د "ارشاد الفقراء" په نامه يو کتاب ليکلی دی چې د سرته رسولو نېټه يې ۹۶۹ هجري ښودل شوې ده. د کتاب موضوع پندونه او اخلاقيات دي. لاندې شعر يې له پټې خزانې څخه نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه ښاد شې ای مؤمنه
پـه ظـاهـر پـه بـاطـن سپینه
ظاهر زهد په اخـلاص کړه
په زړه ټینګ شه له یقینه
شکر صبر په هر حال کړه
خـود نما مه شه خـود بینه
شـپـه او ورځ بـه پـه ژړا یې
کــه خـــبر شې لـــه ســـجینه
سـجـیـن ځــای د خـودنـمـایـه
د بـېـنـمـازو او بـې دیـنـه
لـه هـغـه ځـای امــان راکــړې
یـــا الله الـعـالـمـیـنـه

۴ – مېرمن سایره

مېرمن سایره د لغمان د سید زیورشاه لور وه. د زیږیدو نېټه یې ۱۲۹۷ هجري ښودل شوې ده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه کړي. په پښتو ادبیاتو کې یې د رحمن بابا شعرونه ډېر خوښ وو. مېرمن سایره پر پښتو سربېره پر دري ژبې هم پوهېده. نومورې پښتنه شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هیلې لري. د مېرمن سایرې شعرونه اخلاقي رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې یې انسان ته له چل او فریب نه د ځان د ژغورلو لارښوونه کړې ده. د مېرمن سایرې شعرونه د انساني زړه سوي او اسلامي وروروله یوه په زړه پورې بېلګه ده. لاندې یې د شعر یوه بېلګه ولولئ:

توبه

د ریـــا د دیـــنـــداری نـــه مـــې تـــوبـــه ده
مـسـلـمـان زړه ازاری نـــه مـــې تـــوبـــه ده
یو نیالګی د مینې ږدې بل یې بېخ کاږي
ددې پـټـې بـېـخ کـنـی نـه مـې تـوبـه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تسبیح یې وي په لاس بغض یې په زړه کې
خـدایـه دا رنـګـې شیخی نـه مـې تـوبـه ده
چـې د بـل چـا بـدنـامـی بـانـدې خوښیږي
د کـچـه مـسـلـمـانـی نـه مـې تـوبـه ده
پـه خوله ویـاسـې توبې پـه خوله تمبې وي
الله، داســې رهــزنــی نــه مــې تــوبــه ده
ســایــره د نــنــګــیـالـیـو زلـمـو خــور ده
د بــې نــنــګـو وروړولـــــی نــه مـې تـوبـه ده

۵ - حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نوموړې د محمد عثمان دراني لور او د هرات اوسېدونکې وه. پر ۱۳٤۰ هـ. ق. کال د محرم د میاشتې په ۲۵ په هرات کې زیږېدلې ده.د وخت زده‌کړې یې په خپل کور کې کړې دي. د عربی، فقهې، احادیثو او نور دیني کتابونه یې لوستي دي. مېرمن حاذقې په پښتو او دري دواړو کې شعرونه ویلي دي او نثر یې لیکلی دی. د اشعارو او نثر مجموعه یې د "آثار حاذقه هروي" په نامه یادیږي. حاذقه په پښتو ژبه او ولس مینه وه. د هغې دواړو پرمختګ یې د زړه له تله غوښت.

د حاذقې د نثر بېلګه:
"اما ښکاره خبره ده چې ژبه د یوه محیط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د هرې ژبې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصایص ځینې پوره څرګندیږي. نو ځکه د ځوانو لیکوالوله محترمې ډلې څخه هیله کیږي چې د خپلې ملي ژبې په ژوندی کولو کې تر خپل وس پورې زیار وکاږي او په دې خوږه ژبه خپل احساسات څرګند او نشر کړي. د دې لپاره چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي یووالی دې په صحیح ډول سره ژوندی کړي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يې هم د شعر يوه بېلګه:

فـــــکــر وکـړه ای ملتـه د پښتون
ترقـي لــه هــرې خـوا ده روز افـزون
هلـه پاڅـه نـن زحمـت واخلـه پـه ځـان
زيـار وکاږه پـه صنعـت او پـه عرفـان
کـه هـــــرځـای لـرې دعـوا د مليت
خپـل ځــان وګڼـه خـادم د مملکـت
ولـې نـه بـه کـړو بيـا فـــخرمسـرت
شــــــو پيـدا د ملـي ژبـې اهميـت
زده کـول هـم د دې ژبـې لـوی کـمـال دی
پريښــودل يــې هـر پښــتون لـره ډېـر عـار دی
پـه وطـن کـې د ملـي ژبـې نوبـت دی
نـن جاري په هـره خواکـې عـــــلميت دی
توريالـی زمـری پښـتونه ځـان بيدارکـړه
پـه عــــلومـو او فنونـو دې تلـوار کـړه
دا مـوږ ټـول د دې وطـن خدمتـګاران يـو
نــــر او ښـځې يـو تـر بـل فـداکاران يـو
راځـئ ټـول چـې پـه ملـي ژبـه وينـا کـړو
پـه اصلـي صورت ښـکاره ځـان په دنيـا کړو
هـر پښـتون د ملـي ژبـې طرفـدار دی
که اديـب دی که کاسـب کـه زمـينـدار دی
حاذقـه شـعرونه وايـي خـواري کـانـدي
پـه ليکلـو د پښتو کـې بـه شـي ورانـدې

۶ – مېرمن حميده

مېرمن حميده د سيدحضرت شاه لور وه. پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننګرهار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږېدلې ده. مېرمن حمیدې نه یوازې په شعر ویلو کې روانه طبعه درلوده، بلکې په نثر کې یې هم روان لیکل کول. مېرمن حمیدې له وړوکتوب څخه له شعر ویلو سره مینه درلوده. د مېرمن حمیدې اشعار ډېر اسان او خواږه دي. مېرمن حمیده پر ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په حق رسېدلې ده.

دلته یې د نثر یوه بېلګه ولولئ:

د یوې پښتنې پېغلې ارمان

پېغله وایي: مورکۍ! زه چې ځان سره فکر وکړم، نو وایم ځار شم د وطن له تورو خاورو او تورو، تورو غرونو، تر هغو سپینو ماڼیو او لوړو، لوړو بنګلو نه چې واک یې د بل وي.

قربان شم د دې پاکې او ازادې هوا نه او سر مې لوګی شه د وطن د آزادۍ په لار کې.

مورې! ها بله ورځ تا راته چې د میوند د شهیدانو نکل کاوه، څومره ارمان مې کړی دی چې کاشکې زه هم هلته وای چې دغو د ازادۍ شهیدانو ته مې په خپل سر د اوبو منګې وړې وای؛ ډوډۍ مې ورسولې وای؛ کارتوس او ټوپک مې وروړی وای او ورسره اوږه په اوږه جنګېدلې وای!"

دا هم د مېرمن حمېدې د شعر نمونه:

زما کم نصیبه

ماویل زړه به مې خالي شي لږ له غمه
دواړه سترګې به مې وچې شي له نمه
د ښادمنو په ټولګي کې به شم یاده
زمانه به راسره ځي په لار سمه
همیشه به مې خندا وي غم به نه وي
نه به ځان سره ژړیږم لکه شمعه
په مراد به مې د زړه هره ارزو وي
بیګانه به یم د دنیا له لویه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــور د صبــر پــه نغمــه بــه زړه لــلــو کــړم
زمــانــې نــه مــې د ســـود نــشــې څــه تمه
شپــه د هجــر شــوه اوږده د خــدای لپاره
ښکلی مـخ دې راښـکـاره کـړه صبح دمه
پــه نسیم د اسوېـلــو بــه دې راویـــښ کړم
ای زمــا پــه خـــوب ویـــده نـصیـبـه کمه

۷ – سیده حیات بیگم نسیم

سیده حیات بیگم نسیم د الحاج میا الطاف گل کاکاخیل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې په چترال کې زېږېدلې ده. دواړو نیکونو یې د خپل وخت د علم او معرفت لوړ مقام درلود. سیدې خپلې دیني زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار څخه وکړې او د پښتو یوه تکړه شاعره شوه. د سیدې اشعار ډېر پېچلي نه دي. شعر یې خوندور دی.لوړ خیالات، نرم احساسات او باریک تشبیهات په کې لیدل کېږي. د سیدې په اشعارو کې د پند او نصیحت مرغلرې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې ټولې نیمگړتیاوې په خپلو شعرونو کې غبرگې کړې او هڅه یې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوریو ته واړوي. د وینا ټولگه یې "د نسیم وږمې" تر سرلیك لاندې په ۱۹۸۶ کال کې خپره شوې ده. دا یې هم د کلام نمونه:

گــرځــم زه د یـــار پـــه نـــم تـــازه تـــازه
لــکــه گــل وي پــه شـبـنـم تـــازه تـــازه
زخمي زړه مـړاوی وجـود مې شي دلبره
د ســـرو شـونـډو پــه ملـهـم تـــازه تـازه

* * *

کاش چې زړه مې د آینې غوندې صفا شوای
پس په زړه کې مې یو مینه د الله شوای
زړه مې مـوړ شـوای د دنیا لـه کـاروبـاره
راســـره واړه فـکـرونـه د عقبی شـــوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتنې مېرمنې په فولکلوري ادب کې زياته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خوږ او په زړه پورې فولکلور ټپه، لنډۍ، سانده، ستاينه او نور دي چې دا بيا د پښتنو مېرمنو شتمنې ګڼل کېږي. پښتنې مېرمنې زياتره په فی البديهه شاعرۍ کې ډېرې وتلې دي. په هرکور، کلي او کېږدۍ کې يې بېلګې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډګر کې ځينې داسې نومونه شته چې د خپلو ويناوو او ليکنو له مخې تر موږه رارسېدلي دي. د دې پښتنېومېرمنو ډېره لږه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاريخ کې يې ځلند مقام خپل کړی دی. چې په ياد يې راوروسته نسل وياړي.

پښتنې مېرمنې د خپلو ورونو په څېر د ژوند په هر ډګر کې ډېرې بريالۍ دي. هغوی مخې ته د ژوند پراته ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبير ګالي. خپل اولادونه په ډېره مينه روزي او لويوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل ځان، اولادونو او مېړه لپاره له خوښۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنی چاپېريال رامنځ ته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوړي. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خويندو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سياسي مشرۍ ته ځانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوی ورونه يې سرته رسوي، خو له دې سره سره بيا هم د يو شمېر قومي او قبيلوي او سنتي دودونو په لومو کې ښکېلې دي. په يو شمېر ښارونو او زياترو لېرې پرتو سيمو، کلو او بانډو کې له تبعيض او تعصب سره مخامخ دي. د زړو او نامنلو دودونو ښکار دي. کله کله د ځاروېو په څېر چلند ورسره کېږي او پېر او پلور ته وړاندې کېږي. دا ټول هغه څه دي چې روان مهال يې د منلو زغم نه لري. بايد د هغې په وړاندې غبرګون او مقاومت وښودل شي. البته دا غبرګون او مقاومت يوازې د نجونو او مېرمنو مسؤوليت نه دی. نارينه تر ښځو د مخه دنده لري چې لومړی هغوی ته په ټولنه کې د ځان په څېر په حق قايل شي؛ د يو بشري موجود په توګه يې ومني او وروسته په هغو سيمو او ځايونو کې چې ښځې د ناسم دود او دستور ښکار شوي او ښکار کېږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو څخه يې وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې کړي.

۲ــ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳ــ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.

٤ــ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکي.

٥ــ زده کوونکي دې په پښتو ادبیاتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه یو مخ لیکنه وکړئ.

یوازې د ښځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړی، که نه، نو ژوند به د زغم وړ نه و.

((اناتول فرانس))

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفگانگ فون گویته
(۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو ټولګیو کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، لیکوالو او شاعرانو سربېره یو شمېر نړیوالې ادبي څېرې وپېژندلې. دلته د ګویته په نامه یو الماني شاعر درپېژنو. د دې شاعر او د هغه د ویناوو د بېلګو له لارې به لا نور هم د نړیوالو ادبیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. یو لویدیځ پوه ویلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې باید هر نوی پیدا شوی شی زموږ په ذهن کې یو څه شی زیات کړي."موږ باید له نوي موندل شوي شي سره اړیکې ټینګې کړو او له دې لارې خپله معنوي پانګه زیاته کړو. د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او د هغوی آثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بډایوي.

د نړیوالو لیکوالو او شاعرانو د آثارو لوستل څه ګټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفګانګ فون ګویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمني د فرانکفورت په ښار کې په یوې بډایې کورنۍ کې پر ۱۷٤۹ م کال زېږېدلی دی. پلار يې حقوقپوه او مدافع وکیل و؛ مور يې هم د جرمني د سهیل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني یو بل ښار، لایپزیک ته لاړ. هلته د زده کړې تر څنګ پر یوې نجلۍ مین شو. له هغې سره د تودې مینې له امله يې په شعر ویلو پیل وکړ. وروسته په ۱۷٦۷ م کال کې د ګویته د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. دا په عشقي او تغزلي شعرونو کې د ګویته لومړنۍ تجربه وه. په لایپزیک کې له درېو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لاړ. په ۱۷٦۹ کال کې يې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دېوان" کتابونه خپاره کړل چې د لایپزیک یادونه يې په کې غبرګه کړې وه. بیا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لاړ. په شتراسبورګ کې ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته يې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. په دې ځای کې د ده پر ژوند بل اغېز د "فریدریکې بریون" په نامه له یوې نجلۍ سره د هغه آشنا کېدل و. دې آشنایۍ د ګویته پر ژوند ډېره اغېزه وکړه. د هغې لپاره يې شعرونه وویل چې وروسته يې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دېوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د ګویته تحصیلات په ۱۷۷۱م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فریدریکې سره د وروستي ځل لپاره دیدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته يې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکیل له دندې سر بېره يې ارزښتمن آثار ولیکل چې د ده د لوېي او نبوغ ځلا يې لرله.

ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به يې تر شین آسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفې د ګویته په آثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. د دې دورې په ننداړو کې د "محمد نغمې" يادولی شو چې له ختيځ څخه د شاعر له پېژندګلوۍ وروسته وليکل شوې. ګويته د پاک قران له لوستلو وروسته د يوې ننداړې د ليکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له يوې خوا د حضرت پيغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاريخي وضعه او رسالت ښېږي.

ګويته د شعرونو په پورته ديوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برليسينګن خدايان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پروميتيوس"، "ايفيژيني"، "تاريويس"، "توركواتو تاسو" او "اختياري وصلت" او زيات شمېر نور آثار ليکلي چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولګې او علمي آثار پکې شامل دي.

ګويته په جرمني کې هماغسې دريځ درلود، لکه دانتې چې په ايټاليې او شکسپير په انګلستان کې درلود. ګويته نژدې ٦۰ کاله پر هرځای خپل سيوری غوړولای و. ډېرو لږو کسانو به د ګويته په څېر د نړۍ په ادبياتو کې ستر اغيز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخوالي کې و. ګويته نه يوازې د خپلې زمانې د ادبياتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله يو دايرة المعارف و چې د يوې بشپړې دورې تمدن اوفرهنګ پکې پروت و.

د متن لنډيز:

يوهان ولفګانګ فون ګويته په جرمني کې زېږېدلی دی. پلار يې حقوقپوه او مدافع وکيل و. ګويته په يو متمدن او با فرهنګه چاپېريال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونيول شو. په ښځلس کلنۍ کې يې په شعر ويلو پيل وکړ. په ۱۷٦۷م. کال کې يې د شعرونو لومړی ديوان چاپ شو. په ۱۷٦۹م. کال کې يې د "جرم د شريکانو" په نامه يوه منظومه کميډي او د "لايپزيک د نغمو ديوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورګ ته لاړ. د دغه ځای ژوند د ګويته په فکر او هنر لويه اغېزه وکړه. هلته يې له يو شمېر شاعرانو او هنرمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره پېژندګلوي پیدا شوه. دلته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دیوان خلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفي د ګویته په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. د دې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلو وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته یوه ننداره ولیکله چې پکې له یوې خوا د حضرت پیغمبرﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څیرې. ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"،" د برلیسنګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني په تاوریس کې"، "تورکواتو تارسو" او "اختیاري وصلت" او شاوخوا ۱٤۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي آثار لیکلي دي. ګویته نژدې ٦۰ کاله د ادب په میدان کې نیلی ځغلولی و.

د ګویته د آثارو د یوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ولتر کړاوونه» یوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه ـ ۱۷۷٤م)) د ګویته یو رومان دی چې په هغې کې یې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړې دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لوړې غوښتنې لري. روح یې د طبیعت او هنر د اغېز د منلو لپاره ښه چمتو دی، خو باطن یې د ژوند له حقیقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدودیتونو سره مخامخ کېږي. په پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهیلی او مینه یې ناکامېږي. داکار هغه ځوروي او په پای کې یې ځان وژني ته هڅوي.

زموږ دا لیکنه د هغه د رومان وروستۍ برخه ده چې د لیکونو خپرونکی یې نقلوي. په دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستنۍ لیدنه بیان شوې ده. لوته وروسته د البرت په نامه له یو بل شخص سره واده کړی. د ((ورتر)) په نامه د ګویته دې اثر له خپرېدا وروسته ډېر بریالیتوب تر لاسه کړ.

[هغه ورځ چې ورتر دوست ته خپل وروستی لیک ولیکه، یکشنبه وه او عیسوي اختر ته لا څو ورځې پاتې وې. ماښام ورتر د ((لوته)) کور ته لاړ. لوته یې ولیده چې خپلو کوچنیو ورونو او خویندو ته د نوي کال په مناسبت اخیستل شوي سوغاتونه تنظیموي. ورتر د هغه خوشحالۍ په اړه په فکر کې ډوب و چې کوچنیان به یې د دې سوغاتونو په لیدلو تر لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنیان دا سوغاتونه ووینې او یا په څراغونو د سینګار شوې ونې نندارہ وکړي، له خوشحالۍ نه به ټوپونه ووهي. په داسې حال کې چې لوتې خپله دننۍ اندېښنه په یوې موسکا پټوله، ویې ویل: ((که ته هم ومنې چې ښه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړې. یوه ښکلې ډېوه او ورسره مل نور شیان.)) ورتر په لوړ غږ وویل: ((ښه توب یعنې څه؟ باید څنګه واوسم او څنګه کولای شم واوسم، ګرانې لوتې؟))

لوته وویل: ((د پنجشنبې په ماښام عیسوي اختر (کریسمس) دی. کوچنیان راځي او کېدای شي پلار مې هم راشي. هغوی ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورځ راشئ، خو دوخته مه راځئ.))

ورتر ډېره ولګوله او لوتې دوام ورکړ: ((زه له تاځخه هیله کوم چې یوه پلا به داسې وي. بیا هم له تاسو څخه د کرارۍ هیله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې څخه سترګې واړولې، په داسې حال کې چې د کوټې له یو سر څخه بل سر ته تله، تر ژبې لاندې غړومبېده او ویل یې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوتې دا حالت احساس کړ، د ګڼو پوښتنو له لارې یې وغوښتل د هغه فکر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ته واړوي، خو ګټه یې ونه کړه.

ورتر په لوړ غږ وویل: ((نه، لوتې، بیا به هېڅکله تا ونه ګورم!)) لوتې وویل: ((ولې، ولې؟ باید ومې ګورې، ته مجبور یې بیا مې هم وګورې! خو د اعتدال له مخې. اوه، ته ولې داسې چال چلن کوې چې له هر شي کرېږې او هغه ځانته د غره په څېر غټوې؟)) لوتې د ورتر لاس په خپل لاس کې ونیو او ویې ویل: ((هیله کوم، میانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغو ټولو شیانو په اړه سوچ وکړه چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېرې کړه او یو نارینه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غاښونه یې چیچل، لوتې ته خړ، خړ وکتل. لوتې په داسې حال کې چې د ورتر لاس یې په لاس کې ټینګ نیولی، زیاته کړه: ((ورتره، مازې یوه شېبه په کراره فکر وکړه. ته نه پوهېږې چې په دې کار ځان له پښو غورځوې او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوې! ولې ما؟ ورتره، څوک چې د بل چا وي؟ ولې؟ ډارېږم، ډارېږم. دا ناشونې هیله چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شئ؟ دا ناشونې ده! کېدای شي تا ته جالبه وي.))

ورتر په داسې حال کې چې هغې ته یې په نهیلۍ خړې خړې کتل، د هغې له لاس څخه یې خپل لاس کش کړ او چیغې یې کړې: ((عاقلانه، ډېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړې وي... .))

لوتې ورزیاته کړه: ((دا هرڅوک درک کولای شي. ایا په ټوله نړۍ کې به داسې یوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هیلې یې پوره کړې وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه.... زما او ستا ترمنځ د محدودیت د پیدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهیسې ډارېدم. د دې کار لامل هم پخپله ته یې. ته یو ځلې ازمېښت وکړه. که چېرته لاړ شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرو د خپلې ارزښتمنې مینې موضوع موندلای شې. بیا بېرته راشه او پرېږده چې په ګډه له یوې حقیقي دوستۍ څخه په ګډه خوند واخلو!))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته د گویته په اړه ټولگیوالو ته معلومات وړاندې کړي.
۲ـ یو تن زده کوونکی دې ووایي چې د ختیځ اشنایی پر گویته څه اغېز وکړ او په پایله کې یې څه وشول؟
۳ـ د گویته د شعرونو لومړی دیوان چېرته، کله او په څه نامه چاپ شو؟ یو تن زده کوونکی دې نورو ته معلومات ورکړي.
٤ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او ودې وایي چې پر نړیوالو ادبیاتو پوهېدل موږ ته څه گټه لري؟
٥ـ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته ووایي چې کومې نړیوالې ادبي څېرې پېژني. نومونه دې یې ووایي او د یو شمېر آثارو نومونه دې واخلي.

کورنۍ دنده

د گویته د ژوند، اشعارو او لیکنو په اړه یوه معلوماتي مقاله ولیکئ.

> د بشر بدمرغي په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملرنه کېږي.
>
> ((گویته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

د وچکالۍ ګلان

دا سـوی سـتي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دغـه غيرتــي وطن، پرېــږدئ چې لــږ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
مـه وژنئ د شـپو په تېغ، رڼ د مســتقبل ځراغ
سـترې فريادي وطن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
اوښــکې د پېغلوټــو مې، چيغــې د مظلوم يتيم
زوی د مورنــي وطن، پرېــږدئ چې لږ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زموږ ننګي وطــن، پرېږدئ چې لږ وخاندي
دا د وچکالــۍ ګلان، نــور نــو اوبيــدل غواړي
تږی د ســپرلي وطــن پرېږدئ چې لــږ وخاندي
اسحٰق ننګيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري حقونو تاريخچه

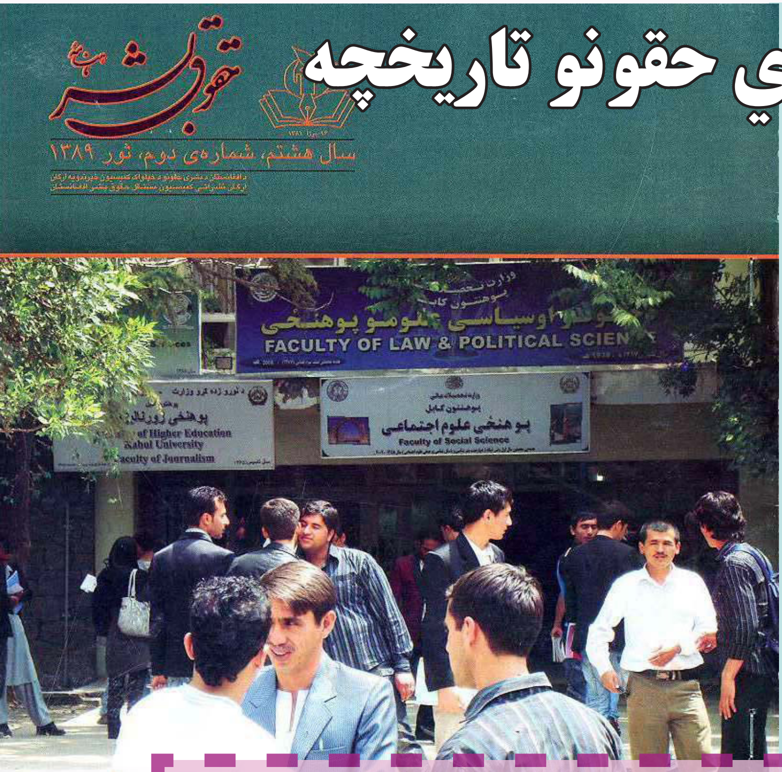

بشر يا انسان له خپل موجوديت سره سم يو لړ حقونه لري. البته ځيني دا حقونه د بشر له خلقت راهيسې تل موجود وو او طبيعي حقونه بلل کېږي. خو د ژوند په دوران کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل. کله که هم په يو ډول نه يو ډول انسان له يو يا زياتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري يا انساني دريځ ته زيان رسيږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زيار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هېڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېداى شي په ځينو حالتونو، لکه د جګړې يا کورنۍ تاوتريخوالي او يا د يو جرم د سرته رسولو په حالت کې، يو يا له يو څخه زيات حقونه وځنډول شي، خو په هېڅ توګه ترې انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېداى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري حقونه يو بنسټ لري او هغه انسانيت دی. له دې امله په ټوله نړۍ کې يوشان دي.
د بشري حقونواوسنی اصطلاح او مفهوم د لويديځي نړۍ زيږنده او نسبتا اوږده سياسي او تاريخي مخينه لري.

د بشري حقونو زړی او هسته د اسلام د سپيڅلي دين له راتګ سره سم وکړل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشر ته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنی سرچينه ده.

بشري حقونه په اوسني مفهوم په اووه لسمې ميلادي پيړۍ کې د اروپا د سياسي نظرياتو بهير ته لاره وکړه. په دې لړ کې لومړنی موجود سند د جان لاک "د حکومت کولو دويم تړون" نومی اثر دی چې په ۱٦۸۸م. کال کې د برتانيې د لوی انقلاب په پيل کې چاپ شو.

د جان لاک په نظر حکومت د حاکمانو او رعيت تر منځ د يو ټولنيز تړون پر بنسټ ولاړ دی. رعيت تر هغې د اصولو او قوانينو په منلو مکلف دی چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

په نړيوال ډګر کې د بشري حقونو د تثبيت او ساتنې په اړوند له جان لاک وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې د انقلاب د بشري حقونو اعلاميه ده. دا اعلاميه د ۱۷۹۸م. کال د اګست په ۲٦ نېټه تصويب شوه. دا اعلاميه هغه مهال تصويب شوه چې د فرانسې د ملت استازي په يوې لويې ملي جرګې يا غونډه کې سره راټول شول. په غونډه کې هغوی د دې اړتيا احساس کړه چې د بشر طبيعي اوټولنيزوحقونو ته نه پاملرنه يا هغوی ته په درنه سترګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډې برخه والو وپتېيله چې د يوې رسمي اعلاميې په ترڅ کې د بشر سپيڅلي او تلپاتې حقونه وړاندې او د ټولنيز ژوند بنسټ وګرځوي. دې لومړنۍ اعلاميې اووه لس مادې درلودې. په لومړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ مسئله، په دويمې کې د سياسي ټولنې موخه او د بشري تلپاتې حقونو ساتنه وه. په دريمې مادې کې د حاکميت مسئله وه چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سياسي او ټولنيز حاکميت تمثيل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې ته د زيانمن عمل مخنيوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا ټاکل او پلي کول، د فرد اصلي حالت، د سياسي عقيدې د ازادۍ تضمين، د بشري حقونو تضمين، د مالياتو ورکړه، د حساب اخيستل، د بشري ملکيت حق.

د نومورې اعلاميې په متن کې وخت په وخت تعديل راغلی او مواد او احکام يې د بشر په ګټه زيات توضيح او څرګند شوي دي.

د فرانسې له انقلاب څخه وروسته پوهانو د بشري حقونو د رښتينې کېدو هڅه کوله او د هغو د سرته رسولو لپاره يې ځانګړې موسسې او ټولنې جوړې کړې. د فرانسې بشرپالو د بشري حقونو د پلويانو يوه ډله جوړه کړه. دوی په دې خبره سلا شول چې په خپله ډله کې يوازې هغه اشخاص ومني چې د فکر سطحه يې لوړه او د نظر افق يې پراخه وي. د ۱۸۹٤م. کال د جون په څلورمه يې د موسسانو يو پلاوی جوړ کړ او هغوی بيا د ټولنې د کړنلارې اساسنامه تصويب کړه.

د بشري حقونو دې ډلې د ټولنې په سياسي ژوند کې خپل نقش او اغېز لاپسې زور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختيا ومونده او په ۱۹۳۳م. کال کې يې په ملي او نړيواله کچه زيات پلويان پيدا کړل. که کوم سياسي ناتار به د بشر آزادي او حقونه له خطر سره مخامخ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغړوونکي به يې د پړې او ملامتۍ غږ وکړ.

د بشر حقونو د تثبيت او تضمين لپاره د نړيوالو هلو ځلو زرين پړاو د دويمې نړيوالې جګړې له پای ته رسيدو وروسته پيل کېږي. د ملګرو ملتونو تر جوړېدا وروسته د بشري حقونو په ډګر کې د کاري پياوړتيا لپاره په ۱۹٤٦م. کال د بشر د حقونو کميسيون رامنځ ته شو. کميسيون دې ته وګومارل شو، د بشري حقونو يو داسې فهرست چمتو او جوړ کړي چې د نړۍ د ټولو هېوادونو لپاره د منلو وړ وي. دې کميسيون په پيل کې ٤۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹٤ م کال کې يې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹٤۸م. کال کې د بشري حقونو يو فهرست د يوې اعلاميې په بڼه جوړ او د همدغه کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشري حقونو د نړيوالې اعلاميې په نامه تصويب شو. دا اعلاميه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرش مادې لري چې د بشري حقونو بېلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتي او غبرګ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې (اسامبلې) پرېکړه وکړه، د دسمبر لسمه نېټه چې د بشري حقونو د تصويب ورځ ده، د بشر د حقونو د نړيوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړيواله کچه ولمانځل شي. له هغې راوروسته هرکال دا ورځ د غونډو او کنفرانسونو په جوړولو په ملي او نړيواله کچه لمانځل کېږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقونو نړيواله اعلاميه تصويب شوه. دا اعلاميه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقونو پورې اړوند مسايل تشخيص او تضمينوي.

په ۱۹۶۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د هر ډول تبعيض د له منځه وړلو نړيوال تړون تصويب شو. دا تړون په دريو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعيض او توپير د له منځه وړلو تضمينونه اوسپارښتنې لري.

د ۱۹۶۶م. کال د دسمبر په ۱۶ نېټه د سياسي او مدني حقونو نړيوال تړون تصويب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۵۳ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سياسي او مدني حقونو پورې اړوند مسايل، ژمنې او تضمينونه رانغاړي او د يو نړيوال تړون په توګه يې وړاندې کوي.

د ۱۹۶۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعيض د له منځه وړلو اعلاميه تصويب شوه.

د ۱۹۶۸م. کال د اپرېل له ۲۲ څخه د مې تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقونو د اعلامېې له تصويب څخه وروسته په تېرو شلو کلونو کې د بشري حقونو په ډګر کې د ترسره شوو پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډې وشوې او په ۱۹ مادو کې يو پرېکړه ليک تصويب شو چې د بشري حقونو په ډګر کې د تر لاسه شوو برياليتوبونو او د هغوی د ملي او نړيوالو تضمينونو په اړه يې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ښځو کنوانسيون تصويب کړ. د ښځو په وړاندې د تبعيض د له منځه وړلو اعلاميه يې په دېرشو مادو کې تصويب کړه. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۹٤م. کال د نړۍ ۱۲۵ هېوادونو د ښځو کنوانسیون تصویب کړ چې افغانستان هم په دې ډله کې شامل دی.

د ۱۹۹۰م. کال د آګست په اوومه (د ۱۳٦۹ هـ. ش کال د زمري ۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غړو هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو په غونډه کې د بشر د حقونو اسلامي اعلامیه تصویب او اعلان شوه. په دې اعلامیه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلي دین له مخې د بشري حقونو په اړوند مسایل ښودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډیز:

د بشري حقونو د تشخیص او تامین په اړه د نړیوالو هلو ځلو لړۍ ډېره خوره او اوږده ده. دا بهیر په ډېره چټکۍ پرمخ روان دی، د سیاسي او ټولنیزو مسایلو په سر کې ځای لري او زیات پام ورته کېږي. بشري حقونه د تل لپاره خوندي دي او هېڅکله یو انسان ترې نه بې برخې کېږي. کېدای شي یو شمېر یې د یو مهال لپاره وځنډول شي، لکه د جګړو، اړودوړ او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشري حقونو بنسټ انسانیت دی او هر چېرته چې انسان دی، یو شان حقونه لري. اسلام لومړنی دین دی چې بشري حقونه یې تضمین کړي دي. وروسته بیا په لوېدیځې نړۍ کې د بشري حقونو اصطلاح وزیږېده. مخینه یې نسبتا اوږده ده. بشري حقونو په اوسني مفهوم په اووه لسمې میلادي پیړۍ کې د اروپا د سیاسي نظریاتو بهیر ته لاره وکړه. تر هغې راوروسته په یو شمېر غونډو کې یو لړ پرېکړې وشوې، بشري حقونه یې تنظیم او د هغې درناوی او حمایت یې د هر چا، په تېره د دولتونو دنده، وګڼله. د یو لړ سیاستوالو په اند حکومت د حاکمانو او رعیت تر منځ د یو ټولنیز تړون پر بنسټ ولاړ دی. رعیت تر هغې د اصولو او قوانینو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او نورو ته دې ووايي چې د هغوی په اند بشري حقونه څه شی دي. اسلام بشري حقونو ته په کومه سترګه کتلي؟

۲ـ د ټولګي زده کوونکي دې پر دريو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په ترتيب د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات وليکي او په پای کې دې يې نورو ته ووايي.

۳ـ بشري حقونو څه ډول پراختيا موندلې ده او تر اوسه يې کوم پړاوونه وهلي دي؟ څلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

٤ـ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په يوټاکلي حالت کې ځنډيږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي. ټول زده کوونکي کولای شي په خپل واريه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

٥ـ په خپل هېواد کې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګورئ؟ هغه څنګه ارزوئ؟ آيا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.

٦ـ زده کوونکي دې څو اصطلاح ګانې پيدا او له ترکيبونو سره دې يې پرتله کړي.

کورنی دنده

د بشري حقونو د اړتيا ا و ارزښت په اړه يوه مقاله وليکئ.

خومره چې هغول اغېزمن واقع کېږي، تنبيه هغومره نه کېږي.

(آګا تاکريستي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دادی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي او هر ډول موضوع پکې بیانولای شي.

نظم بیا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافیه پکې اړینه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې یو یې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې یې تاسې ته در پېژنو:

ـ که ورځنۍ خبرې په لیکنۍ بڼه وي، په څه نامه یادېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر عربي کلمه ده، د شيندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب خيړونکي د ادبياتو د اوسني تعبير له مخې د يوې ژبې ټول ليکلي (تحريري) او ناليکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼي.

دغه ادبي هنري اثر بايد په داسې ژبه بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند هينداره وي او هم په لوستونکي او اوريدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي. په هنري او ادبي ليکنو کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايلات د واقعيت او مطلب د افادې لپاره بنسټيز حيثيت لري.

ليکوال هغه څه چې ليدلي، اوريدلي، احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تېرېږي، بيانوي، خو د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته هېڅ اړتيا نه لري. هنريت يا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غير ادبي ليکنې سره بېلوي. په ادبي ليکنو کې د ليکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوښتنې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظو کې ځنګه انځور او راونغاړي؛ مقابل لوري (لوستونکي يا اوريدونکي) ته يې وليږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي.

پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې يې په نا ليکلي او ليکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثورو کې له مسجع نثر نه نيولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګاڼه سمبال نثرونه هم شامل دي.

پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختيا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د نننې ادبي او هنري نثر بېلګې دي چې په لاندې ډول يې در پيژنو:

۱_ ادبي ټوټه

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو څخه وړه وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.

په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخيل کم وي، واقعي پيښې پکې څېړل کېږي او لوبغاړي يې هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځينو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نوم هم ياد کړی دی.

ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. د يو حقيقت او واقعيت په اړه په حکايوي بڼه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي. دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر لیکوال او نثر لیکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور.

۲_ لنډه کیسه

په لویدیځ ادب کې (Short Story) بلل کېږي. لنډه کیسه د نثري کیسو یو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې یو له بله سره تړلي او یو د بل تر اغېز لاندې وي.

موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري، د تاثر او اغېز یووالی پکې یوازینی شرط دی. بېلګه یې د امین افغانپور ((موسکا)) ده.

۳_ ناول

ناول (Novel) د لاتیني ژبې کلمه ده. لغوي معنا یې نوی، تازه او عجیبه څېز دی.

په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کیسې یا داستان ته وایي چې له لنډې کیسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. په لیکني چوکات کې یې طرح، اصلي او فرعي کرکټرونه، مکالمې او د کیسې پیل، منځ او پای لري.

له لنډې کیسې سره یې توپیر په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصیل سره بیانیږي او هم یې کرکترونه زیات وي. د پښتو ناول بېلګه د برهان الدین کشکي ((پټه مینه)) ده.

٤_ رومان

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځینو فرهنګونو کې یې معنا خیالي داستانونه او په ځینو کې د مینې او محبت کیسې راغلي دي.

په ادبي اصطلاح کې هغې کیسې ته ویل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلابېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځایوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپیر نه لري، یوازې د موضوع په انتخاب او د واقعیتونو په څېړلو کې توپیر لري. هغه دا چې په ناول کې همیشه واقعیتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کېږي، خو په رومان کې په خیالي ډول. یعنې کوښښ کېږي چې خیالي واقعات لوستونکي ته په ریښتیني بڼه وړاندې کړي.

۵_ داستان

داستان د حماسي ادب یو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر ورې کیسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې داستان حکايتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخيلي جنبه زياته وي.
په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کېږي او د ګډون کوونکو شمېر يې هم دوړې کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

٦_ ډرامه

له يوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصيل ته يې اړتيا نشته، د مخه لوستل شوې ده.)

٧_ طنز

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي.
په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخۍ په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي.
د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي.
طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي. بېلګه يې د عبدالمنان ملګري ((شريک بالاپوش)) ده.

٨_ ادبي راپورتاژ

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوي وي. د دې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي. بېلګه يې د محمد نواز طائر ((ناليدلی سوات)) ده.

٩_ سفرنامه

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي.
په نړيوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې د علمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کېږي. د پوهاند رښتين ((د هند سفر)) بېلګه ده.

١٠_ ادبي ليکونه

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل او د اديبانو تر منځ تبادله کېږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي.

ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړېږي. بېلګه يې د بېنوا ((د زړه خواله)) ده.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټولې ليکنې او ګړنې، منظوم او منثور آثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کېږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي.

دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غير ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ ... .

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووايي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

٤ـ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نيولو سره دې ټولګی په دوو ډلو ووېشل شي. يوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لارې تراژيدي او دويمه ډله دې يوه کميډي ننداره تمثيل کړي.

٥ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند يو راپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب کړي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووايي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پیژنئ؟
- ډرامه خپل پیغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

٧ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډیز درې درې دقیقې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د پښتو نثر د ودې په اړه یو مطلب ولیکي چې تر لس کرښو کم نه وي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووايي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استاد ګل پاچا الفت د غوره نثرونو یوه بېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبیاتو یوه وتلې څېره ده. نوموړي ډېر خوندور شعرونه او نثرونه لیکلي دي. د هغه په هر شعر او نثري ټوټو کې ټولنیزې ناخوالې په ډېر سم او ښه شان انځور شوې. د وخت د ټولنې پر اوړو یې له سپرو کسانو څخه شکایتونه کړي دي. الفت د خپلو شعرونو او نثرونو له لارې ټولنې ته لارښوونې کړې او د ژوند د اصلي تګلارې په لور یې روان کړي دي.

دلته د هغه د نثري څواک د لا روښانتیا په موخه مو دا لاندې بېلګه د هغه له غوره نثرونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلې ده. هیله ده چې تنده به مو پرې ماته شي. باید یادونه وکړو دغه نثر سره له دې چې د شعر په اړه تحلیلي رنګ هم لري، خو ادبي رنګ یې د هغه د خواږه نثر ډېره ښه څرګندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شیان ډېر عزیز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وايي.

له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ایمان او عقیدې ځای ته زړه وايي.

صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مینه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروین وايي: (هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستۍ ترېنه تعبیر کېږي. که انسان غواړي چې له حیوانیت نه لرې وي باید دغه عواطف ښه وروزي).

د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو. څنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زیات لوېږي او ځینې زړونه، لکه: د غرو سمڅې او غارونه دغه رڼا یا بیخي نهویني یا یې ډېره لږه ویني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلي خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالۍ خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شیان په یوه ښکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي، شعر ترېنه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معیار برابر وي.

څومره چې د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وي او د محدودیت له قیودو راوتلی وي، هغومره یې شعر لوړ او عالي وي. که یو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدی. شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښایي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځايه دغه جهان ته وګوري. د شاعر نظر بايد نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان ووينې، د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقليد يا ابتذال د شاعر مرګ دی. د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ او دلبرۍ ولاړه ده. شاعر بايد په هر څه او په هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري. هغه چې په زړونو کې هيجان، تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي، شاعر ورته نه شو ويلی.

که دا خبره رښتيا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري؛ يعنې د عقل ادراک د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې وي، نو ويلی شو چې د يوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې بدلون او تحول راوستلی شي. همدغه شعر دی چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون ږدي چې غرونه يې ثبات او استقامت ته حيران وي. که دا رښتيا وي چې د چرګانو په نارو ويده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا بايد ومنو چې د شاعرانو په نغمو د يوه ملت مړه احساسات او جذبات راويښېږي او په دې اسرافيلي شپېلۍ کې بل راز تاثيرات موجود دي.

کوم فيلسوف چې هر څه بدګڼي او زنده‌ګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان لپاره يوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصيبتونه او غمونه ملګري دي. که څوک يوه داسې چاره لټوي چې له بدبختيو نه لرې غوندې په امن کې شي، بايد په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي. په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې يوازې وي او دنيا ورته لکه يو سراب معلومېږي چې د ده لمنه نه شي لمدولی. په همدغسې بېخودۍ کې انسان د دنيا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نيازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غير له حقايقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وايي، شعر دی.

که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نيکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي، هغه به د شعر کور (بيت) وي. د شاعر خيالي دنيا تر ډېره حده له غمونو او مصيبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې درد سره بېخودي شته چې له سړي نه هر څه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه ګورئ، د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ.

هغه څه چې په زړونو کې پيدا کېږي او په زړونو اثر کوي، هغه عادي او معمولي څيز نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغېزه لري او انسان ترېنه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی. د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي. د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينګوي او په هوښيارۍ کې بينايي او همدردي پيدا کوي. کله چې زړونه کلکېږي يا توريږي، نو شعر يې رقت او صفايي پيدا کولای شي. هغه څه چې انسان د ماديت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي، شعر دی.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خونده محروم دي.

شاعران دا کولای شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهۍ ملنګ ته د شاه جهان خوی او مړې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو څخه يې اخلي او زړونو ته يې ورکوي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري."

د کتاب او تعليمي کال د پای په بهانه يوڅو خبرې

ګرانو زده کوونکو!

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګورئ، هغه مهال مو د پوهې کچه څومره وه او اوس څومر ه؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. آيا نرۍ درته هماغسې ښکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره ورتيا تر لاسه کړې؟ د موضوع ګانو د تحليل او ارزونې څواک مو څومره غښتلی شوی؟

که د دې ټولو په توپير وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او يو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، يعني لوستونه، په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلی او نه دي ليکل شوي. د هر يو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د ليکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړې، د پښتو ژبې او ادبیاتو په اړه تاسې ته داسې رنګارنګ پوهه اومعلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلند او وړتیا کې د بدلون احساس رامنځ ته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو وړتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یوه سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنۍ او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفیق

فعالیت

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. د غونډې جوړښت دې د مخکنیو غونډو په څېر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړتیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په څرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او د دې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. د غونډې مشر دې غونډه رهبري کړي. مرستیال دې مرسته ورسره وکړي. منشي دې د وینا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډې ویاند دې له لازمو تبصرو سره یوځای ویناوالو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډې مشر غونډه واروزي او د پای وینا دې واوروي. غونډه دې د یو پرېکړه لیک په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله التوفیق

یو الماني متل دی، وایي:

((که د کار پای ښه و، هرڅه ښه دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري

ابهام: پېچلتيا، ناخرګندتيا (بټه ګوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرماني

اجل: د ژوند پای، د مرينې مهال، مرګ، د هر شي مهلت او وخت

احاطه: د يو شي شاوخوا، پر يو شي لاسبرى

احسان: نيکي کول، چاته يوشى ببښل، د يو چا د بدی په وړاندې نيکي کول

اخلاص: رښتينولي، د نيت خاصوالى

اخلاق: د ټولو خلکو له خوا د اصولو او ارزښتونو ټولګه (مجموعه) چې د يوې ټولنې د يوه فرد د چلند سموالى يا ناسموالى او ښه والى يا بدوالى ټاکي. چلن، خوی، منل شوي خويونه

ادب: د اخلاقي منل شوو اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو، دود او فرهنګ پېژندنه

ارادت: له درناوی سره يوځای مينه او علاقه، غوښتنه، قصد

ارزول: ارزيابي کول، تلل

اژدره: اژدها، ښامار

استعاره: د تشبيه له مخې يو مجازي بيان، پټه او ناخرګنده خبره

استمرار: پرله پسې والى

اسرار: پټ شيان

اعتراف: منل، خوله خوځول

اغېز: تاثير

افراط: ډېروالى

افق: د آسمان غاړه، هغه ليکه چې سړی انګيري آسمان له ځمکې سره لګېدلی دی، ساحه، د ليد ساحه، د ليد افق

الحان: خواږه اوازونه چې انسان يا ځينې الوتونکي او يا موسيقي يې توليدوي

الله اکبر: خدای تر ټولو لوی دی

الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پيدا کېږي، د خدایﷻ له لوري د يو چا په زړه کې د يو امر رامنځ ته کېدل

امت: د يو پيغمبر او يو دين د پيروانو مجموعه

امين: هغه شخص چې امانت نه خيانتوي، د ډاډ وړ، رښتينى

اند: فکر

اندام: غړي

انقلاب: په اقتصادي، سياسي، ټولنيز يا فرهنګي نظام کې شديد او ناڅاپي بدلون، ناکراري، هيجان، اخ و ډب …

انټرنيټ: نړيوال جال

انځورګري: رسامي، نقاشي

انګيرل: په پام کې نيول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوج: لوړه پوړۍ

اوره: اوربشت

اوریځیو: وریځې

اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه

اوکوب: برم، جلال

اوڅار: روښانه، څرګند

اوډون: اډانه: ترتیب، اوډل

ایاز: خوځنده سړه هوا، نسیم،

ایډیالوژي: ځانګړې لید او پوهه چې انسان یې د ځان، ټولنیز دریځ، ملي وضعې په نسبت لري او توجیه کوي یې

ایکولوژي: د ژوند د چاپېریال پېژندنه

اړ: محتاج

اړین: ضروري

((ب))

باتلی: بوتللی، وړی

بامي: د یو ګل نوم دی

بانډه: کلی، ګوښه او یوځای پراته څو کورونه

بخره: برخه

بدیع: نوی، تازه، ښکلی، ادبي پوهه چې په کې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کېږي.

برائت: له جرم، نیمګړتیا، تور او داسې نورو څخه خلاصوالی، بیزاري، تنفر، ...

بربنډ: لوڅ

برم: دبدبه

برهم: ویجاړ، خراب

بریا: برۍ، لاسته راوړنه

برید: پوله، سرحد

بریمن: بریالی

بصر: سترګه

بغض: کینه، دښمني

بقا: پایښت

بلاغت: له وینا سره سم د وړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي.

بلوسي: تېری، تجاوز

بلیغ: وېناوال، د وینا کولو وړتیالرونکی

بنا: ودانې

بهیر: جریان

بوره: زوی مړې

بوډا: زوړ، سپین ږیری

بیعــت: د یو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه چې معمولاً په لاس ورکولو سرته رسیږي، د یو چا مشرتوب او رهبري منل

بډای: شتمن

بډې: رشوت

بڼه: شکل، صورت

بېلګه: مثال، نمونه

((پ))

پالل: روزل

پانګه: سرمایه

پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه /کنده

پت: ناموس

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته: آدرس

پدیده (ښکارنده): یو شی، یو توکی

پرتله: مقایسه

پرتم: دبدبه

پرتمین: شکوهمند

پرته: بېله

پرتو: شعاع، وړانگه

پرښته: ملایکه

پرگنه: ولس، خلك

پلازونه؛ پلاز: پایتخت

پلاوی: هیات

پلور: پلورل، خرخول

پلی: پیاده

پنځېدل: زېږېدل

پوله او برید: حد، اندازه

پوړکی: قشر

پوړی: درجه

پوښاك: جامه، لباس

پیلامه: پیل، لومړی برخه

پره: ملامتي

پېر: پلا، وار

((ت))

تاړاك: برید

تتبع: څېړنه

تجویز: د یو کار جایز شمېرل

تدبیر: د یوې ستونزې یا یوې مسئلې د هوارې لپاره د یوې لارې سنجول، د یوې چارې په اړه فکر کول

ترار: پرېشان

تراژیکه یا تراژیدي: غم او خپگان

تربگني: دښمني

تروږمی: تپه تیاره

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندنې او روزنې لاره چې زیاتره د دنیوي اړیکو له شلولو سره یوځای وي.

تصویب: له یوې طرحې، وړاندیز، قانون، مقررې سره د چارواکو او واکمنانو موافقت

تعامل: یو پر بل اغېز، پېر و پلور

تعجب: په انسان کې د یو غیر منتظره شي له لیدلو، اورېدلو او یا چلند څخه راولاړ شوی حالت

تعدیل: اړول، بدلول

تعمیم: عامول

تفسیر: څرگند بیان

تقلید: پېښې

تقوی: ډار، له گناه ځان ساتل

تکنالوژي: د صنعت په عملي کارونو کې له علم او پوهنې څخه گټه اخیستنه؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې د دې کارونې لپاره پکاریږي.

توجیه: د یو کار یا یوې خبرې د سموالي لامل بیانول

توحید: یووالی، وحدانیت

تور نمری: تور + نمري، توري جامې، د غم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامي

توکي: ماده، عنصر

تـولا: تکل کول

تون: ځای

توینه: تویوي، تویول

تیره غونی: تیاره، لړه تیاره

تیری: تجاوز

تړاو: رابطه

تړون: موافقتنامه، قرارداد

((ټ))

ټبار: ټبر، قوم

ټکه: تندر

ټوکېدل: زرغونېدل

ټیکنه: عدالت

((ث))

ثنا: د خدای (ج) ستاینه

ثواب: د نېک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش چې په اخرت کې ورکول کېږي، احسان، نېکي

((ج))

جاندم: دوزخ

جوپه: کاروان

جوت: څرګند

جوخت: پیوسته، نښتی

جونګی: د اوښې بچی

جوهر: د یو څه او یا یو شي ذاتي خصوصیت او ځانګړتیا چې هغه تر نورو بېلوي. حقیقت، د شي اصلي ماده او عنصر

جیفه: د غوښې ټوټه (باسي)

جېل: زندان

((چ))

چاپېریال: محیط

چار: کار

چم ګاونډ: ګاونډی، همسایه

چوپړ: خدمت

چیک: له بانک څخه د پیسو د اخیستلو چاپي پاڼه

((خ))

ښاروان: د قافلې ښارونکی

ښرک: راښکاره کېدنه (لکه د لمر سترګه)، لاربنوونکی، نښه، درک، لټه، پته

ښرنګوالي: کیفیت

ښوار: دا کلمه اوس دود نه ده، کېدای شي د صبر او استقامت معنا و لري

ښومره والي: کمیت

((ځ))

ځان تېرېدنه: سرښندنه، ایثار

ځبېښاک: استثمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځغلا: ځغاستل

ځور: ازارول

((ح))

حاجت: اړتيا

حب: مينه

حجاب: پرده، چادري

حديث: وينا (د حضرت محمد (ص) وينا)

حلم: نرمي

حيثيت: درنښت، دريځ

حايل: پرده

((خ))

خرافاتي: پوچ، بې معنا

خس: لرګي، خاشاک

خفي: پټ

خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنۍ يې زوم يا د هغه کورنۍ ته ورکوي، د لوبانو له خوا کشرانو ته هر ورکړ شوی سوغات

خول: تاج

خوله خوځول: اعتراف کول، وعده کول

خير: هغه شي يا کار چې د نيمګرغۍ يا برياليتوب لامل وي

((د))

دايرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شيانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سيستم پيليږي، انسايکلوپيډيا

در: مرغلره

دريځ: مقام

دعوت: بلنه

دمه: استراحت

دود: رواج

دوديز: رواجي

ديت: خونبها

((ډ))

ډال: سپر

ډالي: سوغات، بخشش، تحفه

((ذ))

ذقن: زنه

ذکر: د خدای يادول

ذهنيت: د تفکر، ليد يا قضاوت يو ډول،

((ر))

رېږه: ستونزه

رجوع: ورګرځېدل

رحمت: زړه سوی او مهرباني

رسالت: د خدای له لوري د پيغام راوړل، د چا پر اوږو د يوې دندې يا مسؤوليت اچول

رضوان: جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رقت: زړه سوی

رعیت: د یوې خاورې ټول وګړي چې د یو حکومت تابع وي

رغنده: سم، روغ

رموز: د رمز جمع، پټ، راز،

روحاني: هغه څوک چې په مذهبي چارو بوخت وي، مذهبي شخصیت

روغی: روغتیا

رومان: نثري داستان چې پېښنو يې د انسان له ژوند څخه سرچینه اخیستې وي او معمولاً په کې زیات شمېر شخصیتونه او پېښې موجودې وي.

رونق: د کسب او کار غوښتل شوی او فعال بهیر

روهي: په روه پورې اړوند، روه د پښتنو سیمه

روږدی: معتاد، اموخته

ریا: د ظاهر او باطن نه یووالی، په ځانګړې توګه ځان پاک لمنی او نیک عمله معرفي کول

ریاضت: د روح د تزکیې لپاره د زیات عبادت او غریزو د پرېښودلو له لارې د ستونزو او سختیو ګالل

رېږدلو: رېږدېدلو

((ز))

زایل: له منځه تلونکی

زرغا: زرغون، شین والی

((ژ))

ژانر: (فرانسوي کلمه ده.) د ادبي او هنري اثرونو ځانګړې بڼه

ژست: د غړو د خوځولو ډول چې یوڅوک يې خپلو غړو او خبرې ته ورکوي

ژمنه: وعده

ژوبله: جګړه او ټپي کول

ژوبلور: جنګیالی

ژورنالیزم: د ورځپاڼې لیکنې علمي او فني لار

ژوي: ساکښان

((س))

ساوتګاه: سترې ستومانه

سایل: سوالګر

سار: ساری، بېلګه

سپار: د کرنې وسیله، سپاره

سترتوب: ریاست

ستي: سوی، ډېر سوی

سته: بېخ

سجع: په وزن او قافیې کې هماهنګي

سجین: دوزخ، د اور کنده

سخ: مرغ، بخت

سخا: ورکړه

سراب: د شیانو خیالي انځورونه چې په تودې هوا کې په دښتو یا واټونو کې د نور د وړانګو د انعکاس څخه رامنځته کېږي او د اوبو په څېر ښکاري.

سرغړوونکي: متجاوز

سرور: خوشالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعد: نیک
سکڼي: سکڼل، سکښتل، پرې کول
سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور
سلوک: لاره، چلن، د روحي پړاوونو وهل چې یو سالک د هغې له لارې نفس تزکیه کوي. (پاکوي)
سما: سم، اصلاح
سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه ولري.
سه، (ساه): اروا، نفس
سهیل یا سویل: جنوب
سوګوار: غمجن
سېلاني: سیل کوونکی، ګرځندوی

((ښ))

ښکارندوی: څرګند
ښکېلاک: استعمار
ښګېڼه: فایده،نېکي
ښکې: ښکته، کوز، لر

((ش))

شئونات: اړخونه، جنبې
شار: ښار
شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او ځانګړتیاوو منسجمه او واحده ټولګه چې یو فرد له بل څخه توپیروي؛ د یو شخص غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.
شریعت: طریقه، لاره
شفاهي: په خوله کې، وینایي
شنار: شوم، نامبارک، ننګ او عار ...
شهامت: زړورتیا
شهزی: د پاچا لور

((ص))

صحه: تایید، لاسلیک
صلاح: وړ او مناسب، ګټور

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک،
طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لار چې پکې فردي او ټولنیز عیبونه او نیمګړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي. موخه یې د بشري چلن سمول وي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عار: شرم
عارف: هغه څوک چې د ریاضت، د نفس د تزکیې او تفکر له لارې خدای پېژني
عاصي: ګنهکار
عبقریت: پیاوړتیا، له هرې لارې بشپړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرفان: د خدای د معرفت لاسته راوړل د ریاضت، د نفس د تزکیې او تامل له لار پلټنې.
عسس: څوکیدار، (په ځانګړې توګه د شپې له خوا)
عطف: تړونی

((غ))

غبرګ: ورتاوول
غبرګون: عکس العمل
غچ: بدله، انتقام
غرج: غرجستان
غرور: لویي
غنډي: غنډل، بد ویل

((ف))

فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهیر کې تجربه شوې اونورو نسلونو ته د لېږدېدنې وړ وي.
فصاحت: د وینا رواني او څرګندتیا
فصیح: څرګند
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانګړتیاوې، پیدایښت
فقه: اسلامي پوهه چې موضوع یې د شرعي احکامو د ځانګو پېژندنه او د ژوند له ورځنیو چارو سره یې سمول وي.
فقیر: بېوزلی، سالک
فلاح: خلاصي، بېغمي
فلک: اسمان، د اووه ګونو اسمانونو هره پوړۍ، په پخواني نجوم کې یې د سپوږمۍ (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مریخ، مشتري او زحل موقعیت له لومړي څخه تر اووم اسمانه پورې تصوروول.
فن: هغه کار چې ورتیا، پوهې او تجربې ته اړتیا ولري.

((ق))

قدسیت: پاکي، سپېڅلتیا
قصور: لټي، نیمګړتیا، عیب، د هند په پنجاب کې د یو ځای نوم دی.

((ک))

کامل: هغه څوک یا شی چې ټولې لازمي ځانګړتیاوې ولري او لړوالی، نیمګړتیا ونه لري.
کالي، کونډې: د کور لوښي (فرش و ظرف)
کاهل: لټ، تنبل
کراړ: سخت
کرم: لطف، احسان، ځواني
کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زماني پوړکي او مخینه ارزوي او څېړي.
کلانکار: متکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنایه: پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي.
کهربا: کلک شوی پټکری، معمولاً ژیړ رنګ لري. شفافه او یا نیمه شفافه وي. ساکنه برېښنا لري، نوځکه بوس او واښه راکاږي. د سینګار (تزیین) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.
کوثر: د جنت یوه چینه
کوکار: نارې سورې
کولیان: کولي؛ مسلي، هغه خلک چې په کال کې څو ځلې له یوځای یا یو ښار څخه بل ځای او ښار ته کوچیږي او د سندرو ویلو، فال کتلو او نورو دنده لري.
کومیکه: خندنی
کتهار: د زړګې نارې
کډوالي: مهاجرت، بل هېواد ته کوچېدل
کړاو: ستونزه، زحمت
کـرم: ټپي،زخمي
کړمن: له کړاوه ډک
کړونګی: ځروبی، آبشار
کیاری: کوراړې، د سبو او ترکاریو پټی

((ګ))

ګانه: پسول، زېور
ګایل: ټپي
ګداز: ویلي کېدل
ګردښت: ګرځېدل
ګواښ: تهدید
ګوزڼ: فلج
ګرڼګ: کنده

((ل))

لا یمس: لاس پرې مه وهه
لاسوندی: سند، ثبوت
لامل: عامل
لاهو: د اوبو پرسر
لاښونو: لاښ
لرغونی: ډېر پخوانی
لویه ورځ: قیامت

((م))

مبعوث: ګومارل شوی، لېږل شوی
مترادف: د یو شان معنا لرل
مجاز: (د میم په پېښ) روا، جایز
مجاز: (د میم په زور) له خپل معنا پرته یوه کلمه پر بلې معنا کارول، غیرواقعي
مسا: موسکا
مستدلې: په دلیل او برهان ثابته شوې، منطقي
مراندې: د کېږدی پړې، (د زړه مراندې)
ملکه، ملکات: ځانګړنه

((ن))

ناتار: بد حالت
ناخوال: ناخواله: ناخوالې: ناغوښتل شوی شی یا کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنلی: خراب، د نه منلو
نبوغ: زياته پوهه او وړتيا
نتلی: ځپلی، خوار
نثار: قربان
نجوم: د ستورو پېژندل
نحس: بد
ندرت: کله ناکله
نشات: راولاړ شوی
نص: آيت
نصوص: آيتونه
نغاړي: تاووي، (نغښتل)
نغښتی: پېچلی
نمنځی چار: متقي، پرهيزگار
نهضت: غورځنگ
نهيلی: نا هيلی، نااميد، مايوس
نوليدل: غمگينيدل
نويل: عيسوي اختر
نيسان: د پسرلي فصل
نيواك: استعمار

((هـ))

هيبت: له درناوي سره گډ دار چي ځوک يې په چاکي پيدا کوي. ډار، پرتم

((و))

وجدان: د هرچا په باطن کي پټ ځواک يا حس چي د هغه/هغي د پوهي لامل شوی او د هغي له لاري د چال چلند ښه والی له بدوالي څخه بېلوي او تر قضاوت لاندي يې نيسي. د حق او ناحق په وړاندي د يو چا د غبرگون وړتيا
وراره: ورور مرې
ورتې: د اوښکو توېيدل
ورکړه: سخا
وسوس: انديښنه
وقار: حيثيت، درنښت
ولولينه: پرېمنځي
وياړمنه: سرلوړي
ويرژلي: غمجن
ويرمن: غمجن
ويرنه: غم، مرثيه

((ی))

يانه: يون، خوځښت، حرکت، تگ
يرغل: بريد، حمله
يسير: اسان
يقين: ډاډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

١_ ادبي فنون، محمد اقا شېرزاد، د ښوونې او روزنې پوهنځی، ١٣٨٤ کال
٢_ انټرنیت، د تاند ویب پاڼه، د انټرنېټ نورې بېلابېلې پاڼې (سایټونه)
٣_ په افغانستان کې د ډله ییزو اړیکو د وسایلو لنډ تاریخ، پوهاند محمد کاظم اهنګ ، د سید محی الدین هاشمي ژباړه، د اریک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور، ١٣٨٠ لمریز کال
٤_ پټه خزانه، محمد بن داود هوتک، دویم چاپ، ١٣٣٩ کال
٥_ پښتانه شعراء، څلورم ټوک، عبدالله بختانی، ١٣٥٧ کال
٦_ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي، ١٩٩٣م.
٧_ تفسیر یسیر، مرادعلي رح، لومړی ټوک، چاپ ... کال
٨_ خیرالبیان د بایزید روښان، د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د پښتو ټولنې په سپارښتنه، ١٣٥٣کال.
٩_ خیرالبیان، تصنیف بایزید انصاري، ترتیب، تدوین او حواشي حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندګلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکیډیمي، پېښور یونیورسټي، جون ١٩٦٧م
١٠_ د ارزاني خویشکي کلیات، پروفیسور ډاکټرسلما شاهین، ډاکټر پرویز مهجور خویشکی، ډایرکټر پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي، جون ٢٠٠٥
١١_ د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، زلمی هېوادمل ، لومړی ټوک، ١٣٧٩ کال
١٢_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، پوهاند ډاکټر زیورالدین زیور، د ساپي پښتوخېړونو مرکز، ١٣٨٦ کال
١٣_ د خپلواکۍ مجله، دویمه دوره، لومړی کال، دربمه ګڼه، د بشري حقونو لپاره د د نړیوالو هڅو لنډ تاریخي بهیر، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ١٣٨٣ کال
١٤_ د زړه خواله، عبدالروف بېنوا، ١٣٤٥ کال
١٥_ روښان یاد، د بایزید روښان د نړیوال سیمینار د مقالو مجموعه، د حبیب الله رفیع په زیار او اهتمام، پښتو ټولنه، ١٣٥٥
١٦_ سیرة النبي، الرحیق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژباړن: عبدالله خاموش هروي، د سیلاب خپرونې. ١٣٨٢ کال
١٧_ عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم دیني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دویمه ګڼه، ١٣٧٠ کال
١٨_ غوره نثرونه، ګل پاچا الفت، د ١٣٧٣ کال چاپ
١٩_ فرهنګ ادبیات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ١٣٧٥ کال
٢٠_ کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختاني، پښتو ټولنه، لومړۍ ګڼه، ١٣٥٠ کال
٢١_ کلیله و دمنه، تکانک خپرنیز مرکز، ١٣٨٦ کال
٢٢_ ویښ زلمیان، عبدالروف بېنوا، پښتو ټولنه، کابل، ١٣٦٦ لمریز کال.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library